Staatsbosbeheer

[redacted]

Datum 9 september 2026
Onderwerp Besluit op uw Woo-verzoek
Behandeld door [redacted]
Ons kenmerk Z26-5220 / D26-30821
Uw kenmerk -
Bijlagen 1

Geacht bestuur,

Op 28 juli 2026 heeft de provincie Groningen (hierna: de provincie) aan Staatsbosbeheer een verzoek op grond van de Wet open overheid deels doorgestuurd. Dit Woo-verzoek is eerder, op 2 juli 2026, door uw stichting ingediend bij de provincie. Op 6 augustus 2026 heeft de behandelaar van het verzoek u hier ook per e-mail over geïnformeerd.

Besluit
Ik heb besloten tegemoet te komen aan uw verzoek en één document deels openbaar te maken. In de bijlage bij dit besluit treft u het document aan.

In het bijgevoegde document heb ik een deel van de informatie onleesbaar gemaakt. Voor de motivering verwijs ik u naar de overwegingen. Per onleesbaar gemaakt onderdeel is zichtbaar op basis waarvan de informatie niet openbaar wordt gemaakt.

Ik stuur het document gelijk bij dit besluit mee, omdat ik niet verwacht dat er bezwaar is tegen openbaarmaking van het document.

Wat aan dit besluit vooraf is gegaan
Aangezien niet de provincie maar Staatsbosbeheer beheerder is van het Sellingerbos, heeft de provincie op 28 juli 2026 uw verzoek deels doorgestuurd. In uw verzoek verwijst u namelijk naar een rapport waarin "*wordt gesproken over voertuigen op een onverhard pad in het Sellingerbos dat alleen toegankelijk zou zijn voor voetgangers"* (punt 7 van uw verzoek). Eventuele documenten die hierover gaan, behoren naar hun aard niet te berusten bij de provincie, maar mogelijk wel bij Staatsbosbeheer. Het betreffende rapport heb ik ook van de provincie ontvangen.

Op 6 augustus 2026 heeft de behandelaar van het verzoek (hierna: de behandelaar) aan u laten weten dat het doorgestuurde deel van uw verzoek door Staatsbosbeheer behandeld zal worden.

Op 17 augustus 2026 heb ik aan u bevestigd dat punt 7 van uw verzoek door mij in behandeling is genomen. Daarnaast heb ik de beslistermijn op grond van artikel 4.4 lid 2 van de Woo met twee weken verlengd.

Op 17 augustus 2026 heeft u laten weten deze brief in goede orde te hebben ontvangen.

Uw Woo-verzoek

Het moment waarop u uw verzoek heeft gedaan, heeft gevolgen voor naar welke documenten is gezocht. Een Woo-verzoek kan nooit gaan over documenten die na het opsturen van uw verzoek is geschreven.[1] Dit houdt in dat documenten die later zijn gemaakt dan de datum waarop ik uw verzoek heb ontvangen, 28 juli 2026, niet zijn meegenomen bij de behandeling van uw Woo-verzoek.

Het Woo-verzoek dat u heeft ingediend bij de provincie Groningen ziet op *'twee afzonderlijke Sellingen/Westerwolde-gerelateerde wolvendossiers die nadrukkelijk van elkaar moeten worden onderscheiden.'* Dit verzoek bestaat uit verschillende onderdelen. Onderdeel 7 is in behandeling genomen door Staatsbosbeheer. De reikwijdte hiervan is als volgt:

'Omdat in het rapport wordt gesproken over voertuigen op een onverhard pad in het Sellingerbos dat alleen toegankelijk zou zijn voor voetgangers, verzoeken wij ook om openbaarmaking van alle documenten over:

- *de toegangsregels voor het betreffende pad of gebied;*
- *borden, afsluitingen, verboden, ontheffingen of toestemmingen*
- *eigendom en beheer van het pad of het gebied;*
- *afspraken met terreinbeheerders;*
- *meldingen van voertuigen op verboden paden;*
- *handhaving op verboden toegang of illegaal rijden in natuurgebied;*
- *controles op voertuigen in het Sellingerbos;*
- *eventuele kentekens, voertuigomschrijvingen of meldingen over voertuigen op of rond 20*
- *februari 2026.'*

Het rapport waar u naar verwijst, is het rapport 'Terug in het vizier: Wolvenstroperij in Nederland'. Het incident waar u naar verwijst, wordt genoemd op pagina 39 van dit rapport: '*Een kreupele wolf die op 3 januari 2026 in de sneeuw werd gefilmd in de bossen rond Sellingen, Groningen(Sellingerbossen), zou sindsdien zijn gedood [W01]. In de weken daarna bleef er sprake van activiteit in dit gebied. Op 20 februari 2026, kort nadat Geenwolf.com een zichtmelding van een wolf op haar website en sociale media had gepubliceerd (Geen Wolf, 2026), zag een buurtbewoner drie auto's rijden over een onverhard pad in het Sellingerbos dat alleen toegankelijk is voor voetgangers. Toen de bestuurders zich realiseerden dat ze waren gezien, verlieten de voertuigen het gebied met hoge snelheid [W54].* [2]

Resultaten onderzoek

Ik heb onderzoek gedaan of Staatsbosbeheer de documenten heeft waarop uw informatieverzoek betrekking heeft. Hiervoor heb ik in het documentenmanagementsysteem (360) gezocht. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van zoektermen 'Sellingen' i.c.m. 'wolf', 'Sellinger', 'Sellingerbos' en 'Westerwolde'. Daarnaast heb ik de betrokken medewerkers van Staatsbosbeheer gevraagd om te onderzoeken of zij documenten onder zich hebben die onder reikwijdte van uw verzoek vallen. Zij hebben gezocht met

[1] ECLI:NL:RVS:2015:623.
[2] Verheij, P.M. & Louchouarn, N.X. (2026). Terug in het vizier: Wolvenstroperij in Nederland. EcoJust, 23 juni 2026.

gebruik van in ieder geval de volgende zoektermen ‘voertuigen’ i.c.m. ‘bos’, ‘voertuigen’ i.c.m. ‘Sellingerbos’, ‘auto’s i.c.m. ‘paden’, ‘wolf’, ‘wolven’ en ‘Sellingerbos’. Ik heb één document gevonden dat onder reikwijdte van uw verzoek valt en nog niet openbaar is.

Ten slotte is onderzocht of in het boaregistratieysteem (BRS) mutaties zijn aangemaakt die zien op voertuigen in het Sellingerbos of overtreding verboden toegang in het Sellingerbos. In het specifiek is ook gevraagd om te kijken of hierover mutaties zijn aangemaakt op of rond 20 februari 2026. Er zijn geen mutaties aangetroffen in het BRS die hierop zien.

Reeds openbaar
Ook heb ik één document gevonden dat al openbaar is. De Woo is niet van toepassing op documenten die al openbaar zijn. Informatie kan namelijk slechts eenmaal openbaar worden gemaakt. Het gaat om ‘VTH Uitvoeringsprogramma 2026 Provincie Groningen’. Deze vindt u hier: https://share.google/wLsSgCGtYLtvhlkHa.

Overwegingen
De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, art. 5.1, lid 2 sub e, Woo
Het document dat onder uw verzoek valt, bevat persoonsgegevens. Deze persoonsgegevens worden op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub e, Woo niet openbaar gemaakt als het belang van openbaarheid niet opweegt tegen het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. In de documenten staan persoonsgegevens, zoals namen en een handtekening. Van openbaarmaking van deze persoonsgegevens wordt, in lijn met vaste rechtspraak, meestal afgezien.[3] Namen van personen die in hun functie in de openbaarheid treden worden wel openbaar gemaakt.

Handtekeningen maar ik ook niet openbaar om het risico op identiteitsfraude te verminderen.

Bescherming van het milieu, art. 5.1, lid 2 sub g, Woo
Op grond van artikel 5.1 lid 2 sub g Woo kan ik besluiten informatie niet openbaar te maken als dit de bescherming van het milieu schaadt en ik van mening ben dat dit belang zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid. Ik ben van mening dat in het beheerplan informatie staat waar dit van toepassing op is. Het gaat in dit geval om een vlindersoort die slechts op een aantal plekken in Nederland voorkomt. In dit geval heb ik ervoor gekozen om de precieze locatie van deze vlindersoort onleesbaar te maken om te voorkomen dat deze informatie gebruikt kan worden om deze vlindersoort te verstoren.

Rechtsmiddelen
Als u het met dit besluit niet eens bent, kunt u binnen zes weken na verzending van dit besluit schriftelijk bezwaar maken. Ook een andere belanghebbende kan tegen dit besluit bezwaar maken. Het bezwaarschrift kan worden gestuurd aan de Directeur Staatsbosbeheer, Postbus 2, 3800 AA Amersfoort. Het is ook mogelijk om uw bezwaarschrift per e-mail te versturen naar info@staatsbosbeheer.nl. In dat geval wordt u verzocht een afschrift van dit besluit bij het bezwaarschrift te voegen.

Een bezwaarschrift moet **zijn ondertekend** en bevat tenminste:
- uw naam en adres;
- een datum;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- de redenen waarom u het niet eens bent met het besluit.

[3] ECLI:NL:RVS:2018:321.

Het niet voldoen aan deze eisen kan leiden tot niet-ontvankelijkheid van het bezwaarschrift. Dat betekent dat uw bezwaar niet inhoudelijk wordt behandeld.

Als u nog vragen heeft, kunt u contact opnemen met [redacted] of woo@staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,
de directeur Staatsbosbeheer, namens deze

[redacted]

E.S. de Heus,
directeur Financiën & Bedrijfsvoering (wnd)

Beheerplan

Westerwolde

2018 - 2030

Versie datum: 04-10-2017

5.1.2.e 5.1.2.e

Geaccordeerd door: ing. H. van der Wal, hoofd Staatsbosbeheer Groningen

5.1.2.e

Datum akkoord: 27 september 2017

1: Algemeen

In de kwaliteitssturing van het beheer werkt Staatsbosbeheer met beheerplannen voor het terreinbeheer. In dit beheerplan wordt 12 jaar vooruit gekeken. Het bevat de integrale uitwerking van de ambities en concrete doelen voor het terreinbeheer in de planeenheid. Elk beheerplan bevat een maatregelplanning voor de komende 6 jaar. Jaarlijks wordt het beheerplan geëvalueerd en bijgesteld.

Een vastgesteld beheerplan is niet het einddoel maar het startpunt van een nieuwe periode van beheer. Het beheerplan, vastgelegd in CMSi, ondersteunt het gehele beheerproces en biedt de mogelijkheid om de voortgang van de maatregelen vast te leggen en interactief de planning bij te stellen en de kwaliteit te evalueren. Kortom, het beheerplan is dé basis voor het vastleggen van alles wat met terreinbeheer te maken heeft.

Er wordt in het beheerplan veelvuldig verwezen naar informatie (hyperlinks). Alle hyperlinks zijn samengebracht in het volgende document: Hyperlinks planeenheid Westerwolde._ Dit document is te vinden op Digitalis werksites beheerplannen, Beheerplannen documentensite, PE Groningen, TE Westerwolde BP Westerwolde. Door alle hyperlinks in een apart document op digitalis te zetten word voorkomen dat als de hyperlinks in dit document niet meer functioneel zijn, dat dan ook de bedoelde informatie onvindbaar wordt.

In 2016 heeft de provincie een beoordeling van de natuurbeheertypen in Westerwolde uitgevoerd. Naar aanleiding van deze beoordeling zijn er wijzigingen in de beheertypen voorgesteld. Over deze wijzigingen is overeenstemming tussen de provincie en Staatsbosbeheer. In dit beheerplan wordt zoveel mogelijk gewerkt op basis van deze voorgestelde beheertypen. Omdat de wijzigingen officieel in 2017 bij de provincie wordt doorgevoerd en eind 2017 bij Staatsbosbeheer in de systemen wordt doorgevoerd, zijn niet alle tabellen en cijfers die door CMSI worden geproduceerd in overeenstemming met de ingevoerde teksten.

1.1: Gegevens planeenheid

Planeenheid:	Westerwolde
Object(en):	Kanaalstreek, Veelerveld, Vriescheloervennen, Westerwolde
Totaal areaal (ha): *	2628,33
Team:	Westerwolde
Provincie:	Groningen
Divisie:	Beheer en Ontwikkeling
Looptijd beheerplan:	2018 - 2030

* Het 'totaal areaal' van een planeenheid is de som van de kad. administratieve oppervlakten van alle percelen met status: in eigendom', 'in erfpacht gegeven', 'in erfpacht genomen' of 'in gebruik genomen', zoals geregistreerd in de percelenadministratie in CMSi.

1.2: Algemene omschrijving

Het landschap van Westerwolde kan worden getypeerd als een beekdallandschap waarin kenmerkende elementen als kleinschaligheid, afwisseling van bossen, bosjes, houtwallen droge en natte schraallanden, essen, poelen, steilranden, zandwegen en gehuchten en dorpen in een nog redelijk gave setting voorkomen.
De beek de Ruiten Aa vormt de ruggengraat van het gebied Westerwolde.
Kortom een cultuur-historisch waardevol landschap met grote natuurkwaliteit.

In o.a de Task Force beheer van Staatsbosbeheer maar ook in de provinciale beleidsnota's wordt consequent het beleid gefundeerd op deze waarden van Westerwolde.

Ook de inrichting van de NNN is hier op gebaseerd.
Bij de inrichting van de NNN is gewerkt aan de hand van de volgende uitgangspunten:

- Versterken en ontwikkelen van landschappelijke eenheid
- Versterken en ontwikkelen van de biodiversiteit
- Integreren van de waterbergingsfunctie
- Integreren van de recreatieve functie

Dat heeft geresulteerd in de volgende ontwerp principes

- Ruiten Aa wordt omgevormd tot een stromende laaglandbeek zonder stuwen
- Profiel Ruiten Aa wordt teruggebracht tot normale proporties en wordt meanderend aangelegd
- Op de flanken wordt zoveel mogelijk water vastgehouden.
- Er wordt een natuurlijk peilbeheer van in de zomer laag en in de winter hoog ingesteld waarbij de peilen ten opzichten van de bestaande situatie gemiddeld zullen worden verhoogd
- De aan de beek grenzende beekdalgronden (veelal in eigendom vamn SBB of NM) kunnen inunderen in perioden van neerslagoverschot. (waterberging geïntegreerd)
- In de reeds grootschalig ingerichte delen wordt de landschappelijke karakteristiek van het landschap hersteld. Dat betekent dat kleinschaligheid en afwisseling van verschillende kenmerkende elementen wordt teruggebracht in die delen. Alles gebaseerd op de historische onderlegger.
- Per deelgebied wordt een passende recreatieve inrichting ontworpen waarbij waar mogelijk ook oude infrastructuur wordt hersteld.

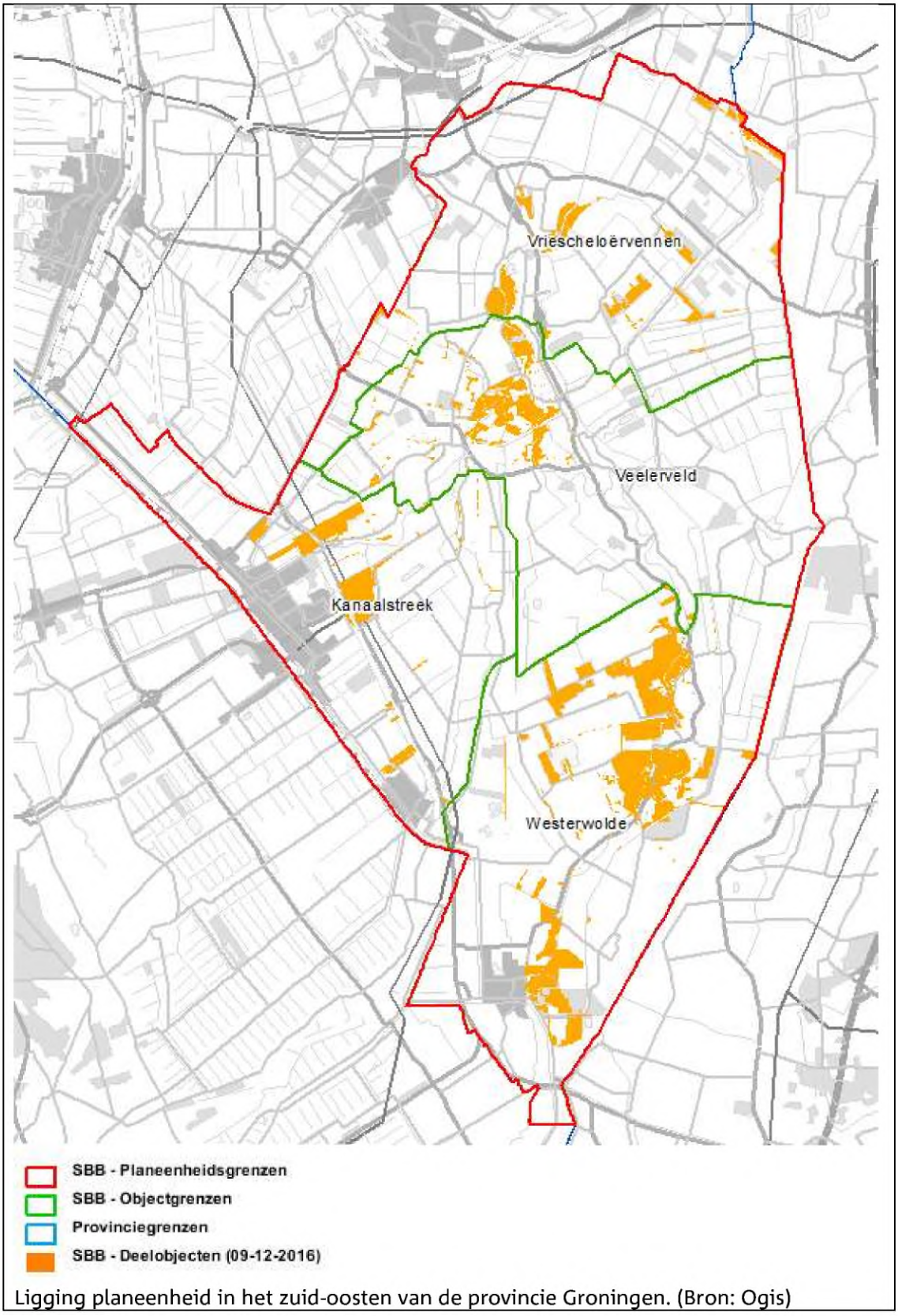
Om de inwoners van het gebied bij de planvorming, ontwerp en aanleg te betrekken is van meet af aan ingezet op een pro-actieve communicatie en opzet van het proces waarbij via de zogenaamde schetsschuitmethode van DLG. Daarbij worden bewoners uitgenodigd om mee te denken en inbreng te leveren v.a de planvorming tot en met de aanleg en beheer van het gebied. Door middel van keukentafelgesprekken, excursies, meerdere informatie avonden wordt vorm en inhoud gegeven aan dit uitgangspunt.

Er wordt gewerkt aan een landschapsbiografie.
Een landschapsbiografie is een *wetenschappelijk verantwoord, toegankelijk geschreven en rijk geïllustreerd verhaal over de ontstaansgeschiedenis, kwaliteiten en toekomstmogelijkheden van het landschap in een regio*. Bedoeld voor Bestuurders, bezoekers, beheerders van het gebied.

1.3: Ligging en kaart

1.3.1: Beschrijving

Organisatorische ligging
Deze planeenheid omvat 4 objecten gelegen in zuidoost Groningen. In het oosten ligt Duitsland en in het westen de provincie Drenthe. Het noorden wordt begrensd door de planeenheid Oldambt.
In het zuiden ligt het object Westerwolde, In het midden ligt aan de oostkant het object Veelerveld en aan de westkant het object Kanaalstreek. In het noorden ligt het object Vriescheloërvennen.

Ligging planeenheid in het zuid-oosten van de provincie Groningen. (Bron: Ogis)

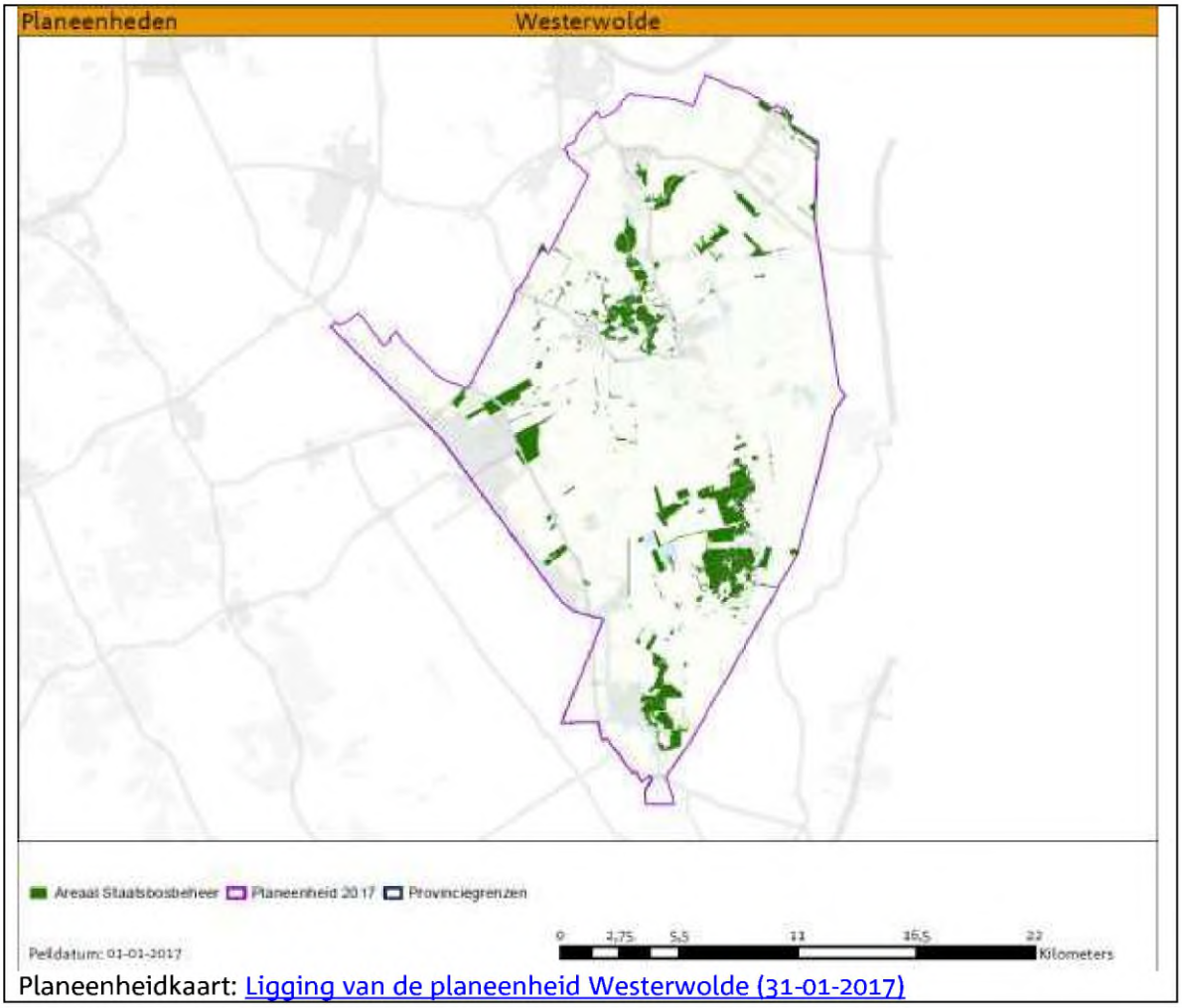
Objecten en deelobjecten
De 4 objecten zijn verdeeld in meerdere deelobjecten
Voor het object Westerwolde zijn de grootste deelobjecten de bossen van Ter Apel, Ter Borg, en de bossen Sellingen en het beekdal Jipsingerhuizen.
In het object Veelerveld is Ter Wupping het grootste deelobject, verder zijn er nog diverse kleinere objecten.
In het object Vriescheloërvennen zijn de Hoorndermeeden, De Gaast, Engbert Drentbos Loosterveen, Veendiepsplassen, De Lethe en Belingwolderbos de grootste deelobjecten.
Het object Kanaalstreek bevat twee grotere deelobjecten: Vledderbos en Veenhuizerstukken.

1.3.2: Bestuurlijk administratieve context

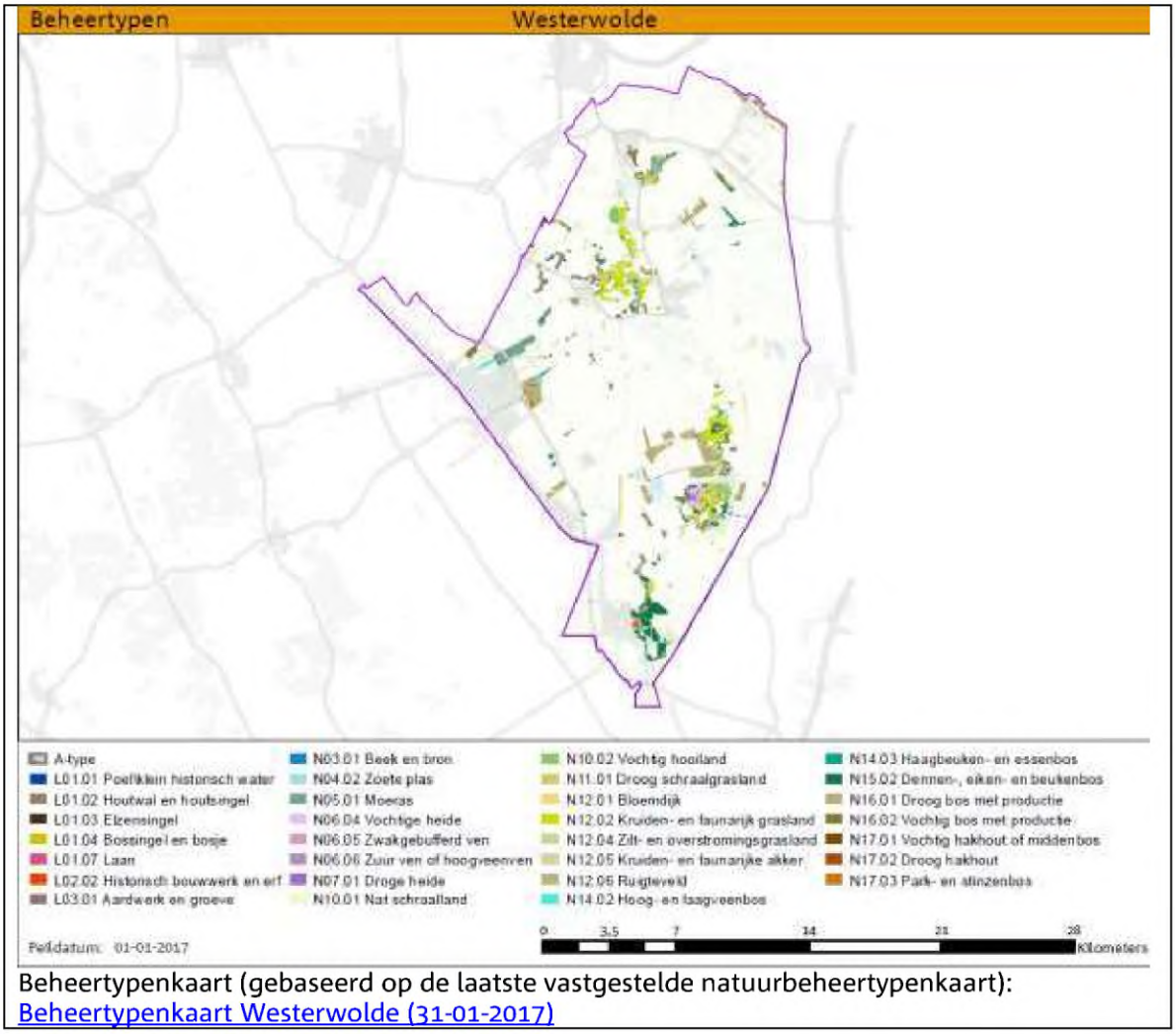
Tabel: Bestuurlijk administratieve context

Categorie	Omschrijving
Gemeente	Bellingwedde
Gemeente	Stadskanaal
Gemeente	Vlagtwedde
Provincie	Groningen
Waterschap	Waterschap Hunze en Aa s

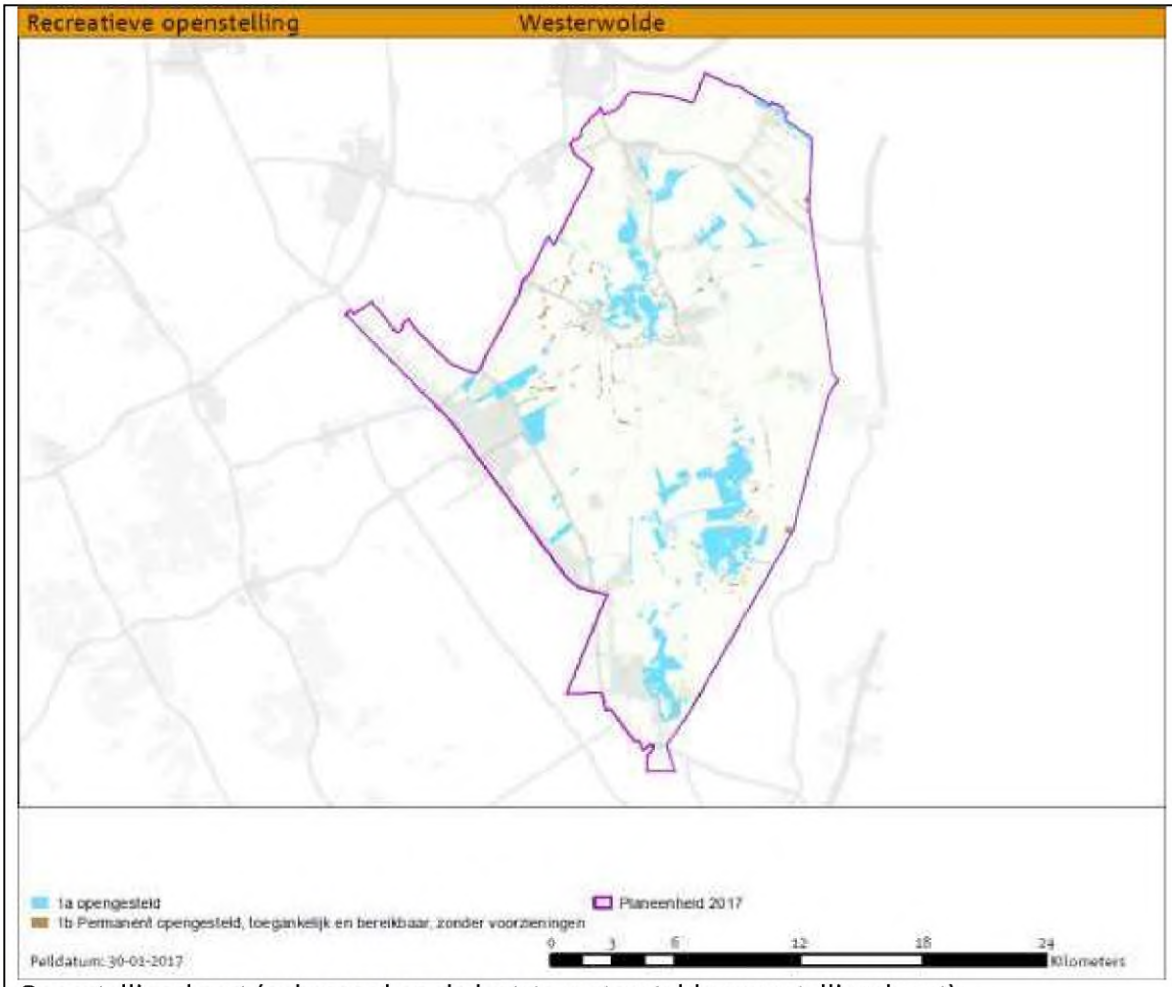
1.3.3: Kaartbeelden planeenheid

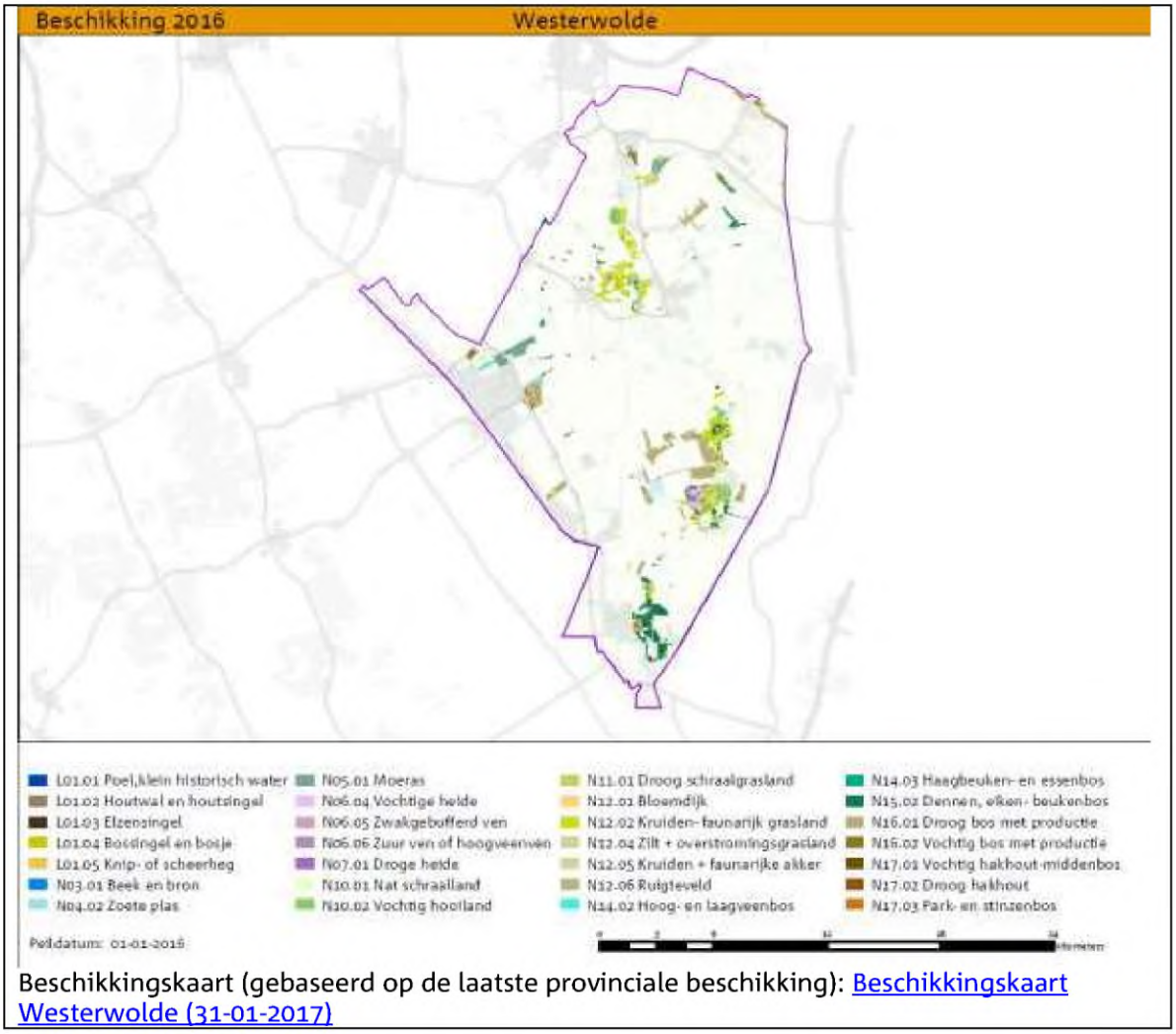
Planeenheidkaart: Ligging van de planeenheid Westerwolde (31-01-2017)

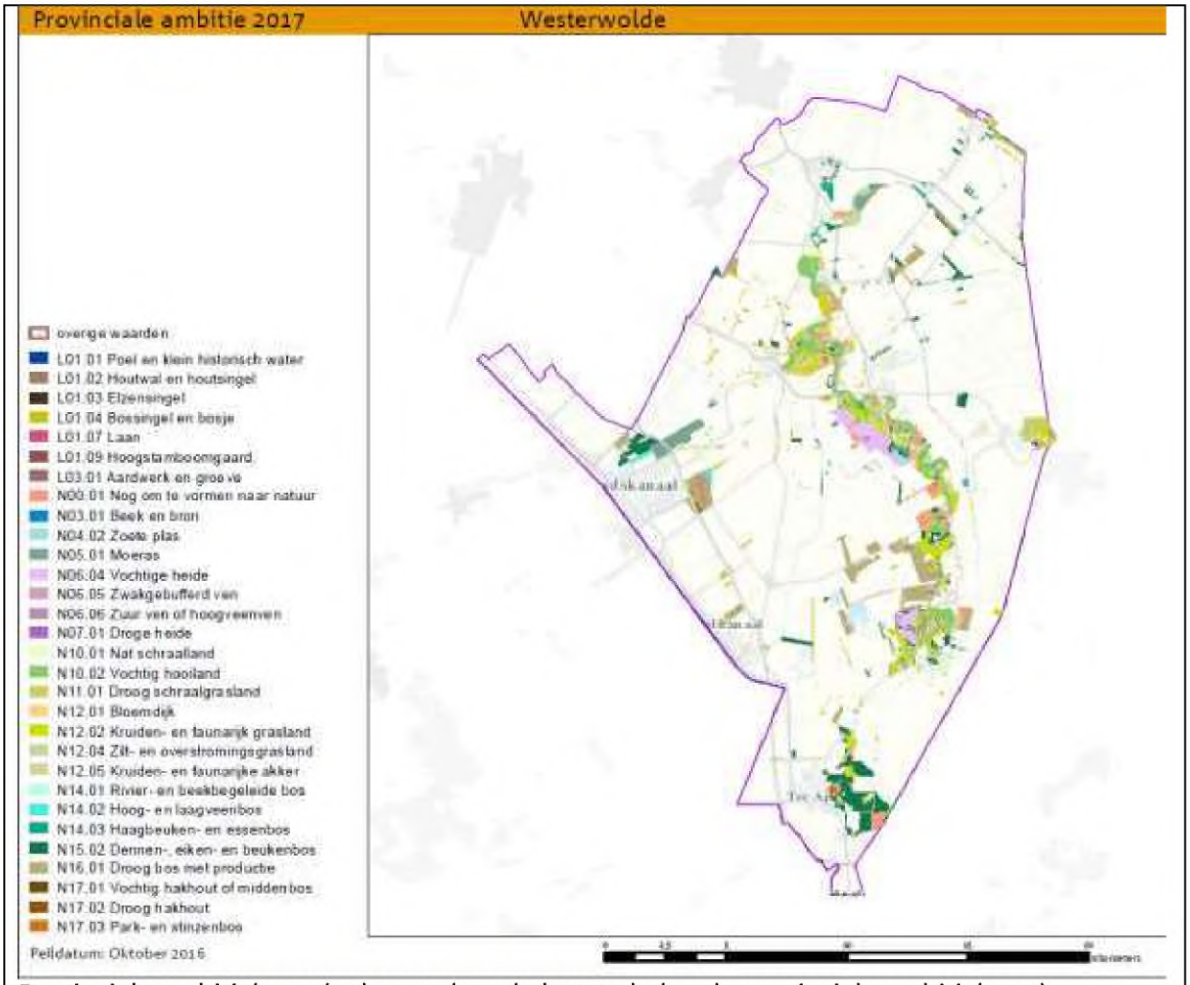
Beheertypenkaart (gebaseerd op de laatste vastgestelde natuurbeheertypenkaart):
Beheertypenkaart Westerwolde (31-01-2017)

Openstellingskaart (gebaseerd op de laatste vastgestelde openstellingskaart):
Openstellingskaart Westerwolde (31-01-2017)

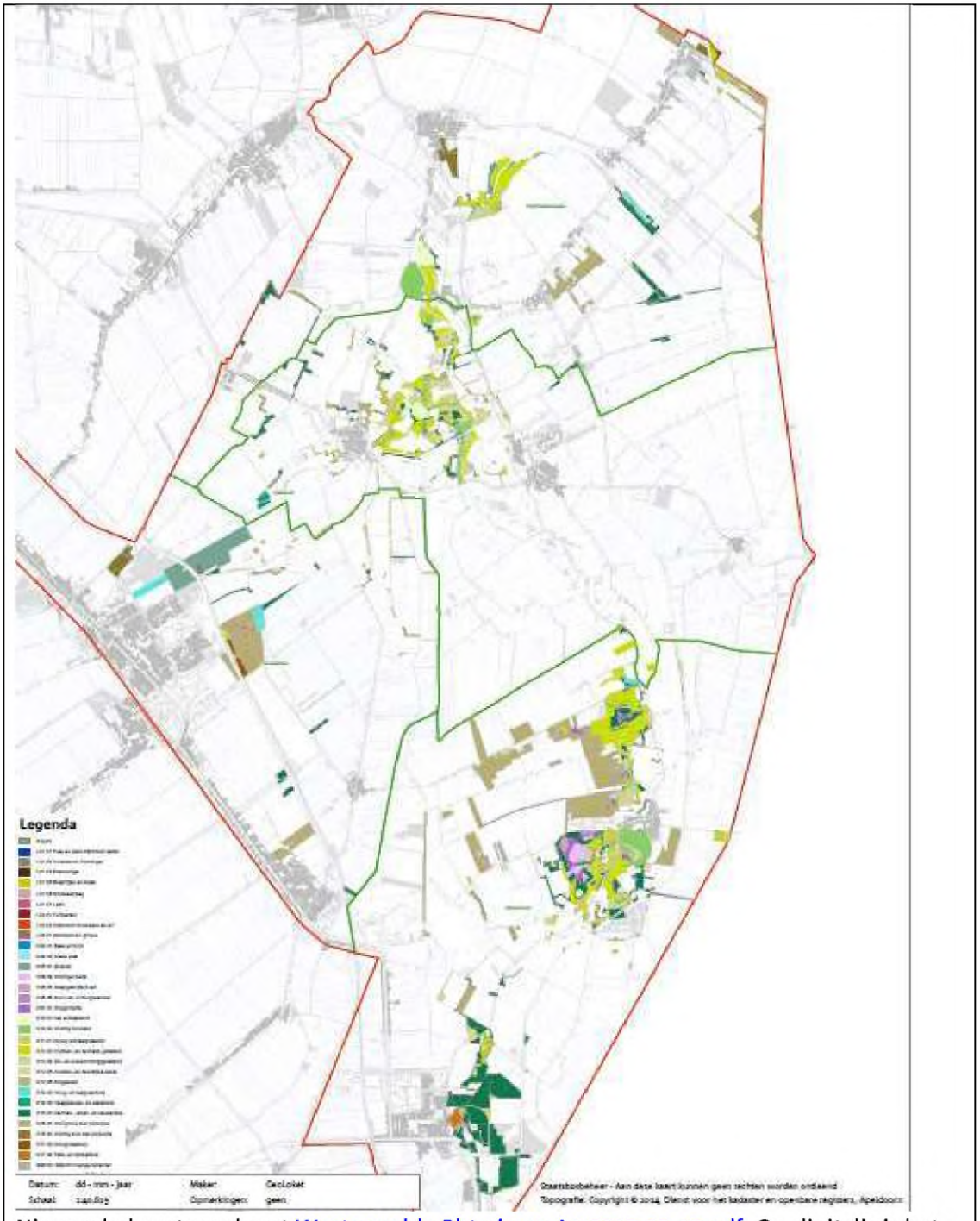

Beschikkingskaart (gebaseerd op de laatste provinciale beschikking): Beschikkingskaart Westerwolde (31-01-2017)

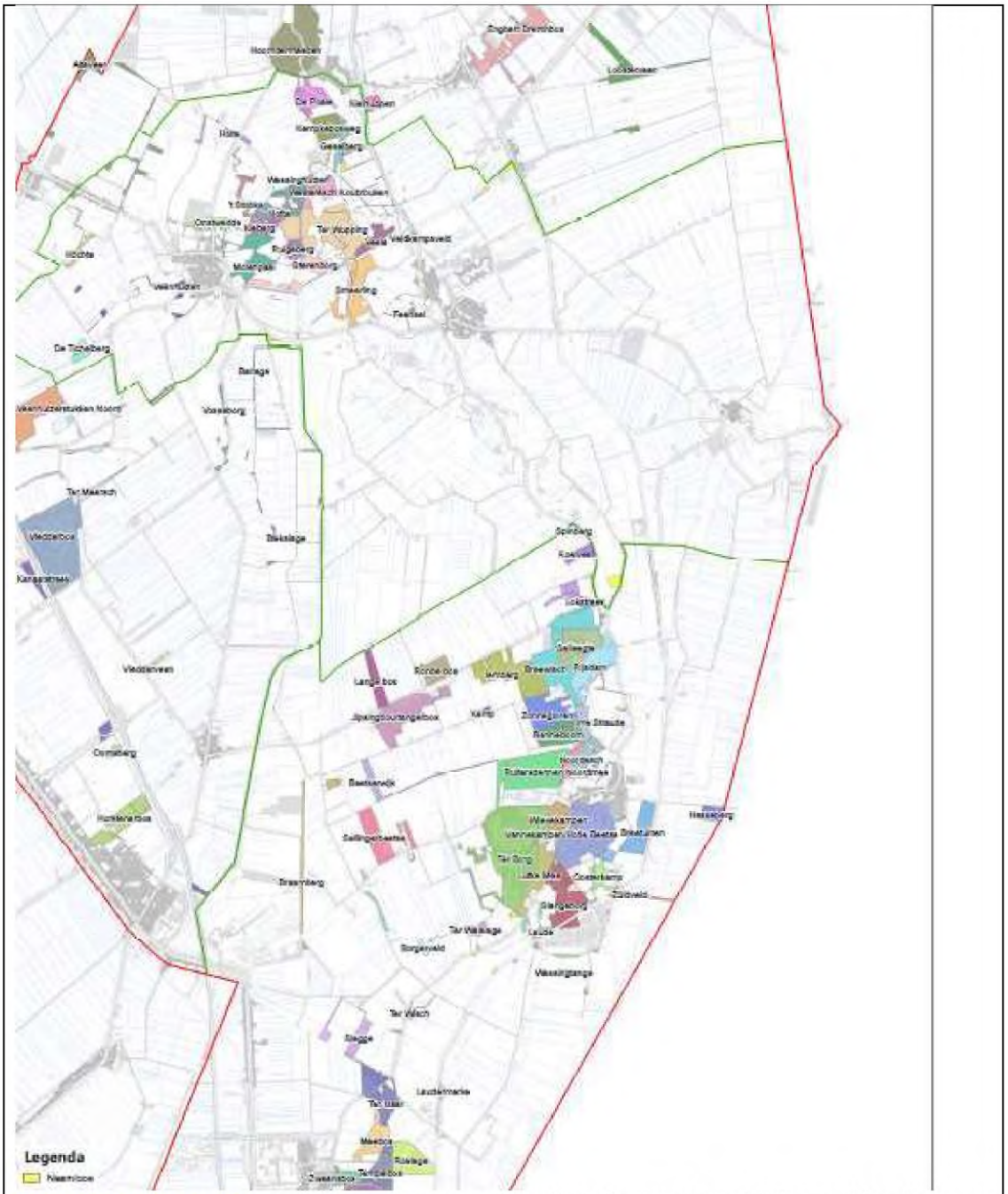
Provinciale ambitiekaart (gebaseerd op de laatste bekende provinciale ambitiekaart): [Provinciale Ambitiekaart Westerwolde (31-01-2017)]

Eind 2016 heeft de Provincie Groningen een beoordeling van de beheertypen in Westerwolde uitgevoerd (een deel van de planeenheid, maar ook de natuurterreinen die niet door Staatsbosbeheer worden beoordeeld). Naar aanleiding van deze evaluatie zijn er tussen Staatsbosbeheer en de provincie afspraken over een nieuwe beheertype kaart gemaakt. Op dit moment (09-05-2016) is deze kaart nog niet aanwezig in CMSI en de officiële Staatsbosbeheer systemen. Dit beheerplan is echter wel geschreven op basis van deze nieuwe beheertypen.

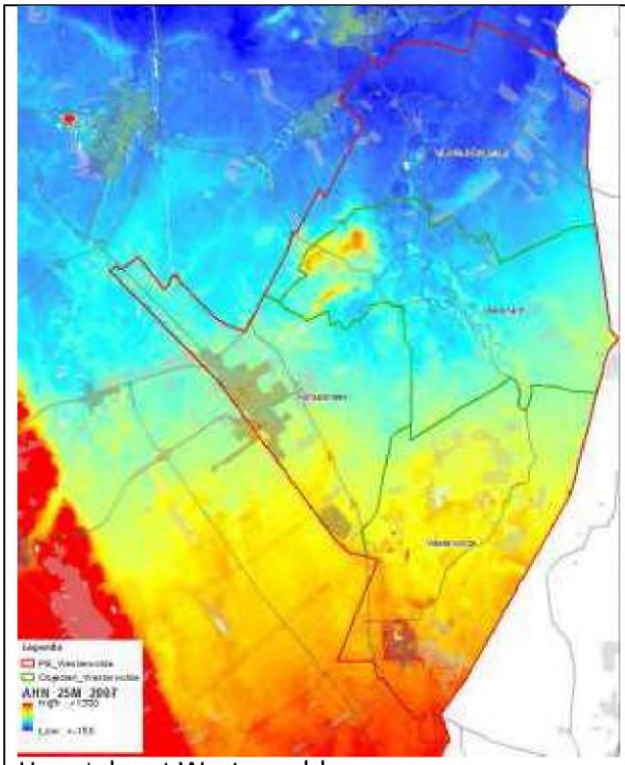

Nieuwe beheertypenkaart [Westerwolde Bht nieuw A1 2017-03-15.pdf](). Op digitalis is het beschikbare formaat A1. Dit is goed leesbaar op scherm en printbaar op A3.

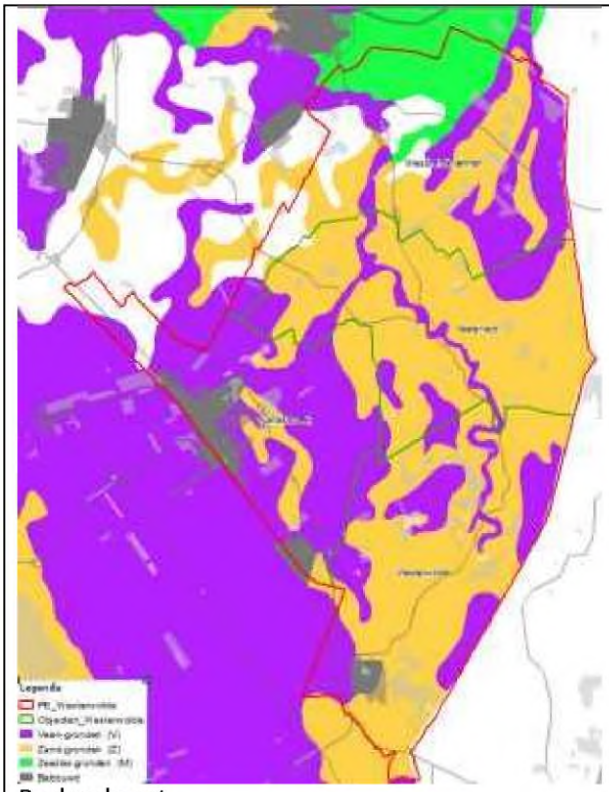
1.3.4: Extra kaarten

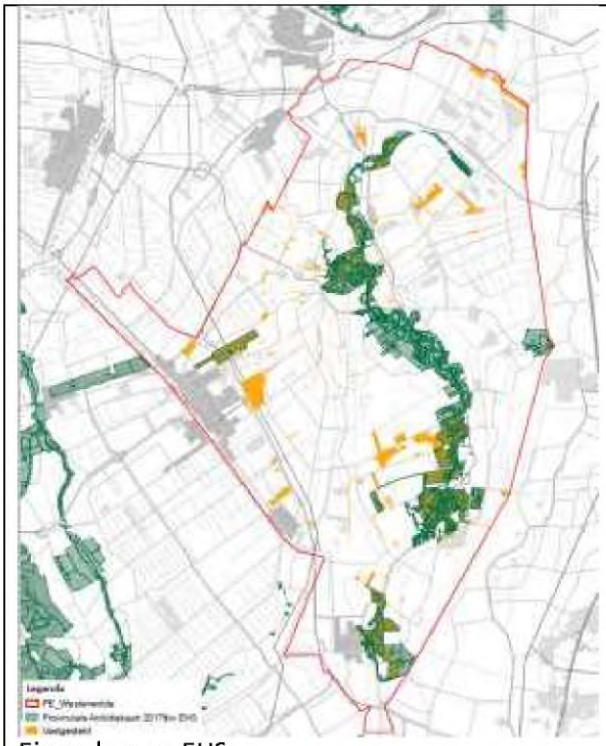
Toponiemenkaart A1: Toponiemenkaart op digitalis is formaat A1. Dit is goed leesbaar op scherm en printbaar op A3.

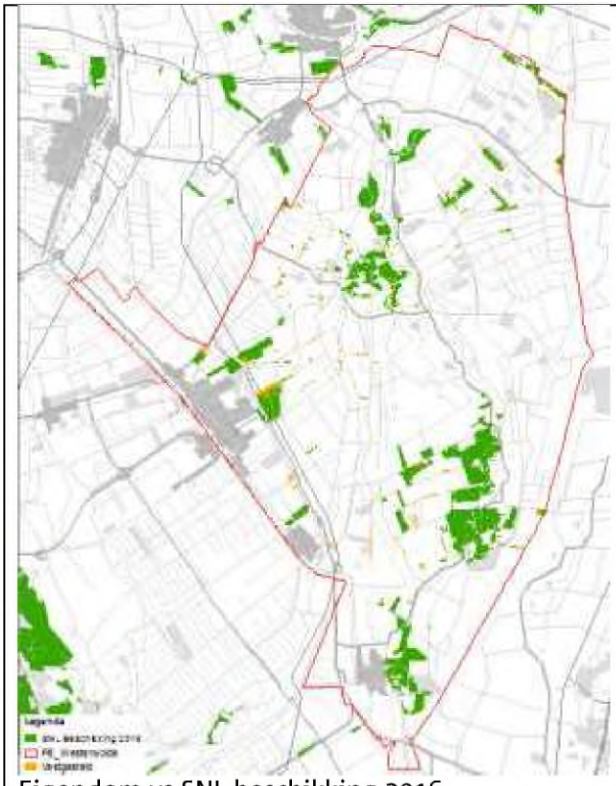
Hoogtekaart Westerwolde

Bodemkaart

Eigendom vs EHS

Eigendom vs SNL beschikking 2016

2: Beleid

2.1: Relevant beleid

Tabel: Relevant beleid

Internationaal Niveau	Nationaal Niveau	Regionaal Niveau
Kaderrichtlijn Water (KRW)		
Verdrag van Malta		
	Erfgoedwet	
	Natuurnetwerk Nederland	
	Omgevingswet	
		Relevant regionaal beleid is opgenomen onder kop 2.4

2.2: Internationaal

Beleid	Betekenis voor de planeenheid	Referentie
Kaderrichtlijn Water	Beschrijving van de ecologische waterkwaliteit	Kaderrichtlijn water (Factsheets KRW Hunze en Aa's)
Verdrag van Malta	bescherming archeologische resten	Verdrag van Malta

Toelichting

De Kaderrichtlijn Water (2000) is een Europese richtlijn. Deze richtlijn heeft als doel om de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater te waarborgen. Om dit te bereiken zijn kwaliteitsdoelen opgesteld, die bestaan uit normen van chemische stoffen en uit ecologische doelen (aan- en afwezigheid van bepaalde planten, algen, macrofauna en vissen).
Er worden meerdere (oppervlakte)waterlichamen onderscheiden binnen de planeenheid waarop de KRW van toepassing is.
- Westerwoldsche Aa zuid / Ruiten Aa / Runde
- Kanalen Westerwolde
- Kanalen Hunze / Veenkoloniën

Het Verdrag van Malta (1992) beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt beter te beschermen. Het gaat om archeologische resten als nederzettingen, grafvelden, en gebruiksvoorwerpen. Staatsbosbeheer heeft hiervoor een convenant afgesloten met de ROB, thans RCE.
Er lopen door/langs de planeenheid militaire linies en er is een aandachtsgebied ontgonnen verleden (Westerwolde, zie Ogis voor meer informatie)

- De linie bij Bourtange.

Eind 18e eeuw, 1796 werd bij de vesting Bourtange een linie aangelegd aan weerszijden van de oostelijke toegangsweg. Het verdedigingswerk is te typeren als een eenvoudige *beheersingslinie*. Van de linie is de wal bewaard gebleven; de contouren van de bastions zijn min of meer
herkenbaar. (niet in eigendom van Staatsbosbeheer)

- De Linie van de Eems
Deze linie dateert in beginsel uit de Tachtigjarige Oorlog (1568 – 1648), is vanaf het einde van de 16e eeuw aangelegd tussen Nieuweschans en Coevorden in de toenmalige moerasgbieden op de grens van noordoostelijk Nederland. Het verdedigingswerk is te typeren als een *frontierlinie*. Verschillende onderdelen van deze linie zijn in beheer biJ Staatsbosbeheer (leidijken Nieuweschans, redoute de Lehte, ...)

2.3: Nationaal

Beleid	Betekenis voor de planeenheid	Referentie
Omgevingswet	Vervanging van een aantal wetten op gebied van ruimtelijke ordening	
Erfgoedwet	Vervanger monumentenwet 1988	Erfgoedwet
Natuurnetwerk Nederland	Ruiten Aa en omgeving is EHS	via OGIS of ArcGis regelgeving

Toelichting:

Omgevingswet
Landelijk maakt men nog wel wetten op het gebied van ruimtelijke ordening. De belangrijkste ontwikkeling is het opstellen van de Omgevingswet. Dit wordt een 'bijna-alles-omvattende' wet die de vergunningsverlening t.a.v. bijna alle ruimtelijke ontwikkelingen gaat verenigen.
De Omgevingswet, die naar verwachting in 2018 in werking treedt, integreert 26 wetten op het gebied van de fysieke leefomgeving. Hieronder vallen onderwerpen als: bouwen, milieu, waterbeheer, ruimtelijke ordening, monumentenzorg en natuur. De oude wetten zijn veelal sectoraal opgebouwd. In samenhang gezien en toegepast sluiten deze wetten niet meer aan bij de behoefte van deze tijd. Met de Omgevingswet wil de overheid het wettelijk systeem 'eenvoudig beter' maken.

Voorlopig vervangt de Omgevingswet 15 bestaande wetten. De wetten hieronder gaan in zijn geheel op in de Omgevingswet zijn o.a.:

- Ontgrondingenwet;
- Wet algemene bepalingen omgevingsrecht;
- Wet ruimtelijke ordening;

Grotendeels gaan o.a. de volgende wetten op in de Omgevingswet:

- Waterwet;

- Wet milieubeheer;

Van ongeveer 8 andere wetten gaan de onderdelen over omgevingsrecht naar de Omgevingswet, o.a. :

- Woningwet;
- Monumentenwet 1988;
- Wet natuurbescherming;

Erfgoedwet

De Erfgoedwet bundelt bestaande wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland. Ook zijn een aantal nieuwe bepalingen toegevoegd. Het beschermingsniveau zoals die in de oude wetten en regelingen golden. blijven gehandhaafd.

NNN Natuurnetwerk Nederland

Door nieuwe natuur te ontwikkelen kunnen natuurgebieden met elkaar verbonden worden. Zo kunnen planten zich over verschillende natuurgebieden verspreiden en dieren van het ene naar het andere gebied gaan. Het totaal van al deze gebieden en verbindingen ertussen vormt het NNN (voorheen EHS).
Bij de realisatie van het NNN werken verschillende overheden samen. Het Rijk heeft in 1995 in grote lijnen de grenzen van de EHS vastgesteld in het Structuurschema Groene Ruimte en deze grotendeels netto begrensd weergegeven in de Nota Ruimte in 2004. Herijking hiervan vond plaats in 2014 Binnen de afspraken van het zgn Groenmanifest Groningen (2012).
In Westerwolde zijn alle gronden rond het beekdal van de Ruiten Aa benoemd als NNN. Met de herijking zijn de Veenhuizerstukken en de voormalige vloeivelden, aan het NNN toegevoegd. Helaas bleek het niet mogelijk de Sellingerbossen toe te voegen. Het blijft mogelijk om NNN aan te passen via Provinciale staten of Gedeputeerde staten als die voor een perceel wijzigingsbevoegdheid hebben gekregen zoals het Koelveen.

2.4: Regionaal

Beleid	Betekenis voor de planeenheid	Referentie
Provincie Groningen		
Provinciaal Natuurbeheerplan	Beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van natuurgebieden, agrarische natuur en landschapselementen in de provincie.	Natuurbeheerplan Groningen 2017 Natuurbeheerplankaart provincie Groningen

Beleidsnota Natuur 2013-2021 provincie Groningen	Hierin staat in welke gebieden en welk soort natuur de provincie wil ontwikkelen en onderhouden	Groningen groen van Wad tot Westerwolde, Beleidsnota natuur 2013-2021
Provinciale Omgevingsvisie 2016-2020	Hierin staat het provinciale omgevingsbeleid rondom milieu, verkeer en vervoer, water en ruimtelijke ordening	Omgevingsvisie-2016-2020 provincie Groningen
Inrichting EHS Westerwolde	Herinrichting EHS Westerwolde	Inrichtingsplan EHS Westerwolde 2002 EHS Westerwolde Maatregelen plankaart 2005 Kaart uitvoeringsplan 2014
Uitvoeringspro-gramma cultuur, 2017-2020		https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Downloads/Uitvoeringsprogramma-cultuur-2017-2020.pdf
Waterschap Hunze en Aa's		
Beheerprogramma 2016 - 2021	Beleid en beheer van het waterschap	Beheerprogramma 2016-2021 Waterschap Hunze en Aa's Watersysteemperspectieven (Opgaven en maatregelen per watersysteem 2016-2021)
Gemeente		
Bellingwedde	ruimtelijke planning / financieel	Gemeente Bellingwedde en Vlagtwedde gaan per 1-1-2018 verder als de gemeente Westerwolde
Vlagtwedde	ruimtelijke planning / financieel	Gemeente Bellingwedde en Vlagtwedde gaan per 1-1-2018 verder als de gemeente Westerwolde
Stadskanaal	ruimtelijke planning / financieel	
Fauna/wildbeheer:		
Groningen, Faunabeheerplan 2014-2019	faunabeheer, zie toelichting	Fauna beheerplan Groningen 2014-2019
WBE Stadskanaal eo.	faunabeheer	
WBE Westerwolde	faunabeheer	
WBE Bellingwedde	faunabeheer	

Toelichting

Natuurbeheerplan Groningen 2018
Het natuurbeheerplan beschrijft de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van natuurgebieden, agrarische natuur en landschapselementen in de provincie Groningen. Het natuurbeheerplan is verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Het plan bevat kaarten waarop per perceel is aangegeven voor welk doel en bijpassend natuurbeheer terreineigenaren subsidie kunnen aanvragen. Het natuurbeheerplan is in belangrijke mate sturend voor het onderhavige beheerplan.

Groningen Groen van Wad tot Westerwolde Beleidsnota natuur 2013 - 2021
Vanuit een inspirerend vergezicht op het landelijk gebied anno 2040 in de provincie Groningen wordt in deze nota richting gegeven aan het natuurbeheer van de komende jaren. Het plan schetst het beleid, de instrumenten en de relevante ontwikkelingen. De provincie beschrijft haar eigen rol en de manier waarop ze wil samenwerken met de partners en burgers. De kern van het natuurbeleid betreft de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het beheer daarvan en de relatie met waardevolle natuurgebieden buiten de EHS en gebieden die primair voor de landbouw zijn ingericht. Ook de relatie met landschap komt aan bod. De nota sluit af met de instrumenten die er zijn om de natuurdoelen te realiseren en de relatie met het PLG 2.

Omgevingsvisie provincie Groningen 2016 - 2020
De Omgevingsvisie bevat de integrale lange termijnvisie van de provincie op de fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie is in de plaats van het Provinciaal Omgevingsplan (POP) gekomen.
Een belangrijk doel van de Omgevingsvisie is om op strategisch niveau samenhang aan te brengen in het beleid voor de fysieke leefomgeving. Daarom zijn in de Omgevingsvisie zoveel mogelijk de visies op verschillende terreinen zoals ruimtelijke ontwikkeling, landschap en cultureel erfgoed, natuur, verkeer en vervoer, water, milieu en gebruik van natuurlijke hulpbronnen samengevoegd en inhoudelijk met elkaar verbonden. Er zijn ook onderdelen opgenomen van het provinciale beleid voor economie, energie en cultuur en welzijn, voor zover die gevolgen hebben voor de fysieke leefomgeving.

Herinrichting EHS Westerwolde
In het inrichtingsplan EHS Westerwolde wordt tot op detail niveau uitgewerkt en onderbouwd aangeven welke maatregelen genomen moeten worden om de gewenste abiotische uitgangssituatie te realiseren. In de jaren 90 werd Westerwolde aangewezen als EHS. Hoewel er toen plaatselijk nog een grote variatie aan natuur- en landschapswaarden aanwezig was, was er in de voorgaande decennia ook veel verloren gegaan. Men zag kansen en er waren goede mogelijkheden aanwezig om een deel van het kleinschalig beekdal-/hoevenlandschap te herstellen en nieuwe natuurgebieden te creëren. Een deel van de plannen is inmiddels uitgevoerd, maar er zijn nog steeds deelgebieden die wachten op een verbetering.

Beheerprogramma 2016 – 2021 Waterschap Hunze en Aa's
In dit beheerprogramma is in hoofdlijnen het beleid en beheer van het waterschap aangeven. Hierbij is rekening gehouden met externe referentiekaders zoals de Kaderrichtlijn water, Deltaprogramma en provinciale omgevingsvisies. Met dit beheerprogramma is aangegeven welke ambities het waterschap heeft bij het oppakken van de opgaven op het gebied van veiligheid, voldoende water en schoon en ecologische gezond water.

Gemeente
De Structuurvisie Buitengebied dient als beleidsdocument voor het op te stellen Bestemmingsplan Buitengebied. De structuurvisie moet voldoen aan de Wet ruimtelijke ordening en heeft daarom een begrensd plangebied. Om concrete beleidsdoelen te

formuleren wordt waar mogelijk gewerkt met een gebiedsindeling waarbij per gebied de beleidsdoelen worden geformuleerd.
Economische betekenis bestemmingsplannen voor SBB

Groningen, Faunabeheerplan 2014-2019
In het Faunabeheerplan Groningen staat hoe de Faunabeheereenheid Groningen vindt dat de inheemse fauna in Groningen het beste beschermd en op verantwoorde wijze beheerd kan worden en doet daarvoor voorstellen.

2.5: Bestuurlijk politieke context

Bestuurlijk overleg	Doelstelling	Rol Staatsbosbeheer
Gebiedscommissie		PH is commissielid
Waterschap Hunze an Aa's		PH
PNLG		PH
Snl		PH
MOT	Afstemming NM, HGL, NMFG, LBG, IVN, SBB	PH

Voor Staatsbosbeheer is de provincie Groningen een belangrijke belanghebbende. De provincie is sinds de decentralisatie en de nieuwe natuurwet verantwoordelijk voor beleid en uitvoering van de natuuropgaven. Via de subsidie verordening Natuur en landschap (SVNL) van de provincie wordt een groot deel van het beheer gefinancierd. We hebben daarom zowel bestuurlijk als ambtelijk veel contact.

De provincie Groningen zal de komende 4 jaar (t/m 2019) bestuurd worden door een coalitie van 5 partijen (CU, GroenLinks, SP, CDA en D66). Daarvoor is een coalitie akkoord gesloten dat zich richt op zware opgaven zoals Leefbaarheid en krimp, Economische structuur en werkeloosheid, Energie (o.a. gaswinningen aardbevingen) en energietransitie en Natuur en landschap.
Het college van Gedeputeerde Staten (GS) bestaat uit 5 personen, waarbij de portefeuilles Landbouw en visserij, Natuur en Landschap, Water, Wadden en waddenfonds, en Blauwestad bij Henk Staghouwer (CU) zijn ondergebracht. De portefeuille verdeling zorgt ervoor dat Staatsbosbeheer met vier van vijf gedeputeerden veel te maken heeft.

Het coalitieakkoord van de provincie Groningen 2015-2019 heet: Vol vertrouwen. De coalitie stelt dit begrip centraal en kiest een bestuursstijl die uitgaat van gezamenlijkheid, dienstbaarheid en transparantie. Ze zet verder in op een sterke Noordelijke samenwerking waarin met 1 stem gesproken wordt. Het collegeakkoord is een groen akkoord.

Staatsbosbeheer is vertegenwoordigd in diverse provinciale bestuurlijke overleggen. Het PNLG (Provinciaal overleg natuur en landelijkgebied) is een bestuurlijk platform met een brede vertegenwoordiging van organisaties. Hier worden diverse thema's besproken en strategisch geagendeerd. Het PNLG heeft geen formele adviesrol richting gedeputeerde of GS.

Daarnaast is Staatsbosbeheer vertegenwoordigd in het Noordelijke Handhavingsoverleg
En is er jaarlijks bestuurlijk overleg tussen terrein beherende organisaties en het Dagelijks bestuur van het Waterschap Hunze en Aa's.

Tenslotte hebben de natuur- en milieu organisaties samen ook nog afstemming in het zogeheten MOT

De planeenheid ligt in nu drie (Bellingwedde, Vlagtwedde, stadskanaal) straks 2 gemeenten (Westerwolde en Stadskanaal). De komende jaren vinden er gemeentelijke fusies plaats. Gemeenten nemen steeds meer taken en bevoegdheden over van andere overheden, bijvoorbeeld op het gebied van jeugdzorg, werk en inkomen en maatschappelijke ondersteuning. Bovendien krijgen gemeenten steeds vaker te maken met problemen die de gemeentegrenzen overstijgen, zoals bevolkingskrimp, de aardbevingsproblematiek en werkloosheid. Een grote gemeente kan dit soort complexe vraagstukken beter aan. Bestuurlijk overleg vindt op via de gebiedscommissie en adhoc plaats.

2.6: Interne kaders

Geschiedenis planvorming:

Uitwerkingsplan (UP's): Westerwolde (2002-2012), Eiland van Winschoten (2004-2014) en Kanaalstreek (2004-2014)
In 2002 is het uitwerkingsplan Westerwolde vastgesteld. In dit beheerplan zijn niet de object grenzen aangehouden maar de grenzen van de toenmalige EHS inrichting. Zodoende beslaat dit uitwerkingsplan een plangebied bestaande uit het object Westerwolde, een deel van het object Veelerveld en een deel van het object Vriescheloërvennen (Hoorndermeeden en de Gaast) Zie UP Westerwolde 2002 - 2012
In 2004 is het uitwerkingsplan voor de toenmalige beheereenheid Eiland van Winschoten vastgesteld. Hierin worden de (toenmalige) deelobjecten Oldambt, Oude veenkoloniën, Groningse Stuwwallen en Vriescheloërvennen beschreven. Zie UP eiland van Winschoten 2004 - 2014. Ook is in 2004 het uitwerkingsplan voor het object Kanaalstreek vastgesteld. Zie UP Kanaalstreek 2004 - 2014

Interne Kwaliteitsbeoordeling (IK's): Eiland van Winschoten 2010 en Westerwolde, Kanaalstreek en Veelerveld (2011)
In 2010 is er een interne kwaliteitsbeoordeling geweest van het object Eiland van Winschoten. Zie IK Eiland van Winschoten 2010. In 2011 is er een interne kwaliteitsbeoordeling geweest van de objecten Westerwolde, Kanaalstreek en Veelerveld. Zie IK Westerwolde, Kanaalstreek en Veelerveld 2011

UPP Westerwolde 2015-2020
Sinds 2012 is het natuurbeleid gedecentraliseerd. 2013 was nog een overgangsjaar, maar sinds 2014 is Staatsbosbeheer door de provincies gecertificeerd tbv de provinciale financiering SN. Een van de voorwaarden is dat er een actueel beheerplan moet zijn van alle terreinen. Omdat het UP verlopen was en het CMSI nog volop in ontwikkeling was, is met het maken van het UPP een geldend uitwerkingsplan gemaakt. Het UPP is daarmee een overgangsdocument van het oude UP naar het nieuwe beheerplan in CMSi (dit plan). Zie UPP Westerwolde 2015-2020

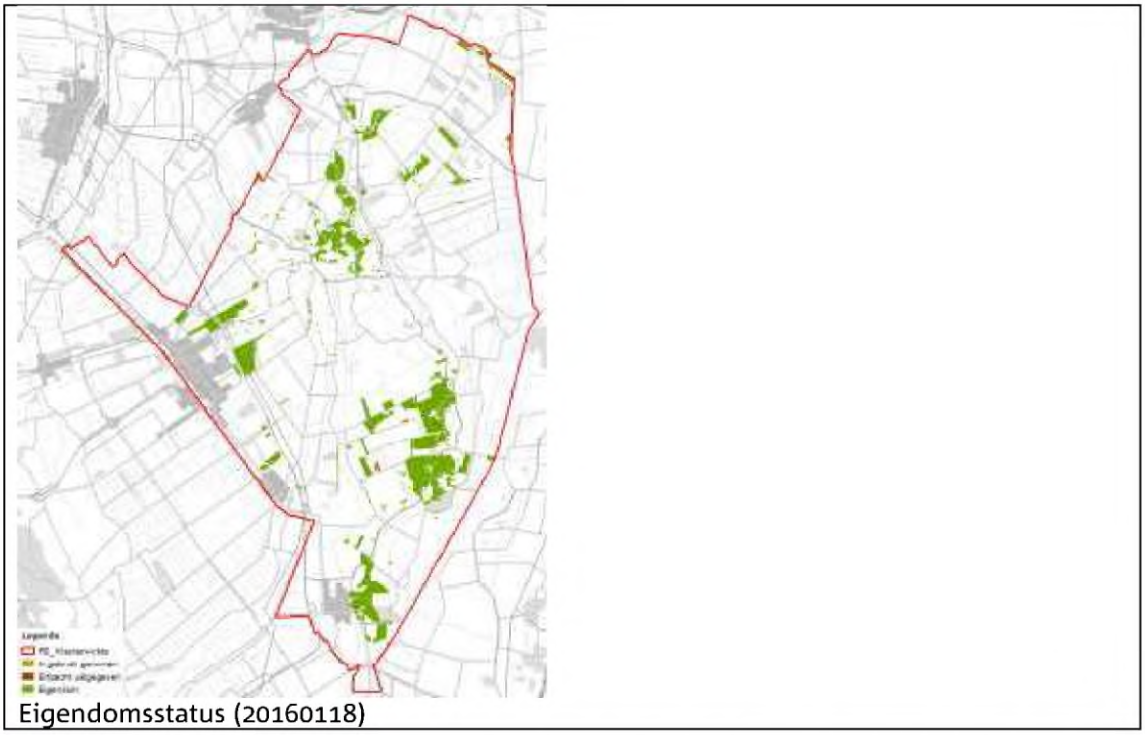
RSP
Rond 2010 zijn voor alle Staatsbosbeheergebieden de Regionale Strategische Plannen gemaakt. Met de RSP klikschermen zijn heldere keuzes gemaakt op verschillende onderwerpen en is een toekomstvisie voor 2050 gemaakt. Deze RSP/klikschermen zijn een informatiebron, maar t.a.v de koers moeten we ze altijd plaatsen in het licht van het (inter) nationale en provinciale beleidskader. Ze zijn vooral bedoeld als kennisbronnen tbv duurzaam beheer die richting kunnen geven aan de gewenste inrichting en beheer.
De RSP eenheden zijn geografisch logische eenheden en komen niet altijd overeen met de beheereenheden of planeenheden. De CMSI planeenheid Westerwolde omvat het klikscherm

Westerwolde maar bevat ook delen van de klikschermen De Veenkoloniën en het Groninger zeekleigebied.
De gebieden in Westerwolde zijn op de as natuur-cultuur geplaatst als cultuurhistorisch landschap, dit geld ook voor het Groninger zeekleigebied. De Veenkoloniën zijn als cultuurlijk landschap benoemd. Zie RSP Westerwolde, RSP Veenkoloniën en RSP Groninger zeekleigebied

Intern kader	Betekenis voor de planeenheid
UP Westerwolde 2002 - 2012 UP eiland van Winschoten 2004 - 2014. UP Kanaalstreek 2004 - 2014	Beschrijving van het gebied, beoordeling van de subdoeltypen en een beschrijving van de plannen en verbeteracties voor de planperiode.
IK Eiland van Winschoten 2010. IK Westerwolde, Kanaalstreek en Veelerveld 2011	Interne kwaliteitsbeoordeling van de subdoeltypen en plannen in het beheer.
UPP Westerwolde 2015-2020	Overgangsdocument met doelen tussen het aflopen van de UP's en het CMSI beheerplan
RSP Westerwolde RSP Veenkoloniën RSP Groninger zeekleigebied	Informatiebron bedoeld om richting te geven aan het beheer tot 2050
Hout Kap en verjongingsplan	

3: Contracten en verplichtingen

3.1: Algemene areaalgegevens

Eigendomsstatus (20160118)

De vastgoedgegevens zijn real time cijfers die worden door vastgoed steeds bijgehouden, dit kan afwijken van de oppervlaktes van de beheertypen en openstelling.

Tabel: Verdeling totaal areaal naar eigendomsstatus

Zeggenschap	Oppervlakte in beheer (in ha.)	Oppervlakte niet in beheer (in ha.)
In eigendom	2608,60	
In erfpacht genomen	0,00	
Ingebruikneming	3,73	
In erfpacht gegeven		16,00
Subtotaal:	**2612,33**	**16,00**
Exclusief de categorie Overig*: **0,00 ha.**		
Totaal areaal van deze planeenheid bedraagt: **2628,33 ha.**		

* De categorie 'Overig' bestaat uit percelen in de buitencategorie met zakelijkrechtcode Z8 (B.P-recht) of Z86 (VG. Vruchtgebruik), beide niet in beheer of in eigendom; of percelen met andere zakelijkrechtcodes die niet binnen de vier hierboven genoemde categorieën vallen.

3.2: Natuur en landschap

Provinciale Natuur Beheer Plan (NBP)
Provinciaal beleid is weergegeven in de beheertypenkaart die de actuele situatie weergeeft. Staatsbosbeheer heeft een beheeropdracht conform de meest recente beschikking en gemelde wijzigingen. In dit beheerplan zijn deze beheertypen het uitgangspunt voor de operationele planning.
In hoofdstuk 5 worden de ambities weergegeven. Deze ambities worden getoetst op basis van de Provinciale Ambitiekaart (Natuurbeheerplankaart provincie Groningen). Het streven is erop gericht deze doelen te synchroniseren.

SNL percelen/gebieden:
Het SNL gebied vormt 90%. (238/2390*100) van het areaal (gebaseerd op tabel met gegevens uit 2015?). Dit wordt beheerd conform de natuurindex en daaraan gekoppelde maatregelen.

Niet SNL percelen/gebieden:
Op de terreinen die niet onder SNL vallen liggen geen verplichtingen vanuit andere financiers. Deze gebieden worden beheerd op grond van wettelijke verplichtingen als grondeigenaar (veiligheid) en staand beleid ten aanzien van "goede buur" en "professioneel beheer". Indien deze terreinen wel op de Provinciale beheertypenkaart staan is het uitgangspunt dat wordt beheerd conform dit beheerdoel (beheertype). Bij de provincie Groningen is dit voor het overgrote deel van de terreinen de feitelijke situatie aangezien de provincie ook beheergelden beschikbaar stelt voor de buiten-EHS.

Zie voor de beheertype kaart en de openstellingskaart van 2017 H1.1.3. Voor meer details zoom in op de kaarten van 2015 op Digitalis (Beheertypenkaart Westerwolde (2015), Openstellingskaart Westerwolde (2015))

De cijfers van de beheertypen in de onderstaande tabellen zijn gebaseerd op de vastgestelde provinciale beheertypenkaart van 2016, deze kunnen weer afwijken van de beschikking en ook van de vastgoedgegevens.

Tabel: Beheertypen

Product	Totaal (Ha)	SNL (Ha)	Niet SNL (Ha)
L01.01 Poel en klein historisch water	1,45	1,38	0,07
L01.02 Houtwal en houtsingel	20,58	20,48	0,10
L01.03 Elzensingel	0,57	0,57	0,00
L01.04 Bossingel en bosje	121,74	33,63	88,11
L01.07 Laan	22,58	0,00	22,58
L02.02 Historisch bouwwerk en erf	0,28	0,00	0,28
L03.01 Aardwerk en groeve	4,95	0,00	4,95
N03.01 Beek en bron	3,77	3,77	0,00
N04.02 Zoete plas	14,04	14,03	0,01
N05.01 Moeras	161,63	156,90	4,73

N06.04 Vochtige heide	61,90	61,90	0,00
N06.05 Zwakgebufferd ven	29,42	29,42	0,00
N06.06 Zuur ven of hoogveenven	4,16	4,16	0,00
N07.01 Droge heide	28,78	28,78	0,00
N10.01 Nat schraalland	24,42	24,40	0,02
N10.02 Vochtig hooiland	119,07	119,04	0,03
N11.01 Droog schraalland	75,11	75,11	0,00
N12.01 Bloemdijk	0,73	0,63	0,10
N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	568,12	554,62	13,50
N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland	15,70	15,70	0,00
N12.05 Kruiden- en faunarijke akker	113,09	108,29	4,80
N12.06 Ruigteveld	20,07	20,07	0,00
N14.02 Hoog- en laagveenbos	36,04	31,59	4,45
N14.03 Haagbeuken- en essenbos	8,37	8,37	0,00
N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos	445,62	431,55	14,07
N16.01 Droog bos met productie	585,72	571,54	14,18
N16.02 Vochtig bos met productie	50,54	45,76	4,78
N17.01 Vochtig hakhout en middenbos	0,45	0,45	0,00
N17.02 Droog hakhout	9,64	8,42	1,22
N17.03 Park- en stinzenbos	11,02	11,02	0,00
A-type Agrarisch type	4,10	0,00	4,10
S98.00 Geen natuurdoelstelling	48,50	5,81	42,69
S99.00 Erfpacht	15,94	2,38	13,56
Totaal	**2628,10**	**2389,77**	**238,33**

Tabel: Openstellingscategorieën en Oppervlakte SNL

	Totaal (Ha)	**SNL (Ha)**	**Niet SNL (Ha)**
O Onbekend	0,00	0,00	0,00
R1a Permanent opengesteld, toegankelijk en bereikbaar incl. voorzieningen danwel beleefbaar (max. grens 300m)	2504,13	2346,15	157,97
R1b Permanent opengesteld, toegankelijk en bereikbaar, zonder voorzieningen	108,03	41,25	66,78
R5 Tijdelijk afgesloten	15,94	2,38	13,56
Totaal	**2628,10**	**2389,78**	**238,31**

3.3: FSC verplichtingen

Minimum vereisten FSC t.a.v. beheerplanning
Vanuit FSC wordt een aantal minimum eisen gesteld aan het beheerplan. Het beheerplan hoeft volgens FSC niet perse één document te zijn maar kan bestaan uit één of meerdere documenten.
Hieronder zijn de minimum eisen weergegeven, is aangegeven waar de minimum eis is uitgewerkt en vastgelegd en kun je aangeven of het beschikbaar is. De meeste onderwerpen worden opgenomen in het beheerplan.

Eis	*Inhoud beheerplan, minimaal vereiste onderdelen*	*Waar vastgelegd (BP =beheerplan)*	*Controle: Beschikbaar ja/nee (bij nee, vul datum gereed in)*		
			j	n	datum
Beheerplan	Er is een actueel goedgekeurd beheerplan beschikbaar.	CMSI, en geprinte geaccordeerde versie op werksite		x	Oktober 2017
Samenvatting	Samenvatting beheerplan	Niet in BP afzonderlijk document		x	
Eigendomssituatie	Eigendomskaart	BP: H1.3.3	x		
Overheidsbeleid	Opsomming van de belangrijke beleidsopgaven van de overheid voor het gebied	BP: H2	x		
Intern beleid Staatsbosbeheer	Opsomming beleid Staatsbosbeheer voor de meest belangrijke onderwerpen (bijv. de bosvisie)	BP: H2.6	x		
Overzicht bodem/water/infrastructuur					
Bodem	Overzicht van bodemgeschiktheid voor boom- en struiksoorten	OGIS	x		
Water	Kaart met waterlopen en waterlichamen	OGIS	x		
Infrastructuur	Kaart met wegen en paden	OGIS	x		
Overzicht Flora /Fauna/ Houtoogst /Recreatie					
Cultuurhistorie	Kaart met cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren	OGIS	x		
Flora	Kaart met beschermenswaardige planten en vegetatie	NDFF Nationale Databank Flora en Fauna	x		
Fauna	Kaart met beschermenswaardige dieren	NDFF Nationale Databank Flora en Fauna	x		
Recreatiemogelijkheden	Kaart met recreatieve zonering en recreatieve voorzieningen	BP: H4.1.7 OGIS	x		Deels, oktober 2017
Openstelling	Opengestelde gebieden met bijbehorende huidige openstellingvoorwaarden	BP: H1.3 H4.1.7	x		
Houtproductie en -oogst	Overzicht van oogstniveau in het verleden, soortensamenstelling,	BP: H4.1.3 en H4.1.9		x	Oktober 2017

	voorraad en bijgroei				
Overzicht high conservation values	Locaties met een: *A. -hoge cultuurhistorische waarde* *B. grote religieus/spirituele waarde* *C. hoge aardkundige waarde* *D. hoge ecologische waarden*	BP: H4.1.6 (A. en B.) H4.1.2 (C.) H 4.1.3. (D.) oa bosreservaten en A-locaties .		x	Oktober 2017
Strategie/beleid en doelen					
Doelstellingen op het gebied van economie	Doelstellingen voor economische basis, w.o. houtproductie	BP: H5.1.7 (lange termijn) H5.2.3 (termijn BP, 12 jr)		x	Oktober 2017
Doelstellingen op het gebied van ecologie	Doelstellingen voor biodiversiteit en mate van natuurlijkheid	BP: H5.1.3/ H5.1.4/H5.2.1		x	Oktober 2017
Doelstellingen op het gebied van sociale aspecten	Doelstellingen voor recreatie en cultuurhistorie	BP: H5.1.6 / H5.1.5 / H5.2.2 /H5.2.1		x	Oktober 2017
Houtoogst	houtoogst op basis van <u>duurzaam kapniveau</u> *De oogst van hout mag de productiecapaciteit van het bos op lange termijn niet permanent overstijgen of aantasten en mag geen <u>significante</u> nadelige gevolgen hebben voor de beheerdoelstellingen.*	BP: H5.1.7 (lange termijn) H5.2.3 (termijn BP, 12 jr)		x	Oktober 2017
Bosverjonging	Strategie mate en wijze van verjongen (kap- en verjongingplan)	BP: H5.1.3		x	Oktober 2017
Bosbrand	Strategie beperking bosbrandrisico's	Calamiteitenplan op kantoor	x		
Biodiversiteit	Strategie voor de biodiversiteit	BP: H5.1.3 H5.1.4 H5.2.1		x	Oktober 2017
Recreatie	Strategie voor recreatieve zonering	BP: H5.1.6/ 5.2.2 /H6		x	Oktober 2017
Cultuurhistorie	Strategie voor behoud kenmerkende cultuurhistorie	BP: H5.1.5 H5.2.1		x	Oktober 2017
Invasieve soorten	Strategie en beleid voor de bestrijding van invasieve soorten	BP: H5.1.3 / H6		x	Oktober 2017
Faunabeheer / Jacht	Overzicht van de wijze van organiseren	BP: H2.4.	x		
Omgeving en samenleving	Belanghebbenden consultatie *De beheerder heeft een adressenlijst van relevante organisaties die op enige wijze direct belang hebben bij de beheergebied. (belanghebbendenlijst).*	Afzonderlijk document (belanghebbendenlijst)		x	
Boomveiligheidsplan	Plan voor meerjarige veiligheids-inspectie van wegen, lanen en P-plaatsen	Afzonderlijk document (boomveiligheidsplan)		x	Af te ronden 2017

Monitoring					
Monitoringsplan	Monitoringsplan aanwezig *De beheerder heeft een uitvoeringsplan beschikbaar voor het monitoren van de ontwikkelingen in het bos met het oog op de beheerdoelstellingen en voert deze uit*	Afzonderlijk document (op termijn in BP)	x		
Syhi	Er is een Systematisch Bosinventarisatie aanwezig.	Afzonderlijk document 2015	x		
Conversie naar Niet-bos	De cumulatieve oppervlakte, *waarbij conversie heeft plaatsgevonden van bos naar niet-bos. Dit areaal mag niet groter zijn dan 5% van de totale bosoppervlakte van het* beheergebied (gemeten vanaf 1 mei 2015).	Planning van om te vormen areaal in BP (in ha en %, locatie) Realisatie van omgevormde areaal (in ha en in %, locatie) in afzonderlijk document of bestand			nvt
Overig					
RI&E	Er is een actueel Risico-inventarisatie en Evaluatie opgesteld	Afzonderlijk document	x		
RI&E, PvA	Maatregelen Plan van aanpak RI&E zijn uitgevoerd	Afzonderlijk document		x	Af te ronden 2017
Inzet vrijwilligers	Vrijwilligersinzet in het beheergebied	BP: H4.1.8	x		

3.4: Overige contracten en verplichtingen

Samenwerkingsovereenkomst Stichting Markebeheer: beheer landschappelijke beplantingen in het gebied tussen Onstwedde, Wedde en Vlagtwedde.

Er is een samenwerking met Boermarke Veele Wessinghuizen die dorpsommetjes heeft ontwikkeld, meedenkt over ontwikkeling en beheer van SBB reservaten in de omgeving.

Voor het rijksmonument klooster Ter Apel is een erfpachtsovereenkomst met de Stichting Museum Kloosterenclave Ter Apel waarmee de verantwoordelijkheid voor het onderhoud bij de Stichting ligt. Wel is het voor SBB noodzakelijk de ontwikkelingen hier goed te blijven volgen en soms de Stichting te ondersteunen.

Op het terrein van het klooster en van andere in erfpacht uitgegeven erven in de Kloosterenclave is in de erfpachtsovereenkomsten opgenomen dat Staatsbosbeheer verantwoordelijk is en blijft voor het beheer van de vaak monumentale bomen in dit gebied.

De gemeente Vlagtwedde heeft voormalig kamp de Beetse van SBB in erfpacht genomen en hieraan een museumfunctie gegeven met de ambitie dit project verder uit te bouwen. SBB beheert op dit terrein het omringende bos, zo is in de erfpacht opgenomen.

Agrarische natuurvereniging ANOG is pachter van begrazingsgebied Breedwisch, daarnaast zijn er gesprekken over mogelijkheden tot versterking van de natuur in Westerwolde, waarbij ANOG zich er sterk voor maakt mede door natuurbeschermingorganisaties gesteunde maatregelen door de provincie gefinancierd te krijgen.

Stichting ter Borg is eigenaar van 2 boerderijen (rijksmonumenten) in het gehucht Ter Borg en waakt evenals Staatsbosbeheer over landschap en cultuurhistorie in de omgeving.
SBB is hier eigenaar van rijksmonument schaapskooi Ter Borg en eigenaar van de in erfpacht uitgegeven ondergrond van een boerderij (ook rijksmonument)

Er is een samenwerkingsovereenkomst met 4 vestigingen van zorginstellingen. De instellingen voeren onderhoud uit aan recreatieve voorzieningen, doen snoeiwerk en ruimen vuil.

Met Natuurmonumenten in Westerwolde wordt samengewerkt in gebiedsontwikkeling en beheer.
De trekkerchauffeur van Staatsbosbeheer maait natte hooilanden en doet zandwegenonderhoud bij Natuurmonumenten.

Er zijn 56 vrijwilligers actief per 1-4-2017 in de eenheid Westerwolde.

Met dorps- en buurtverenigingen zijn beperkt contacten.

Graslanden zijn grotendeels verpacht, beheertypen 11.01, 12.02 en 12.04 grotendeels. 10.01 en 10.02 voor een beperkt deel. Akkers zijn volledig verpacht.
M.i.v. 2017 wordt extra tijd vrijgemaakt om beheer van verpachte percelen te verbeteren (meer natuurwaarden te creëren) en meer pachtinkomsten te realiseren.

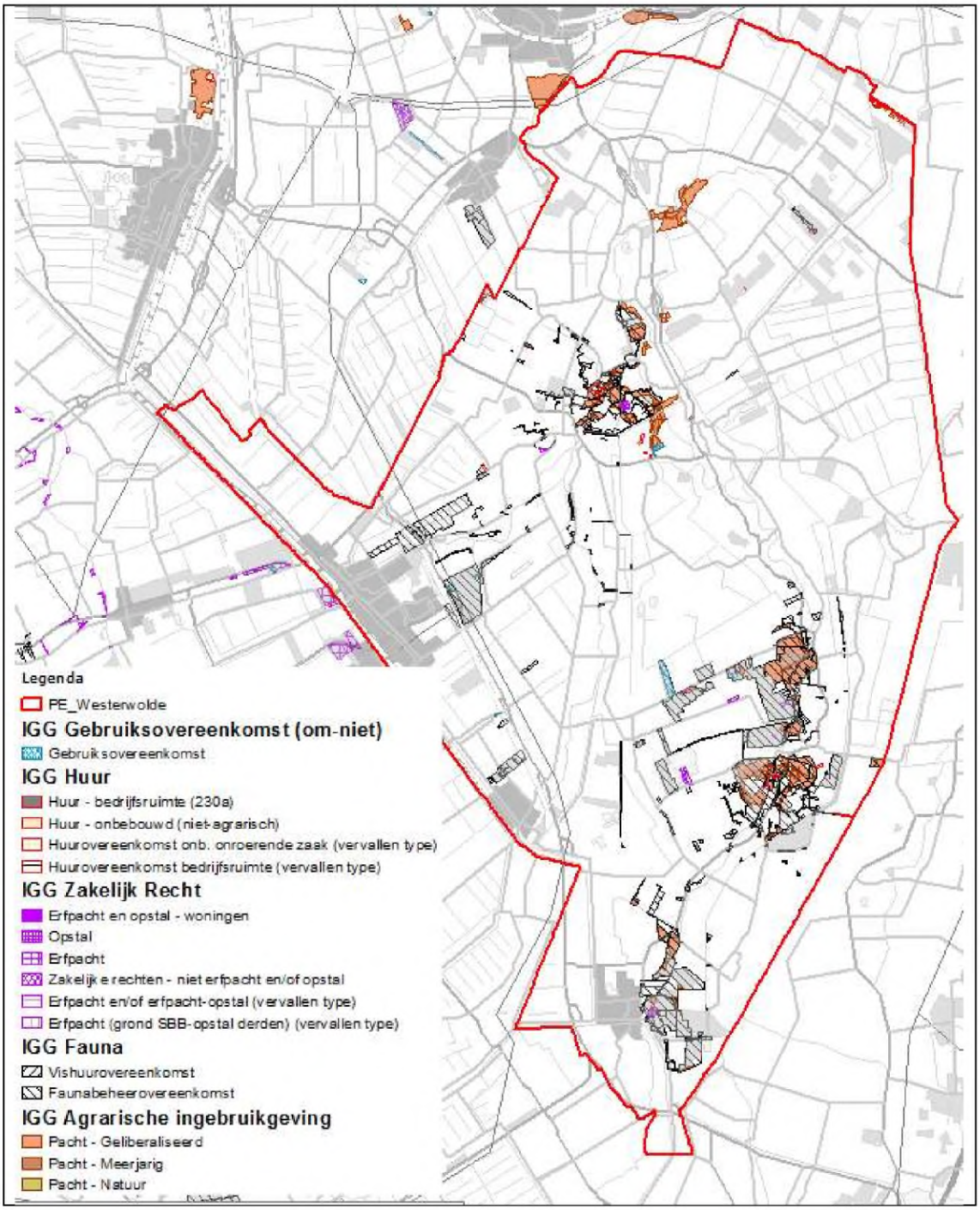
Voormalig natuurkampeerterrein de Zonnegloren is nu in erfpacht uitgegeven als groepskampeerterrein.
Voormalig infocentrum en theehuis Noordmee is verhuurd als horecapand waarbij het door SBB nog gebruikt wordt als startpunt voor activiteiten en is afgesproken dat de locatie ook blijvend infopunt voor SBB zal zijn.

Voor enkele kleinere bospercelen is een erfpacht of huurovereenkomst aangegaan waarbij SBBB het beheer heeft overgedragen en beperkt inkomsten worden gerealiseerd.

Een voormalige woning en bedrijfspand is verhuurd aan een zorginstelling t.b.v. dagbesteding in het Kloosterbos in ter Apel.

Er is nog één particulier verhuurde woning waarvan de verwachting is dat de huur op korte termijn zal worden beëindigd.

De vastgoedgegevens in onderstaande tabel zijn real time cijfers. Deze cijfers worden door vastgoed steeds bijgehouden. Zie CMSI Module Overeenkomsten.

Legenda
PE_Westerwolde
IGG Gebruiksovereenkomst (om-niet)
Gebruiksovereenkomst
IGG Huur
Huur - bedrijfsruimte (230a)
Huur - onbebouwd (niet-agrarisch)
Huurovereenkomst onb. onroerende zaak (vervallen type)
Huurovereenkomst bedrijfsruimte (vervallen type)
IGG Zakelijk Recht
Erfpacht en opstal - woningen
Opstal
Erfpacht
Zakelijke rechten - niet erfpacht en/of opstal
Erfpacht en/of erfpacht-opstal (vervallen type)
Erfpacht (grond SBB-opstal derden) (vervallen type)
IGG Fauna
Vishuurovereenkomst
Faunabeheerovereenkomst
IGG Agrarische ingebruikgeving
Pacht - Geliberaliseerd
Pacht - Meerjarig
Pacht - Natuur

Tabel: Vastgoedovereenkomsten en juridische regelingen

Contract / Verplichting	Aantal
A01 - Pacht - Geliberaliseerd	41
A04 - Pacht - meerjarig	6
A07 - Huur - onbebouwd (agrarisch-niet bedrijf)	3
F01 - Vishuurovereenkomst	2
F03 - Faunabeheerovereenkomst	7
G01 - Bruikleenovereenkomst	1
G02 - Gebruiksovereenkomst	79
H01 - Huur - bedrijfsruimte (230a)	1
H02 - Huur - bedrijfsruimte (290 meer dan 2 jaar)	2
H07 - Huur - onbebouwd (niet-agrarisch)	3
Rijksmonument	4
X05 - Erfpacht en/of erfpacht-opstal	2
X12 - Huurovereenkomst onb. onroerende zaak	9
X16 - Erfpacht (grond SBB-opstal derden)	8
Z01 - Erfpacht en opstal - woningen	3
Z02 - Erfpacht en opstal - niet-woningen	1
Z03 - Opstal	10
Z04 - Erfpacht	4

4: Inventarisatie

4.1: Terreinsituatie

4.1.1: Landschapsecologische analyse

Nagenoeg alle terreindelen die tot deze planeenheid behoren zijn onderdeel van een keten van gebieden die in de directe omgeving van de Ruiten Aa liggen. Vanaf Ter Apel in het zuiden tot Wedde in het noorden. Langs deze ruim 25 km lange beekloop liggen een vijftal clusters van terreinen die nauwelijks onderlinge samenhang hebben maar wel via de beek 'verbonden' zijn. Voor alle clusters geldt dat ze sterk beïnvloed zijn door de ontginning van het veen in de omgeving waardoor de landschapshydrologische samenhang volledig is veranderd. De voeding van water vanuit deze veengebieden op de flanken van het beekdal en verder weg is nagenoeg verdwenen. De hoger gelegen dekzandruggen rondom de beek zijn niet begroeid geweest met hoogveen. Lokaal kwamen wel veel natte heideterreinen voor op deze vaak lemige zandgronden.
Het overgrote deel van Westerwolde is tussen 1880 en 1950 van een nat veencomplex omgezet in een gedraineerd veenontginningslandschap. Daarna is het waterbeheer in elk deelgebied, ook dat van de dekzandgronden waar geen veen op lag sterk beïnvloed door kleinere waterbeheersingswerken. Hierdoor nam de drainage van de grond toe, werd de grond in het voorjaar eerder droog en de invloed van buien op de lokale kwelstromen groter. De lokale samenhang tussen infiltratie van regenwater en kwel van lokaal- en vooral regionaal grondwater werd hierdoor sterk verminderd. Alleen op enkele reliëfrijke plekken zoals bij Ter Wupping, omgeving oude Loo en in de Hoorndermeeden naast de Wedderbergen bleef nog enige invloed van lokale kwel op maaiveldniveau zichtbaar.

Door de vaak goed doorlatende zandbodem was op de gronden die in 1990 een natuurbestemming hadden gekregen al snel sprake van verdroging. Het opheffen hiervan was dan ook één van de hoofddoelen van de herinrichting van de natuurgebieden in Westerwolde. Daarnaast was de realisatie van een aaneengesloten reeks terreinen met een natuurfunctie het doel.
De kansrijkdom voor succes werd sterk vergroot door een akkoord om de beek fors in dimensie te laten afnemen waardoor:

- de drainagebasis in de omgeving van de beek werd verkleint en de situatie natter kon worden.
- het water in de beek weer in een groot deel van het jaar kon gaan stromen.
- de fluctuaties in de waterstanden toenemen en inundatie van aangrenzende gronden mogelijk werden
- vrij veel mogelijk grond met een landbouwfunctie kon worden afgekoppeld van het Ruiten Aa systeem.

Aanpassing van de interne waterhuishouding moesten daarbij de potenties voor natuurdoelen vergroten. Speciale aandacht is er voor de beek als verbindende schakel. Die stroomt nu, na de aanpassingen, in een aantal deelgebieden door een kleinere bedding. Daardoor is er jaarrond meer stroming gerealiseerd. Ook is er op meerdere plekken ruimte voor inundatie van aanliggende graslanden en meer ruimte voor peilfluctuaties gekomen.

Nagenoeg alle gronden die in dit beheerplan aan bod komen zijn een korte of langere periode gebruikt als landbouwgrond. Dit was mogelijk geworden door de drooglegging en ontsluiting, de aanleg van paden etc. Een speciaal punt voor het beheer in de komende jaren

is de vaak bemeste, matig voedselrijke tot zeer voedselrijke grond naar een lager voedingstoffen niveau te brengen, waarin doelvegetaties en doelsoorten van de beheertypen zich thuis voelen en kunnen handhaven / uitbreiden.

Cluster Ter Apel
Situatie vóór de herstelmaatregelen in het beekdal.
Enkele oude loofbosrestanten op lemige bodem. Sterk gedraineerde grond met lokaal grote watergangen t.b.v. ontwatering voor de landbouw die het gebied doorsnijden. Eigendommen zijn daardoor hydrologisch nogal versnipperd en verdroogd. Bosaanleg met veel naaldhout, later ook loofbos.

Na inrichting
Meer eenheid van terreinen (ontsnipperd), lokaal hogere waterstanden, de beek wat meer gebufferd tegen afstroming meststoffen. Verbinding met de Runde gerealiseerd waardoor er meer water beschikbaar is en de beek langer watervoerend (stromend) is. Deel van de beek is vernieuwd ('bosbeek'). Hier zijn langs het water soorten als grote lisdodde, grote boterbloem, riet, kikkerbeet, moerasvergeet-mij-nietje e.d. gaan groeien op de lemige zandbodem en in het water. De waterkwaliteit blijft op matig niveau. De oudere boselementen herbergen veel groeiplaatsen van typische oud-bosplanten zoals Lelietje- der-dalen, gewone salamonszegel, ruige veldbies en dalkruid. Op enkele plaatsen komt bosanemoon, bleeksporig bosviooltje en zevenster voor. Op één plaats groeit steenbraam, de enige locatie van Nederland. Op droge locaties komen tussen de bossen en overige graslanden nog restanten van droge en schralere types voor met soorten als gewoon biggekruid, schapezuring, Sint-Janskruid, gewoon schapegras, zandblauwtje, gewoon struisgras, smalle weegbree, gewone veldbies, en duizendblad. Op een enkele plaats heeft hengel standgehouden. Op enkele plekken zijn aspecten van dwerghaver vegetaties aanwezig met soorten als vogelpootje, zilverhaver, vroege haver en dwergviltkruid.
Veel graslanden zijn nog maar kort uit agrarisch gebruik. Hier is vooral sprake van matig voedselrijke graslanden met soms vooral gestreepte witbol en scherpe boterbloem maar ook regelmatig vegetaties met gewoon reukgras, gewoon struisgras en rood zwenkgras. Op vochtige plekken komt fioringras voor of geknikte vossestaart voor. Lokaal is verruiging met ridderzuring aanwezig.
De oudere bossen rond Ter Apel worden bewoond door een aantal typische broedvogels van oud loof- en gemengd bos. Voorbeelden hiervan zijn groene specht, kleine bonte specht, middelste bonte specht, boomklever, boomkruiper en kortsnavelboomkruiper, glanskop en vuurgoudhaan. In kleinere aantallen of niet alle jaren komt fluiter voor. De bossen stonden in de jaren zeventig bekend om de grote hoeveelheid nachtegaal en wielewaal, hier is een fractie van over. IJsvogel en grote gele kwikstaart komen voor langs de beken en kanalen. Rosse vleermuis, Brandts' vleermuis, baardvleermuis en grootoorvleermuis zijn vleermuizen die voorkomen in de Ter Apelerbossen. Boommarter en grote bosmuis komen sinds enkele jaren voor. Das is de afgelopen decennia niet bekend uit deze bossen, hoewel landschap en biotoop zeer geschikt lijken. Langs de ruiten Aa komen op meerdere plekken weidebeekjuffers en blauwe breedscheenjuffers voor. Bandheidelibellen komen voor op beschutte plekken nabij de Ruiten Aa, de enige plek voor Oost-Groningen. Moerassprinkhaan heeft een geringe verspreiding en komt in lage aantallen voor. Op de schralere graslanden vinden bruine vuurvlinders, kleine vuurvlinder, Icarusblauwtje, hooibeestje, oranje- en bruine zandoog en groot dikkopje hun waardplanten. Langs bosranden en in open plekken in bossen worden gehakkelde aurelia en bijna elk jaar grote weerschijnvlinder en in sommige jaren keizersmantel gezien. Bont zandoogje is sinds een jaar of 15 verschenen. Er zijn enkele

broedbomen van rolrond vliegend hert (oude staande boomstobben van beuk), vermoedelijk de meest bijzondere in hout levende kever in het gebied.

Cluster Ter Borg / Sellingen
Situatie vóór de herstelmaatregelen in het beekdal.
Versnipperde hydrologie / eigendom. Grote afvoer landbouwwater doorwaterlossing in heideterrein met diepe drainage. Veel sloten en overgedimensioneerde beek. Waterwinning Sellingen breidde uit.

Na inrichting
Grotere eenheid in eigendommen en daarmee als hydrologische eenheid. Kleine lokale relaties versterkt waardoor er weer enige samenhang is tussen lokale infiltratie en (zeer) lokale kwel. Minder verdroging, o.a. door demping waterlossing door de hei. Geheel op ander peil gebracht (Vennekampen, Slangenborg) en daardoor fors natter. Realisatie hermeandering beek bij Noordmee, Rijsdam, Breedwisch, Selleegte. Langere weg van de beek, waterlopen gedempt, vertraagde afwatering en dus natter waardoor, stop zetten van bemesting.
Recent is ook de grondwaterwinning in Sellingen gestopt. Hier wordt een stijging van het freatisch grondwater op veel plekken verwacht van enkele centimeters.
Natte graslanden ontwikkelen gaat langzaam, de eerste aanzetten zijn er (Vennekampen). Hier is de verschraling al wat verder doordat er al 20 jaar gemaaid wordt. Er ontwikkelen zich hier zwak zure overstromingsgraslanden met veel kleine zeggen (vooral zwarte zegge) onder vochtige tot natte omstandigheden. Soms wordt een soort als holpijp, scherpe zegge of wateraardbei aangetroffen langs een greppel of sloot. Pitrus is overal aanwezig maar niet dominant in bedekking. In de Holle Beetse is de situatie jonger, voedselrijker en ruiger. Er komt veel pitrus in de graslanden voor. Ter hoogte van de Noordmee ontwikkelen zich op de geplagde gronden schrale graslanden met soorten als liggend walstro, trekrus en gevlekte orchis. Dit wordt afgewisseld met plekken met kleine zegges, draadrus of soms veldrus. Grote ratelaar komt veel voor. Soms is struikhei regelmatig aanwezig.
Het 'blauwgrasland' in de Poststruiken blijft een grof patroon van soorten als Spaanse ruiter, blauwe zegge en kleine zegges die plaatselijk worden overwoekerd door ruigtes met grote wederik.
Bij Breedwisch / Rijsdam zijn voormalige akkers en graslanden onder begrazingsbeheer gebracht. Op deze vrij droge en zandige bodems ontwikkelen zich diverse pioniervegetaties en matig soortenrijke witbolgraslanden. Op natte plekken zijn afwisselend waterpostelein, zomprus, moerasdroogbloem of greppelrus veelvuldig aanwezig. Holpijp en waterviolier, als indicatie van lokale grondwaterstroming, komen hier zeldzaam voor. De drogere plekken worden soms afgewisseld met schralere plekken waar zandblauwtje, dwergviltkruid, Duits en akkerviltkruid groeit. Lokaal is verruiging zichtbaar met ridderzuring of pitrus. In het bosgedeelte van Selleegte liggen nog enkele natte restanten van vennen met hoogveensoorten als lavendelhei, kleine veenbes, wrattig veenmos en hoogveenveenmos. De situatie is sterk verdroogd en soms veel opslag van boompjes (gagelstruweel, pijpestroo, eenarig wollegras).
Vennen blijven achter in water kwaliteit (te zuur en te voedselrijk) en kenmerkende plantensoorten. Wel zijn er veel kiezelwieren in aangetroffen van matig voedselrijke omstandigheden.
Veel vennen liggen in de vochtige -, natte – en droge hei van Ter Borg. Hier is vergrassing nog steeds sterk aanwezig (o.a. hoge N – depositie). Het is wel duidelijk natter geworden nadat

een grote afwateringssloot is gedempt. De hei is matig soortenrijk. Soorten als witte – en bruine snavelbies en kussentjesveenmos komen regelmatig voor op de natte delen. Soms is er een veenmosrijke slenken – bulten vegetaties met hoogveensoorten als kleine veenbes, lavendelhei en éénarig wollegras aanwezig. Dit zijn vaak wat verdroogde situaties. Het areaal hei is vergroot door het verwijderen van bos. Op de hei is een mix van runder - en schapenbegrazing ingezet.

De heide, venranden en heiderestanten van Ter Borg en Sellingen bieden plaats aan enkele typische heidesoorten die in de provincie Groningen vaak een zeer beperkte verspreiding hebben. Voorbeelden hiervan zijn boomleeuwerik, levendbarende hagedis, heidesabelsprinkhaan, schavertje, groentje en heideblauwtje. Soms worden zeldzame soorten als nachtzwaluw of draaihals waargenomen of als broedvogel vastgesteld. Geelgors en boompieper komen veel voor. In de bossen in dit deelgebied komt vermoedelijk jaarlijks wespendief tot broeden en de laatste jaren worden raven (baltsend en roepend) gezien. Boomklever, mat- en glanskop, wielewaal, kleine bonte specht, groene specht, appelvink en goudvink komen voor. Zwarte specht wordt steeds minder gezien. Op akkertjes rond het beekdal komen geelgors voor, vroeger zaten hier ortolanen en patrijzen. Reeën komen overal voor en rondom de Noordmee zit al enige jaren boommarter. Ook hier weer lijken dassen het gebied nog niet gevonden te hebben. Grote bosmuis komt langs de bosranden ruim voor. Langs de Ruiten Aa leeft waterspitsmuis.5.1.2.g

5.1.2.g Eén van de twee resterende populaties in Nederland. De soort heeft onze aandacht en beheer- en actieplannen zijn gemaakt. In dit ven en enkele andere vennen en veentjes komen groentje, koraaljuffer, maanwaterjuffer, noordse- en gevlekte witsnuitlibel, tengere pantserjuffer, bruine winterjuffer en smaragdlibel voor. Venwitsnuitlibel en venglazenmaker lijken verdwenen. Langs de Ruiten Aa komt plasrombout voor. Koevinkje, hooibeestje, bruine zandoog en bruine vuurvlinder zijn ruim verspreid en veel voorkomende vlindersoorten in de vele aanwezige schralere graslanden. Moerassprinkhaan is een sprinkhaan die in het gebeid een ruime verspreiding heeft in natte graslanden (Vennekampen), schraal/blauwgraslanden (Poststruiken) en heide en venranden (Ter Borg). In 2016 werd de gouden sprinkhaan ontdekt in de Selleegte.

Ter Wupping
Situatie vóór de herstelmaatregelen in het beekdal.
Sterk versnipperde eigendomssituatie en hydrologie met te lage slootpeilen en daardoor te lage stijghoogte van het grondwater. Vrij veel veraarding van veenrestanten en verzuring. Op enkele plekken een positieve ontwikkeling van grondwatergebonden vegetaties (oude Loo). Akkerbeheer nog onvoldoende ontwikkeld.

Na inrichting
Deze herinrichting is zeer recent en deels nog gaande. Betere afstemming als geheel gerealiseerd waardoor er sprake is van meer hydrologische eenheid. Peilen in de beken Ruiten Aa, Mussel Aa (en oude Loo) zijn nu afgestemd op de natuurdoelen waardoor minder verdroging te verwachten is en lokaal grondwater in aangrenzende lage delen weer het maaiveld kan bereiken. Langs de beek liggen nu gronden die regelmatig inunderen en zo kunnen ontwikkelen tot natte graslanden. Plaatselijk, nabij de oude Loo zijn goed ontwikkelde dotterbloemhooilanden met waterkruiskruid, holpijp, wateraardbei, dotterbloem, koekoeksbloem, brede orchis, grote ratelaar, tweerijïge zegge e.d. aanwezig. Op enkele plekken zijn schrale overstromingsgraslanden aanwezig die veel kleine zegges als

zompzegge en zwarte zegge bevatten. Veel graslanden hier zijn wat drogere en matig voedselrijke graslanden waarin gestreepte witbol dominant is.
Er is een begin gemaakt met een aangepast akkerbeheer. Dit zal verder worden geoptimaliseerd t.b.v. een grotere biodiversiteit. Sommige percelen herbergen typische akkerkruiden als opvallende korenbloemen maar ook minder voor opmerkelijke soorten als klein wolfsklauw, slofhak en smal streepzaad komen voor. Het landschap biedt plaats aan een groot aantal soorten van het kleinschalige cultuurlandschap. Geelgors, boompieper, kleine bonte specht, ijsvogel, matkop en grauwe klauwier zijn heir voorbeelden van. In de oudere boselementen komt bosuil, boomklever, glanskop, appelvink en groene specht voor. Ook typische bosplanten ontbreken niet, lelietje-der-dalen, dalkruid, salamonszegel en bosgierstgras komen in de oudere bossen voor. In de schrale graslanden bij de Roege berg komen jaarlijks watersnippen voor. In de graslanden komen vlinders als bruin zandoogje, icarusblauwtje, bruine vuurvlinder, bruin zandoogje, hooibeestje, groot dikkopje en koevinkje veel voor. Eikenpage wordt geregeld gezien in de bosjes. In enkele droge schraalgraslanden komt schavertje voor en moerassprinkhaan bewoont enkele natte graslanden. De laatste jaren is greppelsprinkhaan vanuit het noorden sterk toegenomen. De eerste grote bosmuizen van Groningen zijn in dit gebied ontdekt. Steenmarter komt veel voor. Bunzing, hermelijn en wezel worden veel minder gezien, en ook hier ontbreekt das weer.

Wedde (Gaast / Hoorndermeeden)
Situatie vóór de herstelmaatregelen in het beekdal.
Hydrologische versnippering en lokaal sterke verdroging. Ook in laagste delen van het gebied was jarenlang vrij intensieve vorm van akkerbouw. Beek was in contact met de boezemlanden. D.m.v overlaten werden de gronden van de Gaast, Hoorndermeeden en Meedland tijdens hoge waterstanden geïnundeerd.
Situatie nu
Opschaling en samenhang tussen gronden met een natuurfunctie. Ook particuliere initiatieven leveren hieraan een bijdrage. Beek kan lokaal weer inunderen, sommige delen worden niet meer (diep) ontwaterd maar zijn sterk vernat. Door dempen / verontdiepen van sloten zijn lokaal percelen vernat en potenties voor vochtige en natte graslandtypen verbeterd. Enkele oudere hooilandpercelen in de Hoorndermeeden zijn te typeren als vrij soortenarme grote zeggevegetaties en dotterbloemgraslanden.
Grote delen zijn nog erg voedselrijk door grondgebruik t.b.v. landbouw productie.
De Gaast kenmerkt zich door meer open graslandgebied met meer meorasontwikkleing van grote lisdodde en riet. Soorten als blauwborst, rietzanger, bosrietzanger en roodborsttapuit komen voor. Het voormalige bolwerk voor paapje is afgebrokkeld, In de graslanden van de Hoorndermeden hebben grutto, kievit, tureluur en kwartelkoning plaats gemaakt voor bosrietzanger, sprinkhaanzanger, roodborsttapuit, grasmus, geelgors en boompieper. De Westerwoldse Aa zorgt voor vverschijnen van weidebeekjuffer en blauwe breedscheenjuffer in de graslanden en langs slootjes in het gebied. Bruine vuurvlinder, hooibeestje, bruin zandoogje, groot dikkopje en moerassprinkhaan komen hier ook voor. Reeën en vossen worden veel gezien.

Wat overall geldt, is de toename van stikstofdepositie in Westerwolde in de afgelopen decennia. De concentraties zijn vaak hoog tot zeer hoog waardoor historische regionale kwaliteiten, zoals heischrale graslanden, sterk worden belemmerd in hun ontwikkeling.

4.1.2: Abiotische karakteristiek

Veel vennen blijken een duidelijke schijngrondwaterspiegel te hebben. Het waterpeil kan hier wel een meter hoger liggen dan het freatische grondwater in de directe omgeving.

Peilbuisanalyses van deze cluster terreinen leverde van zuid naar noord de volgende resultaten op:

- Ter Walslage: verhoging freatisch grondwater met gemiddeld 14 cm.
- Lutke Mee: na 2009 stijging gem. freatische grondwaterstand met 10-18 cm.
- Ter Borg: duidelijk natter (10, 17, 32 cm hogere standen freatisch grondwater); veel plas–dras in voorjaar, uitzakkend tot 20 cm - maaiveld. kwelneutraal.
- Vennekampen / Hollebeetse: na 1991 9-25 cm hogere gemiddelde freatische waterstanden.
- Lembarg: verdroogde situatie na 1974, daling daarna afgenomen
- Ruitersdennen: na 1990 stijging freatische waterstanden van 25 cm.
- Noordesch: lichte stijging van enkele centimeters.
- Terreinen bij Noordmee: gemiddeld 17 cm hogere standen freatisch water na 1991.
- Ven bij zonnegloren: vanaf 1976 langzaam dalend tot 30 cm gemiddeld lagere stand!
- Rijsdam: stijging gemiddelde freatische stand van 18 cm. kwelneutraal.
- Selleegte: schijngrondwaterspiegels vennen, sterke verdroging en wegzijging.
- Breedwisch: droog, hangwaterprofiel, sloten gedempt, grondwaterstand lijkt te stijgen, geen metingen.
- Lokstreek: stijging freatisch water 5 cm, op natte plekken tot 30 cm.

Informatie hydrologisch meetnet in gebied	
Aantal meetpunten (locaties/meetfilters)	13
Groot onderhoud is gedaan in:	
Hydrologische evaluatie is gedaan in: • 2006 Hydrologische evaluatie Westerwolde • Analyse peilbuisgegevens (5.1.2.e)	 2006 2017

4.1.3: Biotische karakteristiek

Eeuwenlang was er nauwelijks invloed door de mens op het landschap van Westerwolde geweest. Na de vastlegging van de vernieuwde bestuurlijke grenzen in Nederland, de afgedwongen opheffing van het gemeenschappelijke grondbezit van de Boermarken én de grote kanalisatiewerkzaamheden werd dat anders. In 30 – 50 jaar werd het hele landschap op de schop genomen. Hoogveen en natte heides werden ontgonnen tot landbouwgrond, veen (turf) en later akkergewassen afgevoerd en mest aangevoerd. Op grote schaal waren de kanalisatiewerkzaamheden de basis voor de waterafvoer nu de sponswerking van het veen verdween. Daar werden tijdens de latere ontginningen nog honderden kilometers sloten en

greppels aan toe gevoegd. Ook op de hoger gelegen gronden. De sterk gedraineerde veenbodems zakken nu nog dagelijks door veenoxidatie (gemiddeld 1 – 1,5 cm / jaar). Westerwolde werd van een landschap met verspreide gehuchten een groot aaneengesloten landbouwgebied. Door de aanvoer van Chilisalpeter werd de ontgonnen heidegrond zelfs geschikt voor aardappelteelt.

Voorgaande komt er op neer dat er nauwelijks sprake is van overleveringen uit de tijd van vóór de ontginning. Enkele uitzondering hierop zijn:

- Enkele bosgedeelten bij het klooster van Ter Apel (Roelagerbos, Tempelbos
- Heiderestant bij Ter Borg
- Heiderestant bij Zuidveld, Lyskemeer
- Lieftinkbroekbos en Metbroekbos, omgeving Smeerling (NM)
- Het Brakbos bij Jipsinghuizen
- Esgehuchten ontginning omgeving Ter Borg met verspreide vennen
- Ontginningstructuur Onstwedde op reliëfrijke bodemformaties van Ter Wupping
- Hooilanden en akkers bij Hoorndermeeden
- Ontginningsstructuur bij Ter Maarsch op stuwwal

Bij de Lethe is een kleinschalig landschap bewaard gebleven van de tijd van de eerste ontginning (1920 en later). Hier zijn later singels en bosstroken toegevoegd aan de strokenverkaveling.

Op diverse plekken is bos aangeplant, o.a.:

- Omgeving Ter Apel
- Omgeving Ter Borg / Sellingen / Selleegte / Sellingerbeetse / Ruitersdennen / Iembarg
- Bij latere verkavelingen zijn hier nog enkele locaties aan toegevoegd in de jaren 70, 80 en 90 zoals: Middenbroek, Breetuinen, Loosterveen, Vriescheloo, Blijham, Noordkant Bellingwolde en Vledderbos bij Ter Apel.

Uit deze tijd (1900) stamt ook de overname van de vloeivelden bij Stadskanaal. Door het stopzetten van de aanvoer van derivaten uit de aardappelmeelindustrie werden deze terreinen met een grote aantrekkingskracht op vooral pleisterende vogels (steltloper, ruiters, plevieren en eenden) als natuurgebied aangewezen. Ze wijzigden daarna langzaam in een afwisselend gebied met plassen, rietland en ruigte met bosopslag.

Vanaf 2002 wordt er hard gewerkt aan de inrichting van het Natuurnetwerk langs de Ruiten Aa op basis van het Inrichtingsplan van DLG. In diverse deelprojecten worden waterstanden beter afgestemd op natuurdoelen, beekhersteltrajecten uitgevoerd, overbemeste bodems afgeplagd en aaneengesloten gebieden gerealiseerd. Zo wordt de kortst beïnvloede lijn langs de beek de Ruiten Aa herordend tot een lint van vochtige en schrale graslanden langs de beek met vochtige en natte heideterreintjes op de flanken en akkers of droge schraallanden op de hogere delen.
Speciale aandacht is er voor herprofilering van de beek. Voldoende groot om geen onacceptabele overlast te bezorgen, voldoende klein om (jaarrond) stroming van water in de beek te realiseren en om periodieke inundaties te realiseren op de laaggelegen graslanden die er langs liggen.

Ook de actuele natuurterreinen in Westerwolde zijn voor een groot gedeelte in meer of mindere mate beïnvloed door landbouwkundig gebruik. Verdroogd door een te grote drainage en lage waterstanden. Dit was jarenlang het geval in bosgedeelte bij Ter Apel, de

heide van Ter Borg, de graslanden in de Vennekampen, Holle Beetse en Slangeborg, de graslanden van Breewisch en Rijsdam, de beekdalgraslanden van Smeerling en Ter Wupping, Oude loo en Mussel Aa. Inundaties kwamen vaak niet meer voor. Ook niet in de Gaast waar op de overgang van zand naar klei periodieke overstromingen in het verleden een basiskenmerk was.
Door deze droge situatie waren de venige bovenlagen van de percelen rond de rivierduintjes in Ter Wupping in de negentiger jaren grotendeels veraard, dus onherstelbaar verdroogd.

De dekzandgronden zijn sterk waterdoorlatend en van zichzelf arm aan voedingstoffen. Westerwolde stond enkele decennia dan ook bekend als een gebied met verassend veel locaties waar soorten van droge schraallanden groeiden. In wegbermen (o.a. steenanjer) op grazige parkeerterreinen en niet of weinig bemeste graslanden (veldbies, muizeoor, biggekruid, zandblauwtje en de rivierduintjes van Ter Wupping (met o.a. liggende vleugeltjesbloem) of heiderestantjes bij 't Stobke (met rozenkrans) kwamen voedselarme omstandigheden voor. In de heide van Ter Borg was o.a. duivelsnaaigaren en ... aanwezig.

Veel van deze groeiplaatsen zijn in de afgelopen decennia sterk veranderd. Vergrast en rijker geworden aan voedingstoffen. Waarschijnlijk is de luchtstikstof uit ammoniak hier debet aan. Ook de zwaveldepositie uit de afgelopen eeuw kan, samen met de ammoniak hebben bijgedragen aan de verzuring van de bodem en de vaak aangetroffen vermossing en verbraming.

Daarnaast is er in de afgelopen 75 jaar sprake geweest van een sterke versnippering. De laatste restanten niet ontgonnen terrein of niet overbemeste of verdroogde grond kwamen als eilandjes in het landschap te liggen. De start van de realisatie van het NNN in Westerwolde is een belangrijke bijdrage aan de ontsnippering van een gebied waar de hoofdfunctie natuur weer invulling moet krijgen. De Ruiten Aa is straks weer de verbindende schakel tussen alle deelgebieden. Waterorganismen, zowel plant als dier kunnen hier op termijn van profiteren. Vennen in het gebied hebben vaak een schijngrondwaterspiegel door een dichte venbodem. Lang is gedacht dat de waterwinning een grote invloed had op de waterstand in de vennen tussen Ruitersdennen en Breewisch. Lokaal lijken hier ook flinke dalingen te zijn opgetreden (<30 cm in 40 jaar). Toch zijn deze redelijk in tact gebleven en versterkt door het realiseren van meer openheid rond de vennen (weghalen beplanting langs de randen) en het dempen van afvoeren. Enkele hebben nog een vegetatie die past bij een hoogveenven. Lavendelhei, kleine veenbes en éénarig wollegras zijn soorten die hier veel op de drijvende veenmoskragges voorkomen. In enkele zijn nog gentiaanblauwtjes aanwezig. De veenbesparelmoervlinder is echter in de jaren 90 uitgestorven.

De waterwinning stopt. Dit zal op termijn tot enige waterstandsverhogingen kunnen leiden in een ruime straal rond de winning (5 – 10 cm).

Het areaal akkergrond in Westerwolde is binnen de NNN laag. In toenemende mate zijn die omgezet naar grasland of maïsvelden.

In onderstaande paragrafen wordt van alle gebieden (geclusterd) een korte karakteristiek gegeven.

De Ter Apelerbossen behoren tot de oudste bossen van Westerwolde. De bodem bestaat uit lemig zand. Het klooster had binding met de bossen voor gebruik. De oudere delen bestaan uit beuken- eikenbos met plaatselijk veel hulst. Deze bosdelen hebben de status bosreservaat.

Ten behoeve van bosbouwdoelen zijn naaldbomen (lariks, douglas en dennen) gepland in een deel van de oude bossen. In de jaren negentig zijn de losliggende bossen aan elkaar verbonden en is bos aangeplant in het kader van de realisatie van de EHS (hoofdzakelijk loofhout). In de ouder bossen bevat de bosflora soorten van oude loofbossen, lelietje-der-dalen, gewone salamonszegel, dalkruid, witte klaverzuring en ruige veldbies komen geregeld voor. Ook onder de broedvogels bevinden zich typische soorten van oude bossen. Hiervan zijn middelste bonte specht en kortsnavelboomkruiper die zich na 2010 in de bossen gevestigd hebben de meest bijzondere. De Ruiten Aa en Molen Aa banen stromen door en langs de bossen. Pijlkruid is hier een algemene soort en plaatselijk komt grote boterbloem en krabbenscheer voor. Tussen de bossen liggen enkele droge schraallanden, graslanden en akkertjes.

De Ruiten Aa verbindt de Ter Apelerbossen met het buurtschap Laude en Ter Borg. Het kleinschalig cultuurlandschap van Ter Borg is nog relatief gaaf en goed herkenbaar aanwezig. De heide vormt het grootste aaneengesloten heideveld van de provincie en heeft veel reliëf. De hogere drogere delen zijn begroeid met droge heide (en bos) en in de lagere delen is vochtige heide het doel. Veel soorten die er thuishoren komen er al voor (zie 4.1.1). Her en der liggen enkele vennen. Tijdens de ruilverkaveling is de Ruiten Aa in dit gebeid gekanaliseerd. De oude meanders zijn grotendeels nog intact, maar afgesloten, aanwezig. Met de herinrichting zal dit weer grotendeels hersteld worden. In de lagere delen, langs beken en in oude beekdalen, liggen vochtige graslanden. Hiervan is Vennekampen Holle Beetste de meest in het oog springend en meest weids. Moerassprinkhaan en moeraskartelblad komen verspreid voor. In de beekdalgraslanden direct langs de Ruiten Aa bij de Noordmee hebben zich soorten als gevlekte orchis, bospaardestaart en draadrus gevestigd. Het renneboomsven is inmiddels grotendeels dichtgegroeid met veenmossen. Typische hoogveenmossen en hogere planten zijn hier goed vertegenwoordigd samen met de bijzondere, zeer zeldzame en ernstig bedreigde veenbesblauwtje. In de verspreid liggende venoevers en veenrestanten komen de hoogveensoorten soms veel (ven Krumpels en Selleegte) maar vaak in geringere verspreiding en lagere aantallen voor (lavendelheide, kleine veenbes, eenarig wollegras, veenmossen). De naaldbossen rond Sellingen en Jipsingbourtange zijn aangeplant ten tijde van de grote heideontginningen. De bossen hebben vaak droge dekzandgronden als ondergrond en zijn soms erg recht en rationeel in rechte percelen aangelegd. Door omvorming naar meer gemengd- en loofbos zijn de aanvankelijk algemene broedvogels van naaldbos steeds zeldzamer geworden. Kuifmees, zwarte mees, goudhaan en zwarte specht maken plaats voor boomklever, appelvink en zwartkop. Meer recentelijk en op lagere gronden zijn loofbossen aangeplant (Breetuinen en Oosterkampen). Hoewel plaatselijk aanwezig ontbreken de karakteristieke oud-bosplanten nog grotendeels. Opmerkelijk is het massaal verschijnen van zevenster aan de rand van een kapvlakte nabij de Vossenweg. Het hoogste punt van de provincie Groningen is een opmerkelijke heuvel in het open vlakke ontgonnen veenlandschap. Deze keileemheuvel op de grens met Duitsland is afgeplagd waarbij heide en droge schraalland soorten zich hebben vestigen. De inrichting van Breedwisch en Selleegte is een grote begrazingseenheid en krijgt met de laatste inrichtingsfase van de Ruiten Aa een finishing touch. Na eerste inrichting verschenen de zeer zeldzame Duits- en akkerviltkruid in de zeer open pioniersgrasmat. In de Selleegte werden maatregelen genomen om het ven te herstellen en vernattingsmaatregelen doorgevoerd. Tevens is meer sturing gegeven aan de grote grazers. Net ten noordwesten van Jipsinghuizen ligt één van de oudste natuurterreintjes van Groningen, het Brakbos. Jac P. Thijsse merkte dit bos al op vanwege de groeiplaats van zweedse kornoelje. Deze soort is helaas verdwenen uit het gebied en de rest van Groningen.

De Ruiten Aa verbindt vervolgens de terreinen rond Sellingen met de natuurterreinen van Natuurmonumenten vanaf Jipsinghuizen tot aan Smeerling. Vanaf Smeerling pakt Staatsbosbeheer het beekdal weer op. De Ruiten Aa is hier opnieuw hermeanderg in het beekdal aangelegd. Door het vele graafwerk wordt de begroeiing nog gedomineerd door pitrus. In de oude boselementen groeien wel de typische oud-bossoorten.

Ter Wupping heeft evenals Ter Borg, een zeer kleinschalig en oud cultuurlandschap behouden. De perceelsgrenzen worden vaak gevormd door natuurlijke grenzen en meestal niet recht toe recht aan. Oude bosjes wisselen af met beekdalgraslanden en akkertjes. De heuvels en hoogtes in het gebied zijn oude rivierduinen. De schrale, soortenrijke droge graslanden van weleer zijn in het laatste deel van de vorige eeuw sterk genivelleerd tot witbolgraslanden. In de mooiste beekdalen hebben soorten als dotterbloem, holpijp, waterviolier en draadrus het volgehouden. Meer recentelijk is rietorchis en moeraskartelblad verschenen. In de oude boselementen van Ter Wupping zijn karakteristieke oud-bossoorten (dalkruid, salamonszegel, leleitje-der-dalen, bosgierstgras en hulst) aanwezig. Een zeer klein en kwetsbaar heiderestantje is 't Stopke. Hier groeit nog wilde tijm. Veel bijzondere soorten hebben hier het veld geruimd. De omgeving van Höfte is kleinschalig met karakteristieke houtwallen van oude elzen en eiken. Hogere gronden met bosjes en akkers worden doorsneden met de beekdalgraslanden van Ruiten Aa en Mussel Aa. Landschappelijk lopen de beekdalgraslanden naadloos over in de graslanden ten zuiden van Wedde en de Hoorndermeden. Het gebied vanaf Ter Wupping wordt geleidelijk opener, weidser en grootschaliger van karakter. In de begroeiing van de graslanden zijn wel duidelijke verschillen merkbaar. De graslanden die het langst in beheer zijn herbergen bijzondere soorten als Noordse zegge, waterkruiskruid, moeraskartelblad, veldrus, draadrus en holpijp, De meer recent verworven graslanden hebben een veel rijkere bodem met bijbehorende vegetatie met soms verrassende soorten als schildereprijs op geplagde natte bodem. In de graslanden komen hooibeestje, groot dikkopje, bruine zandoog Icarusblauwtje, kleine- en bruine vuurvlinder voor. Hiervan is de laaste bijzonder gezien de ruime verspreiding en talrijkheid en de geringe verspreiding in de rest van Nederland. De graslanden worden In de drogere delen kleuren paardenbloemen, grote ratelaar, smalle weegbree, grote vossenstaart en veldzuring de graslanden in vele schakeringen van groen, geel en rood.

De Gaast bestaan uit graslanden in de boezem van de Westerwoldse Aa. Door hermeandering is recentelijk een oude loop opgezocht en is een gekanaliseerd deel gedempt. In de bodem is een dunne kleilaag aanwezig. De Gaast is met de kleinschalige opstrekkende verkaveling kenmerkend voor het landschap vóór de ruilverkavelingen die de omgeving radicaal veranderd heeft. De oude verkavelingspatronen zijn niet altijd goed herkenbaar meer door herinrichting en het grootschalige begrazingsgebied. In het noordwesten is een deel voormalig grasland met hoofdzakelijk grote vossenstaart omgezet in moeras. In de rietgras- en lisdoddevelden met wat opslag zitten veel blauwborsten. De Veendiepsterplassen vormen de laatste kraal in het NNN in Westerwolde. Deze voormalige zandwinplas heeft lange tijd een uitzonderlijk goede waterkwaliteit gehad met helder zwak gebufferd water. De laatste jaren is het water troebeler en komt blauwalg regelmatig voor. De bossen zijn gepland op een droge schrale zandbodem en hier en daar een venige ondergrond. In de droge eikenbossen groeit plaatselijk eikvaren. IN een iets veniger stuk is een flinke groeiplaats van trilgraszegge (de enige van Westerwolde en wijde omgeving). Langs de plassen groeien veenmos en koningsvaren. De begroeiing met struikheide was door verbossing niet te handhaven en laten we gaan ten gunste van een natuurlijk bos van natte groeiplaatsen.

Nabij Vriescheloo en Bellingwolde liggen tal van grote en kleinere natuurterreintjes, veelal bos. De meeste aangelegd in het kader van de ruilverkavelingen en herinrichting Drents-Groningse Veenkoloniën. Enkele van de grootste worden genoemd. Het Engbert Drenthbos is zo'n bos. Aangelegd op de hoge droge zangruggen. Plaastelijk groeit het bos slecht en blijft gewoon struisgras domineren en blijft struikheide, schapezuring en korstmos het volhouden. De bossen bevinden zich een een wat saaiere stakenfase. Maar kuifmees, sperwer, goudhaan, grote bonte specht en zwartkop komen voor. Delen van Loosterveen zijn ouder met al hele mooie zware eiken en andere loofbomen. Glanskop, havik en appelvink komen voor. Sinds ongeveer 2000 komt een populatie grote weerschijnvlinder in dit bosgebied voor. Daarnaast komt eekhoorn voor (net als in Veendiep en De Lethe). Lyskemeer en andere delen van Loosterveen en De Lethe zijn jonger met boompieper en geelgors als kenmerkende bosrandbroedvogelsoorten. Mocht in Lyskemeer de levendbarende hagedis nog voorkomen lijdt deze wel een kwijnend bestaan. De Lethe wordt vooral gekenmerkt door de

aanwezigheid van verdedigingswerken uit de Napoleontische tijd. Dit zijn belangrijke cultuurhistorie elementen die passen in de verdedigingslinie in en langs de hoogvenen van het Bourtangermoor. Op enkele voormalige akkertjes en graslanden van het kleinschalige voorheen open veenkoloniaal landbouwgebied is loof- en gemengd bos geplant. In de slootjes bij de historische graslandjes ten westen van de fleche komt grote modderkruiper voor. Deze vissoort is gebaad bij gering beheer en een mate van geïsoleerdheid zodat concurrentie beter verdragen wordt. Wielewaal, kleine bonte specht, boomklever en eikenpage komen in de oude houtwallen voor.

In de Kanaalstreek liggen naast de Veenhuizerstukken en Vledderbos vele kleine terreintjes. Het zijn oude en nieuw aangelegde bosjes, heide en veenrestanten, oude cultuurhistorische elementen die overgedragen werden tijdens ruilverkavelingen of de herinrichting. Een oud cultuurhistorisch element is het kerkepad bij Ter Maarsch. Of de Tichelberg, door afplaggen hebben zich in het verleden bijzondere plantensoorten (oa draadgentiaan) gevestigd op het vochtige kale keileem. Nu is het grotendeels weer verbost. De Veenhuizerstukken is een voormalig vloeivelden complex van de aardappelmeelindustrie. De voor doortrekkende steltlopers aantrekkelijke oude bevloeiingssituatie wordt plaatselijk nagebootst door bevloeiingen en bewerken van de bodem. Het gebeid heeft grote aantrekkingskracht op watervogels en steltlopers. Moerasvogels lijken de laatste jaren terrein te verliezen ten gunste aan de struweel en ruigte soorten. De hoeveelheid riet neemt af, struweel neemt toe en de grens land-water wordt harder. Vroege glazenmaker en glassnijder komen als vaste bewoner voor, en in 2017 werden ook vuurlibel en groene glazenmaker gezien. Mogelijk komt levendbarende hagedis voor. Er zijn onbevestigde waarnemingen van ringslangen uit het gebied, waarvoor het uitermate geschikt lijkt. Dus nog steeds een fraai afwisselend terrein.

Van de jonge bosgebieden in de Veenkoloniën liggen vele rond Alteveer en langs de Mussel Aa. Twee grotere bossen zijn Vledderbos en Horstenerbos. Inmiddels met een leeftijd dat ook boomkruiper, grote bonte specht, havik, goudvink, appelvink en wielewaal er voorkomen. Het Vledderbos heeft door het jonge naaldbos (lariks) direct op de zandbodem (dus zonder dikke boshumuslaag) een unieke situatie gekend. Hierdoor ontstond (tijdelijk) een groeiplaats voor zeer bijzondere en zeldzame paddenstoelensoorten, waarvan de dooiergele spatelzwam wel de meest spectaculaire is.

Bossen

De multifunctionele bossen (N16) in Westerwolde kennen een grote spreiding in leeftijden maar zijn gemiddeld genomen relatief jong. In onderstaande tabel is zichtbaar hoe deze verhoudingen zijn verdeeld over naald- en loofbos gebaseerd op de hoofdboomsoort in de boslaag. Er zit nog een verschil in het areaal bos met BHT N16 en bijgaande tabel, dat zal het beeld niet sterk wijzigen. Zeventig procent is bos met een kiemjaar van na 1970.

Oppervlakte naaldbos of loofbos per kiemjaarklasse (N16)

kiemjaarklasse	naald	loof	totaal	%
1910-1919	0	1	**1**	0%
1920-1929	2	1	**2**	0%
1930-1939	15	3	**18**	3%
1940-1949	36	13	**50**	8%
1950-1959	84	8	**92**	14%
1960-1969	31	2	**33**	5%
1970-1979	43	48	**91**	14%
1980-1989	37	155	**192**	30%
1990-1999	35	103	**139**	22%
2000-2009	5	12	**17**	3%

Totaal	**288**	**347**	**635**	100%
	45%	55%		

Uit de SYHI Oldambt (2009) en Westerwolde (2014) komt de volgende boomsoortensamenstelling naar voren:

N16 Boomsoorten samenstelling (grondvlakaandeel)			
jaar van opname	**SYHI Oldambt 2009 + SYHI Westerwolde 2014**		
Grondvlak in m^2 per ha	**26,0**	**PNV soorten**	**61 %**
Loofbomen	**54 %**	**Naaldbomen**	**46 %**
Berk	7%	Grove den	15%
Beuk	5%	Zwarte den	2%
Inlandse eik	26%	Douglas	8%
Esdoorn	1%	Lariks	11%
Es	2%	Fijnspar	7%
Els	2%	Overige naaldbomen	3%
Populier en wilg inheems	2%		
Overig inheems loof	1%		
Amerikaanse eik	5%		
Populier	2%		
Overig uitheemse loofbomen	2%		

De leeftijdsopbouw van de bossen met een natuurfunctie is heel anders. Bijzonder is dan dat ca 25 ha uit de 19e eeuw stamt. 45% van het bos is van vóór 1970.

Oppervlakte naaldbos of loofbos per kiemjaarklasse (N14/N15/N17)				
kiemjaarklasse	**naald**	**loof**	**totaal**	**%**
1840-59	0	12	**12**	3%
1880-99		13	**13**	3%
1900-09	1	66	**67**	14%
1910-19		6	**6**	1%
1920-29	1	7	**8**	2%
1930-39	4	14	**18**	4%
1940-49	10	17	**27**	6%
1950-59	18	4	**22**	5%
1960-69	7	31	**38**	8%
1970-79	21	80	**101**	22%
1980-89	16	34	**51**	11%
1990-99		80	**80**	17%
2000-09	1	25	**26**	5%
Totaal	**80**	**389**	**469**	100%
	17%	83%		

Er is in 2009 in natuurbos Oldambt geen SYHI uitgevoerd. Uit de SYHI Westerwolde (2014) komt de volgende boomsoortensamenstelling naar voren:

N14/N15/N17 Boomsoorten samenstelling (grondvlakaandeel)			
jaar van opname	**SYHI Westerwolde 2014**		
Grondvlak in m^2 per ha	**26,0**	**PNV soorten**	**83 %**
Loofbomen	**82%**	**Naaldbomen**	**18 %**
Berk	12%	Grove den	4%
Beuk	13%	Zwarte den	1%
Inlandse eik	44%	Douglas	2%
Esdoorn	1%	Lariks	3%
Es	0,5%	Fijnspar	7%
Els	3%	Ov naaldbomen	1%
Populier en wilg inheems	3%		
Overig inheems loof	3%		
Amerikaanse eik	2%		
Populier	0%		
Ov. uitheemse loofbomen	1%		

Bosontwikkeling

De bossen bij Ter Apel kennen een hele lange geschiedenis. In 2015 is een boek verschenen van J. Been "Ter Apeler bossen: Heden en verleden". Daarnaast zit in het NWA allerlei materiaal.
De bossen van Sellingen behoorden in de jaren '30 t/m '50 bij de houtvesterij Emmen.
Ze zijn in de traditie van die houtvesterij vaak gemengd aangelegd.
In de ruilverkavelingen zijn diverse bossen aangelegd in de jaren zeventig, tachtig en negentig. Het Vledderbos met z'n 120 ha is wel de meest in het oog springende meest recente voorbeeld.

Bij 1.3.4 (extra kaarten) zijn alle deelgebiedsnamen van de bossen aangegeven.
In de onderstaande tabel is weergegeven hoe de kiemjaarklassen verdeeld zijn over de deelobjecten.

N16 oppervlakte bos per kiemjaarklasse per deelobject in ha												
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	Total
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	1919	1929	1939	1949	1959	1969	1979	1989	1999	2009	2019	

Adamsbos bij Stadskanaal								15	7			22
Bellingwolder bos							16	6				22
Blijhamsterbos							19	2	1			22
Breetuinen eo							0	31				32
De Lethe			0	0	0		0	17				19
Horstenerbos									31		1	32
Jipsinghuizerveld			5	20	15	13	14	7	15		1	89
Lyskemeer								12			0	12
Rijsdam			12	21	25	10	18	22	3	3	1	114
Ruiters dennen		2	1		41	10	7	5	1		1	68
Sellingerbeetse		1		9	6	1	13	4	4			37
Ter Borg + eo					3							3
Veelerveld eo							2		4			6
Vledderbos								22	62	13	0	97
Engbert Drenthbos	1							49	0	1		52
niet ingedeeld							1		11			12
TOTAAL	**1**	**2**	**18**	**50**	92	33	91	192	139	**17**	**4**	639

N14/N15/N17 oppervlakte bos per kiemjaarklasse per deelobject in ha																
	1840-59	1860-79	1880-99	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-09	2010-19	totaal
Adamsbos bij Stadskanaal											0		5		11	17
Breedwisch eo					2		1	4	0	9	5		6	9		36
Breetuinen eo			0				5	4			11	6	2		1	29
Kanaalstreek losse elem				1							5	5		11		21
Kloosterbos eo	**11**	1		16			2	2	**4**	2	1		0			39
Loosterveen								4		14		8	3		0	29
Meebosch en Roelagebosch			3	25				3	1	4	5	11	0	1	9	62
Middelbroek				9			4	5	5		15					38
Rijsdam		0						1		1						2
Ruiters-dennen						1										1
Ter Apel oostzijde			7	9	1		1	2	6	3	**4**	3	47		3	85

Ter Borg + eo			1	2		7	1	1	4	1	11	1	1	0	0	31
Veelerveld eo			2	1	4		5	1		1	32	1	2	2	2	53
Veendiep										2	9	7				18
Vledderbos												8	8	3	1	20
niet ingedeeld				4					1		3		7			15
totaal	**11**	**2**	**13**	**67**	**6**	**8**	**18**	**27**	**22**	**38**	**101**	**51**	**80**	**26**	**27**	**496**

High conservation values
In de beheereenheid is één A-locatie aanwezig het Roelagerbosch, Meebosch en een klein stukje in vak 315 A. Deze bossen zijn aangewezen als A-locatie vanwege de aanwezigheid van de karakteristieke soorten van het droge Wintereiken-beukenbos. Zie de PDF van het A-locatie rapport voor nadere details (A-lokatie Ter Apel, Alterra rapport 1998)

4.1.4: Landschapsontwikkeling (niet alleen om het object, ook in het object)

Onderstaand een tekststuk dat aangeeft dat er afgelopen eeuw veel aan het landschap is gesleuteld in Westerwolde en dat dat ook heeft geleid tot het actief verwerven van landschapselementen in dit gebied.

'Westerwolde kende in de eerste helft van de 20e eeuw vele veranderingen in het landschap, onder andere door de grootschalige ontginningen en de nieuwe waterstaatkundige ingrepen Hierop werd veel kritiek geleverd, De tijd "dat een eekhoorn van Onstwedde tot aan Ter Apel van boom tot boom kon springen zonder de grond te raken" – een gevleugelde uitdrukking uit die tijd – leek binnen afzienbare tijd tot het verleden te gaan behoren. Westerwolde had namelijk een reputatie te verliezen wanneer het ging om het karakteristieke en sfeervolle landschap. Al in de negentiende eeuw werden er reisverslagen gemaakt en werd het gebied

geschilderd en bezongen.
Vanwege het ongerepte natuurschoon en het onaangetaste cultuurhistorische landschap kon de historicus Johan Huizinga op latere leeftijd in zijn *Geschonden wereld* schrijven dat men streken zoals Westerwolde moest hebben gekend om te beseffen dat het hier ging om 'cultuurvernietiging', 'het onbruikbaar maken van de aarde tot echte cultuur'. Hoe het ook zij, samen met enkele geestverwanten, waaronder burgemeester mr. J.H. Schönfeld, werden hier en daar oude bospercelen opgekocht, vaak op de valreep. Via verwerving of legatering (Metbroekbos 1927, Liefstinghsbroek 1937) kwamen deze percelen in handen van Natuurmonumenten en later van Staatsbosbeheer en bleven daardoor voor het nageslacht bewaard.' (5.1.2.e 5.1.2.e gemeente Vlagtwedde)

Geomorfologie, veenvorming en veenontginning.

Historische referentie
De historische referentie van Westerwolde bestond uit beekdalen van de Mussel Aa en de Ruiten Aa met kleine bewoningsgehuchten. Deze waterden het overtollige water uit de Drentse en Groningse hoogveengebieden af naar het noorden waar het via gecombineerde benedenlopen langs Oudeschans naar de Dollard werd geleid. (kaart 4.3).

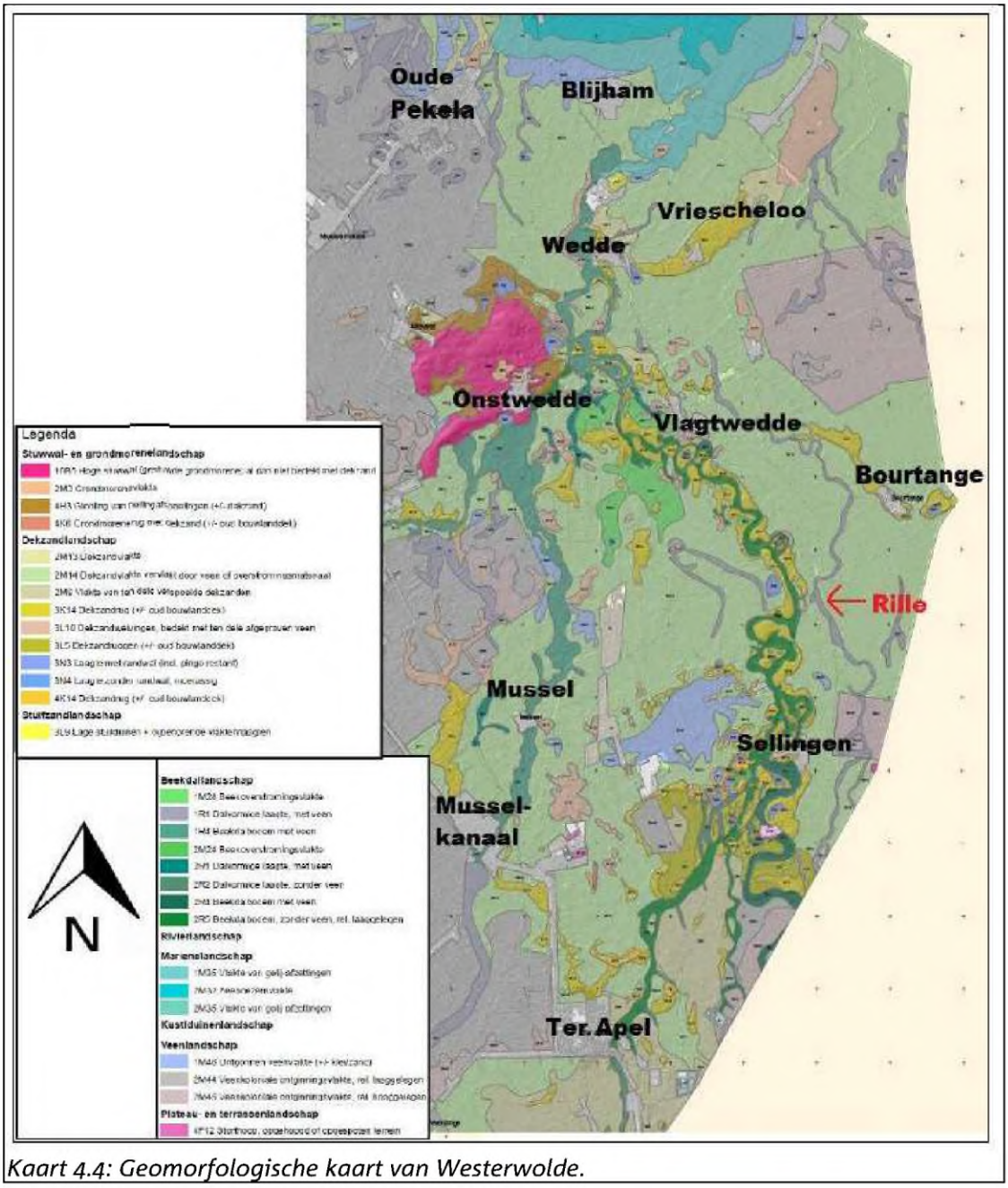
Kaart 4.3: Situatie in Westerwolde rond 1662.

Westerwolde is lange tijd een sterk geïsoleerde streek geweest. Het lag als een wig in het grootste moerasgebied van West-Europa: het Bourtangerveen.

Bodem en waterbeheer
Westerwolde wordt tot op de dag van vandaag beïnvloed door zeer oude ontwikkelingen in de bodem (kaart 4.4). Zo bestaat de diepere ondergrond van de omgeving van Sellingen uit de Formatie van Urk. Een mix van zand en grind dat 500.000 jaar geleden is afgezet door voorlopers van de Rijn. Tijdens de daarop volgende ijstijd, het Elsteriën zijn er door smeltwater tunneldalen gevormd waarin later potklei is bezonken. Bij Ontstwedde en omgeving Winschoten komt dit vrij dicht aan de oppervlakte voor. Dit bodemtype laat

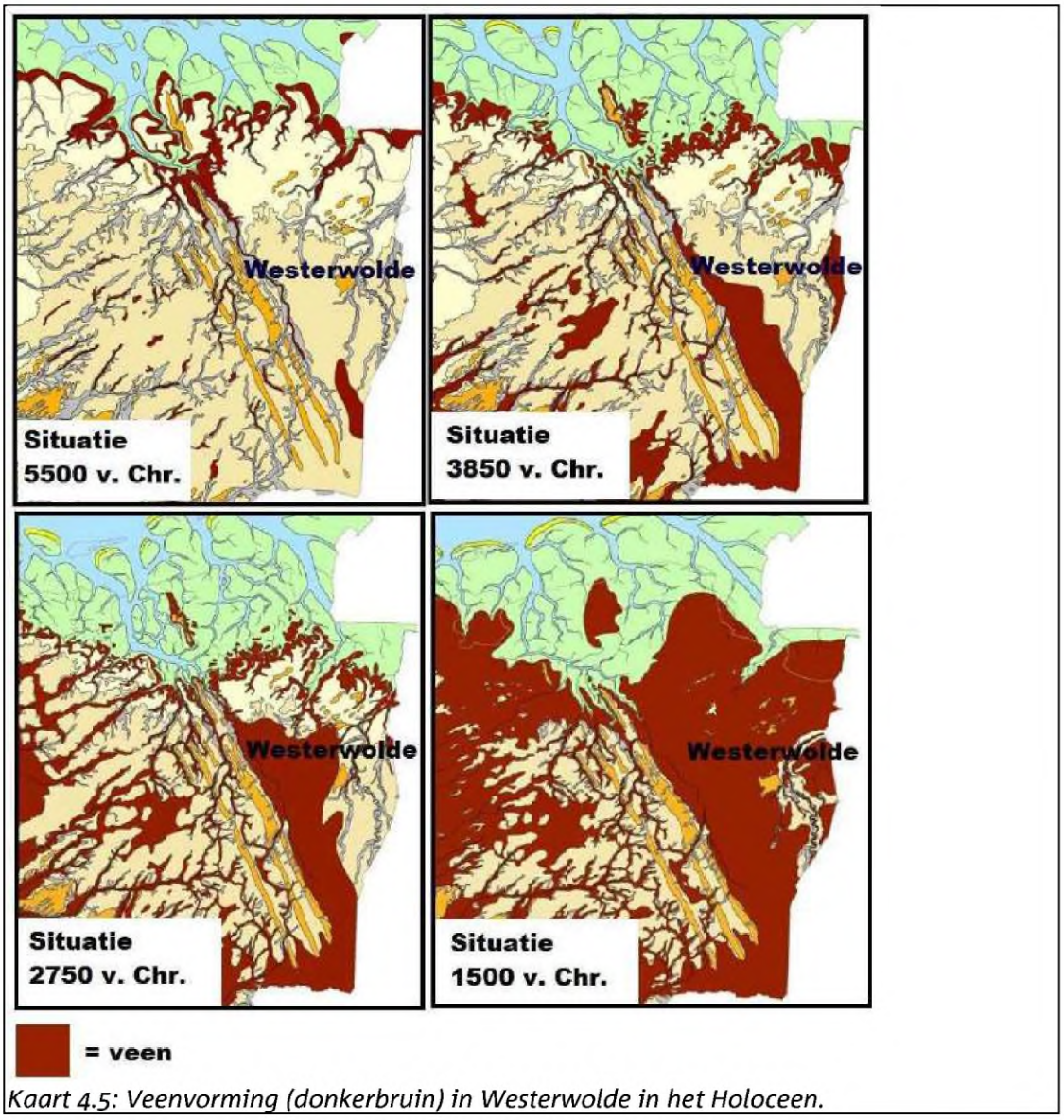
nauwelijks water door. Soms is dit vermengd met fijn stuifzand, de Peelo zanden of, die een erg wisselend doorlatend vermogen voor water kennen.
Het Saliën was de volgende ijstijd (370.000 – 115.000 jaar geleden). Die had veel invloed op het huidige reliëf in het gebied omdat nagenoeg alle stuwwallen en ruggen in deze tijd zijn ontstaan, ook de Drentse Hondsrug. Grofweg ligt er tussen Schildwolde (bij het Schildmeer) en de Hasseberg een reeks gestuwde bodemformaties uit die tijd die vooral bestaan uit leem en keien (keileem). Ook Onstwedde ligt hierop. Keileem is vaak slecht water doorlatend omdat het leem door de grote druk van het ijs sterk is samengeperst. Wel is het vaak kalkhoudend. Grote zwerfkeien uit deze periode hebben vaak een afkomst uit Scandinavië. Ook de Hunebedden zijn hiervan gebouwd.

Na het Saliën volgde een relatief korte warmere periode van zo'n 10.000 j, het Emiën waarin sprake was van een toendra klimaat. Tijdens de daarop volgende ijstijd, het Weichseliën (115.000 – 12.000 j BP) was er in Nederland geen ijsbedekking maar was het koud en droog. Dit leidde tot een nauwelijks begroeide bodem waar de wind vrij spel op had. Het gevolg was dat er veel zand werd verplaatst over Nederland, geel – bruinig dekzand is er in dikke lagen afgezet. Soms ontstonden hele langgerekte dekzandruggen of lokaal rivierduinen grenzend aan oerriviertjes (Aa's). Dit zand is vrij goed waterdoorlatend, bevat weinig mineralen en heeft een losse structuur. Nagenoeg het hele golvende landschap van Westerwolde raakte er mee bedekt. Op sommige plekken enkele meters dik.
De kou nam langzaam af waardoor de groeiomstandigheden voor planten sterk toenamen. Westerwolde werd bedekt met een eiken – lindenwoud. Dat bleef ook nog zo aan het begin van het Holoceen (12.000 jaar BP – heden).

Kaart 4.4: Geomorfologische kaart van Westerwolde.

In het Holoceen steeg de temperatuur verder waardoor ijskappen smolten, de zeespiegel steeg en de bodem daalde door de verminderde ijsdruk bij Schotland. De Noordzee vulde zich weer met water en de neerslag nam toe. Zo werd het langzaam aan steeds natter. Neerslag stagneerde in de laagtes waardoor ondiep water ontstond waarin waterplanten groeiden. Die legden de basis voor veenvorming. Laagveen onder invloed van grondwater maar op steeds meer plekken groeide hierop regenwatergevoed hoogveen. Binnen enkele duizenden jaren raakte Westerwolde voor een groot deel bedekt met uitgestrekte, metersdikke en onbewoonbare hoogvenen en natte heidevegetaties (kaart 4.5).

Kaart 4.5: Veenvorming (donkerbruin) in Westerwolde in het Holoceen.

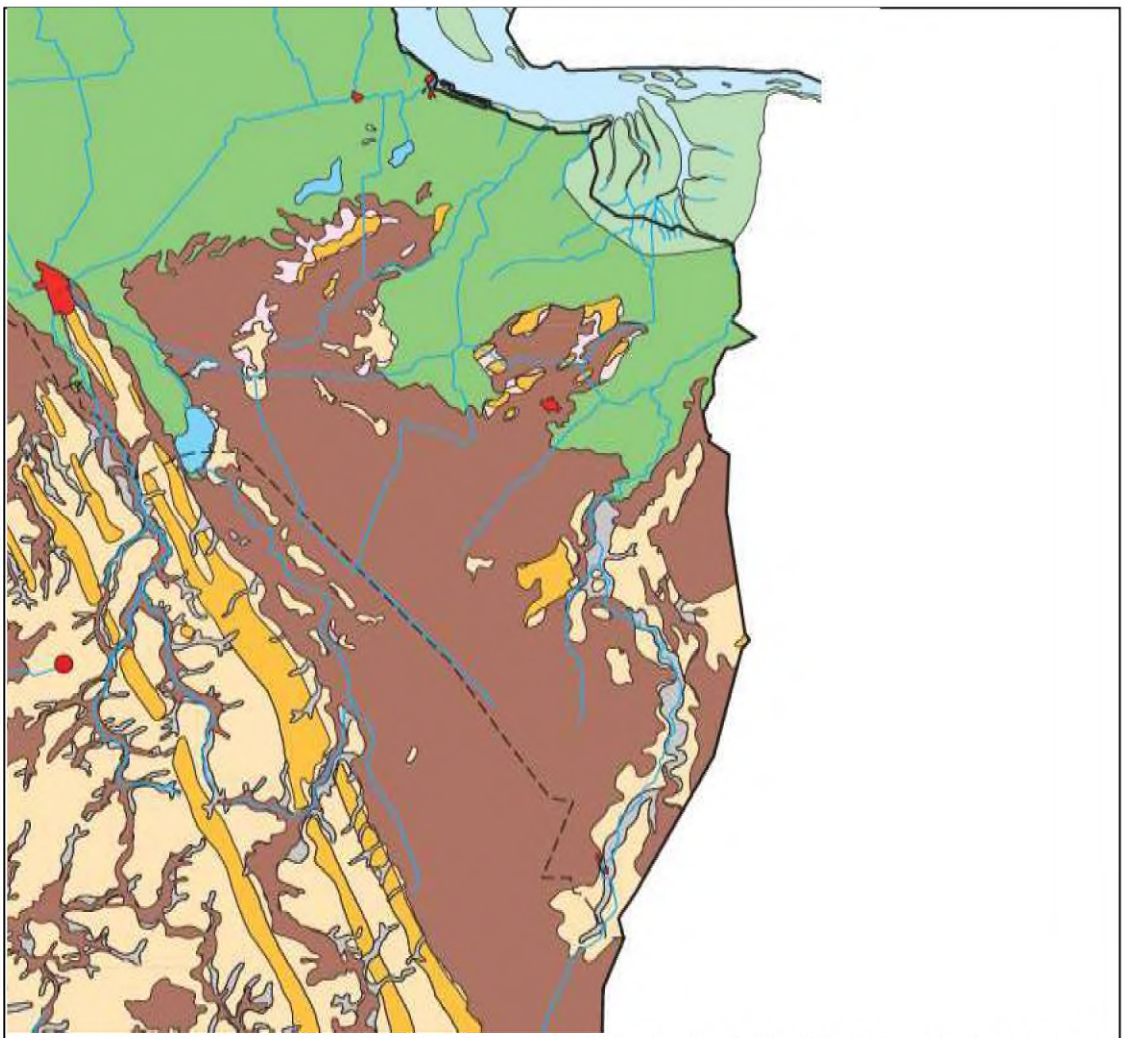
Vroege bewoning

Veel restanten van bewoning uit de Midden steentijd tot recenter (6000 – 200 v.Chr) zijn er gevonden in Westerwolde. Vooral urnenvelden en grafheuvels. Door veengroei raakte daarna het grootste deel van Westerwolde overgroeid door een fors pakket hoogveen. De vroegste recente bewoning stamt uit 600 – 700 na Chr. Waarschijnlijk door immigratie vanuit de kuststreek en Duitsland.

Zo werd alles behalve de hoger gelegen zandrug in Westerwolde door veen bedekt. Aan de noordgrens ontstonden echter steeds meer overstromingen vanuit zee. De zeespiegel bleef stijgen en langs de noordkust ontstond een stelsel van geulen, prielen, platen, eilandjes en kwelders. Bij zeer hoog water raakten van de kuststreek tot in de noordrand van Westerwolde steeds vaker veengebieden met klei werden bedekt of door de zee weggeslagen. Dit was grotendeels het gevolg van een stijgende zeespiegel. Die inbraken vanuit de Dollard werden tot 1800 steeds sterker. Grote stormvloeden deden tussen 1000 en 1800 soms hele dorpen en bewoners verdwijnen. Ook vroege dijken sneuvelden soms waardoor forse kleiafzettingen

plaatsvonden tot de omgeving van Wedde. Deze overstroomde gronden werden echter ook steeds weer door de bewoners met bedijkingen ingepolderd. In latere jaren steeds meer, tot de huidige Dollarddijk. Hier is bij Nieuw Statenzijl een spuisluis gebouwd in 1875 om de waterafvoer naar de Dollard te garanderen en zout water buiten te houden. Later, in 1907 is deze sluis aangepast en voorzien van een schutsluis voor de scheepvaart.
Ook bij Wedde, op de overgang van het veen - naar het kleigebied werd een schutsluis geplaatst.

Vanaf 1600 werden lokale veenontginningen opgestart waardoor nederzettingen en dorpen werden gevormd en uitgebreid. Het beeld van de situatie rond 1850 was daarmee als volgt (kaart 4.6).

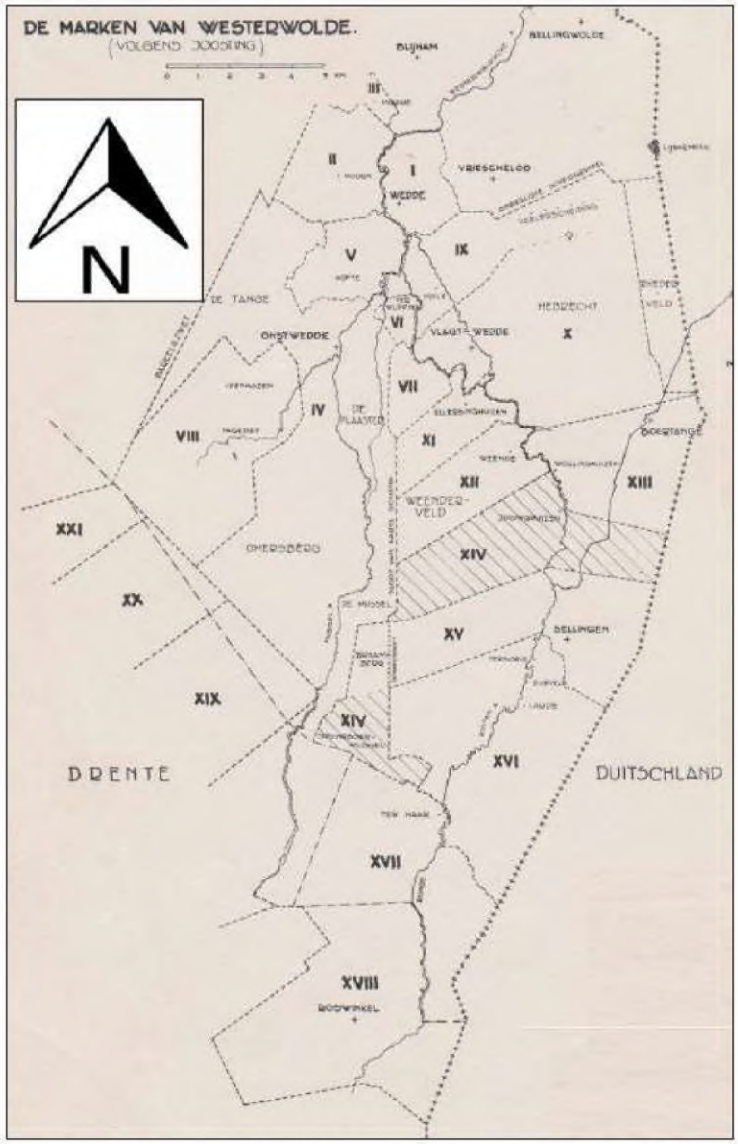
Kaart 4.6: Situatie rond 1850 na Chr.: Veengroei (donkerbruin) in Westerwolde is over haar hoogtepunt heen. Grote inbraken vanuit de Dollard zijn ook weer deels ingepolderd. Lokaal zijn er ontginningen gestart op de flanken van het veen en vanaf de zandruggen.

Tot 1600 was er dus nauwelijks menselijke invloed op grote stukken van het historische landschap geweest. Bewoning was er tot die tijd nagenoeg alleen op de zandrug langs en de flanken van de beek. Ook de vesting Bourtange (aangelegd 1580) lag op een dekzandrug en vormde een van de weinige begaanbare verbindingen tussen Groningen en het oosten. Voor

de veiligheid werd lang waarde gehecht aan de natte veengebieden van het Bourtanger veen. Via leidijken en aangelegde rijsdammen in de beken liet men water naar dit veengebied lopen. Na 1813 eindigden de vele kleine oorlogen om de invloed op Westerwolde. De staat der Nederlanden werd een feit, inclusief Westerwolde, onder invloed van de provincie Groningen.

De sponswerking van het veen was tot 1700 nog goed in tact waardoor hier een vrij stabiele waterstand was. Westerwolde lag aanzienlijk hoger dan de kleigronden ten noorden van Wedde. Het overtollige water stroomde onder vrij verval via de beekdalen en veenstroompjes weg naar het noorden. Vanaf die tijd kwam er steeds meer gestructureerde invloed op de ontginning van het veen. In 1760 werd door de stad Groningen het Stadskanaal aangelegd en ontstond hier een veenkolonie. Ook de Drentse hoogvenen werden in die tijd steeds sneller drooggelegd en vergraven. Hierdoor verdween de sponswerking van de bodem en nam de hoeveelheid af te voeren water in hoog tempo toe. Ook via de beken in Westerwolde. Die waren hier niet op berekend met het gevolg dat er steeds vaker sprake was van wateroverlast. In 1851 werd besloten dat de vesting Bourtange ontmanteld kon worden. Daarmee was ook het nathouden van de veengronden geen doel meer. Ontginning ervan kreeg de ruimte.

In de streek Westerwolde, waar lang sprake was van een vrij geïsoleerde levensgemeenschappen, bleek het moeilijk om via samenwerking tot verbeteringen van de wateroverlast te komen. Dit kwam vooral omdat het gebied was verdeeld in zgn. Kerspelen. Kerkgrenzen waarbinnen lokale besturen het gezag hadden. In Westerwolde waren 5 kerspelen (kaart 4.7.) die elk bestonden uit een aantal Boermarken, een agrarische nederzetting met nabij gelegen dorp. Het gebruik van de gemeenschappelijke gronden werd via de Boermarken met hun deelnemers (de waarsgerechtigen) bepaald. Dit systeem heeft eeuwenlang gefunctioneerd en leverde ook een sterke 'naar binnen gerichtheid op'. Men voelde weinig verantwoordelijkheid voor bovenlokale problemen.

Kaart 4.7: De aanwezige Boermarken van Westerwolde begin 1800.

In 1810 en 1811 werden de Boermarken formeel opgeheven maar die situatie bleef nog lang bestaan. In 1837 werd door Koning Willem I opnieuw bekrachtigd dat vorderingen gemaakt moesten worden met de markeverdeling. Dit opende ook de mogelijkheid om waterschaps – en vermogensbelasting te heffen op het nieuwe bezit wat voorheen niet kon. In 1677 was het Tienkarspelenzijlvest opgericht maar die had tot dat moment weinig invloed gehad. Dat veranderde dus. In 1878 werd het waterschap Westerwolde opgericht. Nodig zo oordeelde men want de wateroverlast werd door de toegenomen ontginningen steeds groter.

Rijke grondeigenaren kochten tussen 1837 en 1880 grote arealen goedkope grond. De weerstand vanuit de Boermarke in Jipsinghuizen om hieraan mee te werken werd in 1882 gebroken.
Nu de grondpositie verschoven was wilde Groningen opnieuw al bestaande kanalisatie plannen uitvoeren in het gebied. In 1483 werd bv een poging gedaan een kanaal te graven om Wedde te verbinden met de Eems. Dat was niet gelukt.

Zeer invloedrijk is de Vereniging ter bevordering van de Kanalisatie in Westerwolde geweest die in 1891 werd opgericht. Het hoofddoel was:

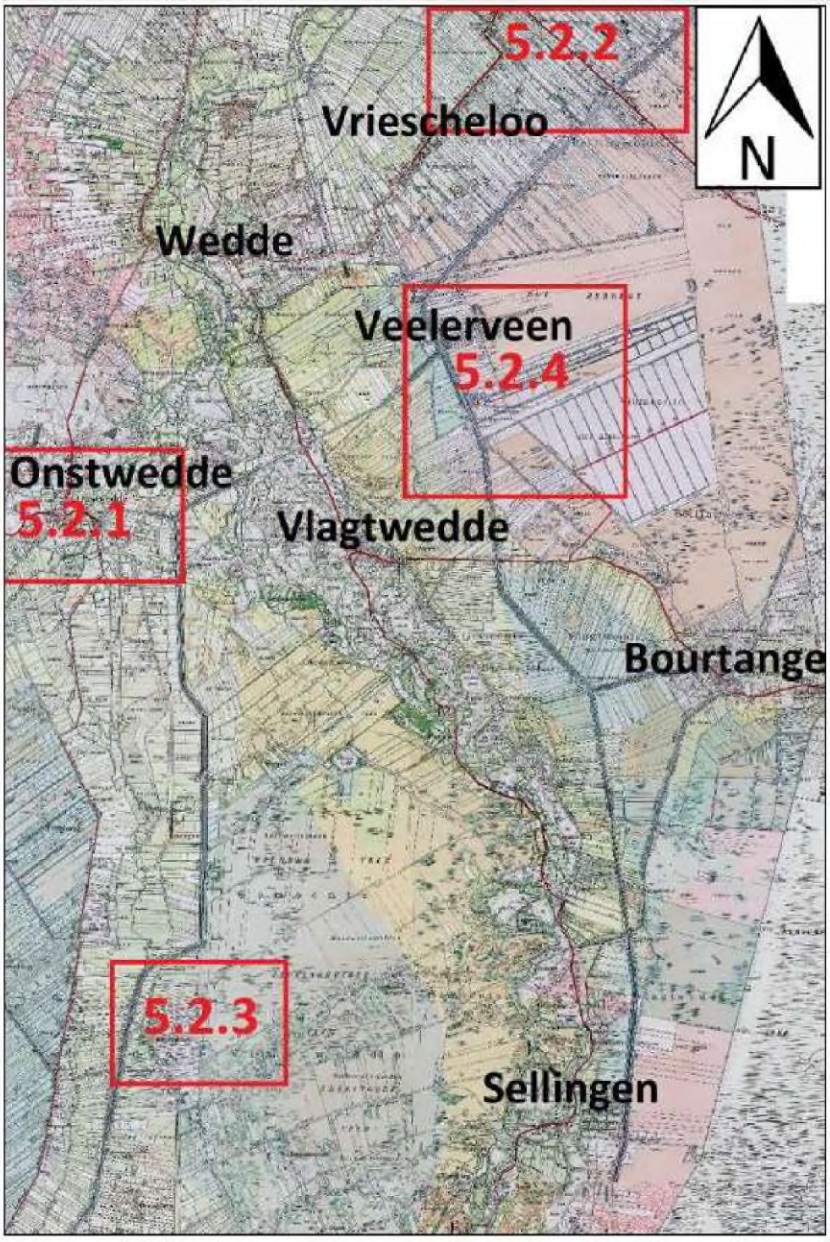
- Waterproblemen oplossen
- Veenlandschap te ontginnen
- Bevolking meer ontwikkelkansen bieden
- Aan- en afvoer van resp. meststoffen en landbouwgewassenmogelijk maken
- Realiseren van enkele wegen op de hogere gronden

Vele plannen volgden en uiteindelijk werd consensus bereikt over het zgn. plan Bauer. Een provinciale Kanalisatiewet volgde in 1901 zodat de financiering geregeld was. In datzelfde jaar werd ook het vernieuwde Waterschap Westerwolde opgericht. Die werd belast met de uitvoering van plan Bauer.

Wat uiteindelijk slaagde was het graven van twee grote afwateringleidingen die tevens als vaarweg dienden en enkele kleinere wateren (kaart 4.8). Het Ruiten Aa kanaal (of B L Tijdenskanaal) dat op de oostflank van de noord – zuid gelegen bewoningsas van Westerwolde ligt op de overgang van veen naar zand. Deze loopt vanaf Sellingen naar Vlagtwedde, met een aftakking naar Bourtange, en vervolgens via Veelerveen naar Rhederbrug, Boneschans, Oudeschans waar het als de Westerwoldse Aa bij Nieuw Statenzijl uitwatert op de Dollard.

De andere ontwateringslijn begint vanaf de zuidkant van Musselkanaal en loopt ten oosten van Mussel noordwaarts tot Onstwedde waar een aftakking naar dit dorp is. Die is weer verbonden met de laagte ten zuid-oosten van Onstwedde, het vroegere Pagediep. Vanaf Onstwedde gaat dit kanaal verder oostwaarts naar Veelerveen. Op dit traject kruist het de Ruiten Aa, Vanaf Veelerveen vormt het samen met het Ruiten Aa kanaal het hiervoor genoemde B L Tijdenskanaal.
Aan deze basisstructuur werden diverse kleinere kanalen gekoppeld:

- Verenigd Kanaal (Nieuweschans – Veelerveen) opgeleverd 1912
- B L Tijdenskanaal opgeleverd 1911
- Mussel Aa kanaal – Onstwedde opgeleverd 1915
- Mussel Aa kanaal opgeleverd 1916
- Ruiten Aa kanaal opgeleverd 1920

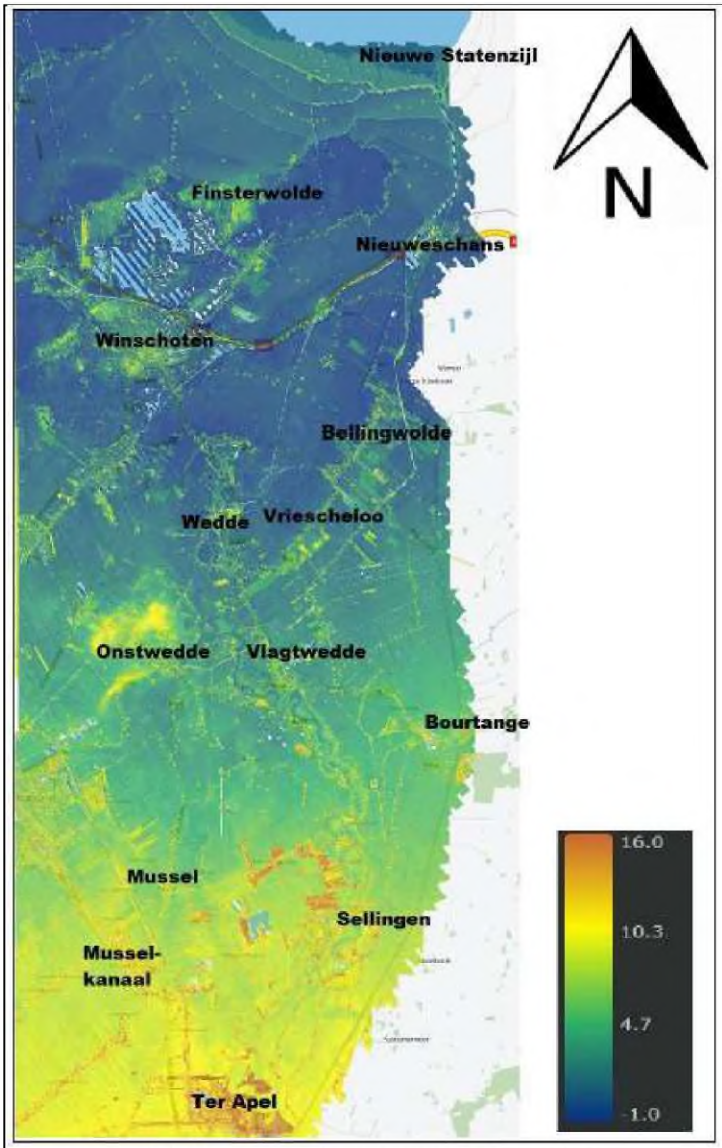
Kaart 4.8: situatie rond 1920, de oplevering van de werkzaamheden van de kanalisatie. Dit werd de basis voor de overgang van een nat gebied met leidijken naar een ontwaterd gebied met kanalen.

Totaal is er 58 km kanaal aangelegd met 16 sluizen om het hoogteverschil van 10 m tussen Ter Apel en Nieuw Statenzijl te overbruggen. Deze kanalisaties werden in 1920 afgerond en heeft er voor gezorgd dat er momenteel geen woeste gronden, natte heides, hoogvenen e.d. meer in Westerwolde voorkomen. De ontginningswerkzaamheden zijn sindsdien in een sneltreinvaart opgepakt en uitgevoerd. Tegelijkertijd werd er op de hoge bewoningsas tussen Wedde en Sellingen een verharde weg aangelegd.

Westerwolde is dus een zeer jong ontginningslandschap. Het gebied is grondig en nagenoeg geheel op de schop geweest waardoor er behalve op de hogere ruggen weinig tijddiepte meer over is in het landschap.

In 2008 is ten zuiden van Emmen het Koning Willem Alexander kanaal geopend. Met deze 8 kilometer lange verbinding hebben de kanalen in Westerwolde een directe recreatieve aansluiting hebben gekregen met het rondje Drenthe. Ter Apel is daarmee ook een knooppunt in deze recreatieve vaarroute geworden.

Voorgaande heeft geleid tot een forse verlaging van de bodem van een groot deel van Westerwolde. Overal waar hoogvenen lagen is de grondslag 1 – 2 meter gedaald door het afgraven van veen en de later opgetreden oxidatie van veen. De actuele hoogteverdeling in het gebied is op hoofdlijnen weergegeven in kaart 4.9.

kaart 4.9: globale hoogtekaart van Westerwolde.

4.1.5: Ruimtelijke relaties

Een groot gedeelte van de toekomstig ingerichte NNN verbeterd de ruimtelijke relaties voor veel terreinen en terreintypen. Langs de beek is straks van Ter Apel tot boven Wedde een aaneenschakeling van kleinere en grotere terreinen aanwezig. Organismen van water, natte graslanden en kleine geïsoleerde wateren krijgen straks een verbeterde kans op uitwisseling en verspreiding. Dit zal niet snel gaan. Nog niet alles is ingericht, en op orde. Veel bodems zijn nog veel te voedselrijk voor de gewenste soorten, structuurvariatie is nog niet of nauwelijks ontwikkeld en de betere ontwikkelde terreindelen (vaak één of enkele percelen) moeten weer opnieuw ontdekt worden en bezocht door soorten dan wel soorten moeten van hieruit kunnen migreren naar overige delen. Dat geldt ook voor een aantal bossen, restanten heideterrein en vennen.

Westerwolde moet de komende decennia de kans krijgen om abiotisch op orde te komen:

- Verlagen trofiegraad van de bodem
- Herstellen grondwaterstanden na herinrichting (bodemvocht)
- Ontwikkelen van structuurvariatie
- Ontsnipperen door het weer verbonden raken van de diverse onderdelen van het NNN.

Historische verzuring moet nader onderzocht worden. De N – depositie is nog vrij hoog. Ook is er tot de jaren 80 een flinke dosis zwavel over het zandlandschap uitgestort via depositie. Die kan op de drogere zure maar schralere bodems tot een sterke verzuring leiden.

Een aantal terreindelen zullen ook in de toekomst kleine en geïsoleerd liggende restanten blijven die bestaan uit bos, een ven, een heideterreintje, grasland o.i.d.

4.1.6: Cultuurhistorie

Westerwolde is een gebied dat rijk is aan historie en landschappelijke kwaliteiten. Veel historische relicten zijn nog steeds te vinden in de omgeving, denk aan Klooster Ter Apel, Vesting Bourtange en de Burcht te Wedde, en talloze oude boerderijen, en het bijzondere is dat deze gebouwen en landschappelijke structuren nog steeds dagelijks in het gebied gebruikt worden.
Een belangrijk deel van de (ontginnings) geschiedenis is in de voorgaande hoofdstukken van dit document beschreven. En de cultuurhistorische waardenkaart is in detail beschreven door de provincie en te vinden op http://www.kwaliteitsgidsgroningen.nl/landschap
Onderstaand is een reeks opgenomen van de monumenten, archeologie en bijzondere elementen, die zich op de terreinen van Staatsbosbeheer in Westerwolde bevinden.

Rijksmonumenten

Klooster Ter Apel
In Ter Apel stond de kruisherenpriorij Domus novae lucis, gesticht in 1465 op een landgoed dat afkomstig was van het premonstratenzerklooster te Schildwolde. De naam betekent: Huis van het nieuwe licht. Als voorwerk van Schildwolde bestond het mogelijk al in de dertiende eeuw.

In 1466 kreeg het monnikenklooster parochierechten over boeren uit de omgeving, waarvoor aan de pastoor van Sellingen een tegemoetkoming moest worden betaald. Het klooster had onder andere grondbezit in Onstwedde, Garrelsweer en bij Winneweer en twee watermolens (waaronder een oliemolen).

In 1464 schonk Jacobus Wiltingh, pastoor in Garrelsweer en vicaris in Loppersum, zijn nederzetting Apell aan de Orde van het Heilig Kruis (Ordo Sanctae Crucis) onder voorwaarde dat op deze plek een klooster zou verrijzen. In mei 1465 kwam het Generaal Kapittel van de Kruisheren bijeen in Hoei aan de Maas. Het Ordebestuur van dit klooster accepteerde Apell als een Godsgeschenk. Het benoemde het Kruisherenklooster Sint Gertrudis in Bentlage aan de Eems bij Rheine tot moederklooster. Van hieruit werden vier priesters en enkele lekenbroeders naar Apell gestuurd. Zo ontstond er een nieuw klooster in de landstreek Westerwolde, dat de naam Domus Novae Lucis kreeg, Huis van het Nieuwe Licht. Tussen 1465 en 1561 werd gewerkt aan de bouw van het klooster volgens een middeleeuws plan. Behalve het conventgebouw, betekende dat ook de realisatie van onder meer een poortgebouw, watermolens, perkamenthuis, bak- en brouwhuis en een gastenverblijf. Met de verovering van het gebied door Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg in 1593 werd het katholieke geloof afgezworen (Reformatie). Het klooster kwam, net als Westerwolde in het bezit van de stad Groningen.

Stormen, brand en hoge onderhoudskosten zorgden voor grote problemen in de eeuwen na 1600. Het statige klooster onderging daardoor helaas veel aanpassingen tot 1930. De westgevel werd na 1755 gesloopt. De bovenverdieping met de cellen van de Kruisheren onderging in 1834 hetzelfde lot evenals de bouwvallig geworden gewelven in de kerk (1837). In tegenstelling tot alle andere kloosters in Groningen, bleef gelukkig toch het nodige van Domus Novae Lucis overeind. Dit werd tussen 1930 en 1933 op initiatief van de Stad Groningen, destijds eigenaar van de enclave, geconserveerd en gerestaureerd. Het herstelplan stond onder leiding van Stadsingenieur De Vos tot Nederveen Cappel. Op de begane grond bleven de drie vleugels van het oorspronkelijke vierkant bewaard: de Kanunniken- en Lekenkerk in de zuidvleugel; de Kapittelzaal en Sacristie in de oostvleugel; de Refter (thans Kloostercafé 'De Refter'), overwelfde Proviandkelder; Subpriorkamer, Priorkamer en Gastenverblijf in de noordvleugel. Door de overwelfde bakstenen kruisgang bleven deze ruimtes met elkaar verbonden. Ze omsluiten de Kloosterhof met kruidentuin.

Sinds 1992 behoort Klooster Ter Apel tot de Top 100 van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Onder leiding van de Deense architect Johannes Exner werd medio 2000 begonnen met de bouw van de nieuwe westvleugel en uitvoering gegeven aan het restauratieplan van OVT architecten uit Groningen. In september 2001 werd het werk opgeleverd.
link monumentenregister

Transformatorhuisje
Rijksmonument nummer: 520949
Het transformatorgebouw is gebouwd omstreeks 1928 in opdracht van het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf (PEB) in een stijl waarin Amsterdamse School-elementen zijn te herkennen. Het gebouwtje, dat wordt aangeduid als `Ter Haar 5710', is een voorbeeld van een type trafo met plat dak. De trafo is markant gelegen in het groen aan de doorgaande weg van Sellingen naar Ter Apel.
link monumentenregister

Ter borg, de 17e eeuwse schaapskooi
Monumentnummer: 37462
Schaapskooi. Schilderachtig langs de Ruiten A gelegen grote schaapskooi met door pannen belegd dak rustend op staanders aan de westzijde met planken gedicht; aan de oostzijde net muurwerk. Voor- en achtergevel van hout.
link monumentenregister

Geeselberg Vlagtwedde
Rijksmonument: 37469
De "Geeselberg". Een door mensenhanden opgeworpen heuvel, die eertijds diende als gerechtsplaats, thans begroeid.
link monumentenregister

De Lethe
Rijksmonument: 8909
Redanvormige fleche de Leethe aan de rijksgrens in 1797 door generaal van Hooff ontworpen.
link monumentenregister

Bijzondere elementen

Kamp de Beetse

Kamp De Beetse was gelegen bij het dorp Sellingerbeetse. Het werd in 1935 voor de werkverschaffing gebouwd. In 1939 nam de Rijksdienst voor de Werkverruiming het kamp over en werden er werklozen uit heel Nederland tewerkgesteld bij het ontginnen van de heidegebieden. Tot begin januari 1942 hebben werkloze Nederlanders in het kamp gewoond. Zij moesten helpen bij het aanleggen van wegen en bossen. Later hielpen zij ook bij de aardappeloogst. Het kamp had vier maal de grootte van een standaardkamp en bood woonruimte aan 392 mannen.
Vanaf januari 1942 werd het kamp in gebruik genomen als buffer voor Westerbork. 400 Joodse mannen uit Amsterdam woonden in die periode als arbeider in het kamp en werden ingezet bij eerder genoemde werkzaamheden. In de nacht van 2 op 3 oktober (Jom Kipoer) van dat jaar werden alle Joodse mannen uit de werkkampen, zo ook die uit Kamp De Beetse, naar Kamp Westerbork en uiteindelijk naar Auschwitz afgevoerd.
De barakken bleven na het vertrek van de Joodse mannen tot 1944 leeg staan. In dat jaar werden ze gebruikt voor doorstroom van enkele honderden Nederlandse mannen naar de arbeidsinzet in Duitsland. Zij bleven er tot december 1944 en werden tewerkgesteld bij boeren in de omtrek, om vervolgens alsnog als dwangarbeider naar Duitsland te worden gedeporteerd.

Zij werden direct daarna in januari 1945 als bewoners opgevolgd door NSB-vrouwen en -kinderen die na Dolle Dinsdag gevlucht waren naar Lüneburg en bij terugkeer vaak vijandig werden ontvangen, waarop Anton Mussert enkele honderden van hen hier liet opvangen.

Na de oorlog liet commandant M. Dijkhuis op 1 augustus 1945 'Bewarings- en Interneringskamp Sellingerbeetse' inrichten op de plek, waar opnieuw NSB'ers naartoe werden gestuurd, ditmaal als gevangenen. Ook werden er SS'ers geïnterneerd. Op 15 februari 1948 sloot het kamp zijn deuren en werden de wachttorens en gebouwen afgebroken, op één barak na. Deze barak, die zich achter in het kamp bevond, is in 2014 opgeknapt en wordt nu gebruikt om de geschiedenis van dit kamp te vertellen.

Lange tijd had Staatsbosbeheer het gebouw in gebruik. In 1986 sloot het gebouw echter en vanaf die tijd raakte het langzaam in verval. Het terrein is door Staatsbosbeheer in erfpacht gegeven aan de gemeente Vlagtwedde.

In 2016 is in overleg met deze stichting besloten om het terrein van het kamp op te knappen. Ambitie is om barakken terug te bouwen en andere elementen terug te brengen om zo de plek van het kamp beter beleefbaar te maken. Hiervoor worden geen bomen gekapt.
Link Kamp de Beetse

Kamp de Beetse, opname december2016

De bovenstaande opname is van december 2016. In het voorjaar van 2017 is een aantal bomen gekapt op de plaats waar ooit barakken hebben gestaan. Afgesproken is met de stichting dat er op die plek een aantal aanpassingen in het bos komen om de bezoekers beter te kunnen ontvangen. Ook is er afgesproken dat er niet wordt gekapt in het achterliggende beukenbos.

Brakbos.

Aan een oude esweg nabij Jipsinghuizen ligt het Brakbos, samen met het Liefstinghsbroek bij Weende en het Metbroekbos bij Vlagtwedde één der oudste bosjes in Westerwolde. Het bosje maakte deel uit van de 'Broekstukken' ten zuiden van de 'Westeresch' en lag oorspronkelijk aan de rand van het beekdal van een meander van de Ruiten Aa.
Dit bosje is bijzonder, zowel qua natuur als cultuur. Het bos wordt gekarakteriseerd door zware oude eiken met een ondergroei van varens. Bijzondere planten als de Zweedse Kornoelje en de Zevenster waren er vroeger te vinden. Jacques Thijsse noemde het Brakbos dan ook het "Cornus-bosje". In 1925 is het bosje verworven door ir. A. Zandstra voor de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten als haar eerste aanwinst in de provincie Groningen, en het zou best eens kunnen dat de geschiedenis van natuurbeheer in de provincie Groningen met de verwerving van het Brakbos in Jipsinghuizen is begonnen! Het zou aardig zijn om dit op de één of andere manier te markeren.

In 2017 is in overleg 20 meter van het naastgelegen bosje gekapt, om de zware eiken van het Brakbos vrij te stellen. Een toekomstplan voor het Brakbos is gewenst.

Jeudenkolke - (Meer van Genéve) Wedde

Deze kolk ten noorden van Wedde, is ontstaan als gevolg van een doorbraak van de dijk langs het boezemgebied van de Westerwoldse Aa(de dijk is er met een bocht richting Westerwoldse Aa om heen gelegd). De dijk was niet alleen bestemd voor waterkering, de kruin van de dijk was ook "kerkepad" en werd ook gebruikt voor vervoer van geoogste producten. Volgens de overlevering is een burger van Wedde (van Joodse afkomst) rijdend op deze dijk met, op hol geslagen paard en koets in de kolk terecht gekomen en jammerlijk verdronken. Dus in de volksmond "jeuden kolke".
De eigenaar van Hotel/café/restaurant/dancing "Buenos Aires" wilde graag laten blijken dat hij "bereisd" was. Hij liet voor zijn hotelgasten ansichtkaarten maken met foto's van Wedde en omgeving. Op het kaartje met een foto van de kolk kwam te staan "Meer van Genève".

Joodse begraafplaats
Op de heide achter Ter Borg, op de grens van de es, ligt volgens de overlevering een Joodse begraafplaats. Momenteel is het een gebied met grote zware eiken, waar geen herinnering meer is aan dit verleden. Voor dit gebied is het wellicht verstandig een apart onderhoudsplan op te stellen.

Hasseberg
De Hasseberg is het hoogste punt van de provincie Groningen. De berg, meer een heuvel, is 14,2 meter + NAP en ligt ongeveer 2 km ten oosten van Sellingen, op de grens met Duitsland. Een deel van de heuvel werd afgegraven bij de vervening.
De naam zou afkomstig zijn van Hasje, een oude vrouw die hier woonde en, volgens de sage, 's nachts eenzame reizigers met een vuurtje lokte, zodat ze in het omringende moeras verdronken.

Mocht de Hasseberg ontsloten worden voor recreatief verblijf, dan is het goed om daar een visie voor op te stellen.

Er is geen specifiek onderhoudsplan voor deze berg aanwezig.

Ontginningsgeschiedenis

Bossen ter Apel

5.1.2.e - 5.1.2.e Staatsbosbeheer, 1967
Voor dit plan werd een uitvoerige bodemstudie en standplaatsstudie gemaakt en een aantal spelregels voor het ruimtelijk benadrukken van de beekdalen en de hoogteverschillen. Na drie jaar is dit plan grotendeels gerealiseerd.

Voor de komende jaren staat een grootschalige houtoogst in deze bossen gepland. Aandacht wordt gevraagd voor de discussie hoe om te gaan met deze ontwerpen. Momenteel zijn deze bosontwerpen onderwerp van nadere studie, in opdracht van Staatsbosbeheer. Ook voor Ter Apel en Sellingen zou nader onderzocht kunnen worden hoe om te gaan met vernieuwing in deze bossen.

Wat betreft de bosbouw plannen die ooit voor Westerwolde gemaakt zijn, door de voormalige afdeling landschapsontwerp van Staatsbosbeheer, het principe is dat deze ontwerpen meegenomen worden in het kap en verjongingsplan dat wordt opgesteld.
Wel is het van belang dat de waarde van de oorspronkelijke plannen verder toegelicht en uitgewerkt moeten worden, willen deze ook bruikbaar zijn bij de huidige plannen. Bij kap- en verjongingsplannen is het aan te bevelen daar aandacht aan te besteden.

Vledderbos

Landschapsarchitect: 5.1.2.e
Na 1990

Bijzonder landschapsontwerp met een kenmerkend stervormig lanenpatroon, doorzichten en waterpartijen.

De structuren van het Vledderbos zijn in 1980 ontworpen door 5.1.2.e Het is een bijzonder landschapsontwerp met een kenmerkend stervormig lanenpatroon, doorzichten en waterpartijen.
De plantkeuze is destijds gedaan door 5.1.2.e en hij wil graag betrokken worden om het plan nog een keer te komen bekijken.
Onderhoud aan het Vledderbos wordt zorgvuldig uitgevoerd, met respect voor de nieuwe structuren.

Veeleres
Pilotlocatie: Westeresch te Veele – Essentie Westerwolde
Doel:
Een economisch rendabel bouwplan voor het Westerwoldse essenlandschap te ontwikkelen en ten uitvoer te brengen, dat ook ecologische winst weet te boeken. Hiervoor een pilot project opstarten op de Westeresch die, mits succesvol, navolging kan vinden in meerdere gebieden in Westerwolde.

Vanuit zowel ecologisch als economisch perspectief is het interessant om een bouwplan te ontwikkelen dat ruimte biedt voor akkervogels. Met dit pilotproject streven de initiatiefnemers naar betaalbaar beheer met haalbare natuurdoelen. De actuele kennis over kringlopen, akkervogelbeheer, jaarrondecologie en bouwplannen worden ingezet om te komen tot een meer natuurlijk beheerplan op de essen in Westerwolde.

De Westeresch heeft bestemming 'natuur'. Momenteel wordt er op de es echter reguliere landbouw bedreven, zonder aandacht voor de ontwikkeling van de natuurwaarden.
Het initiatief "ESsentie Westerwolde" beoogt een natuurlijk beheerplan op te stellen voor de Westeresch in combinatie met kleinschalig akkerbouwbeheer. Dit pilotproject kan als voorbeeld dienen voor andere essen waar integraal wordt nagestreefd.

Project 'essentie'

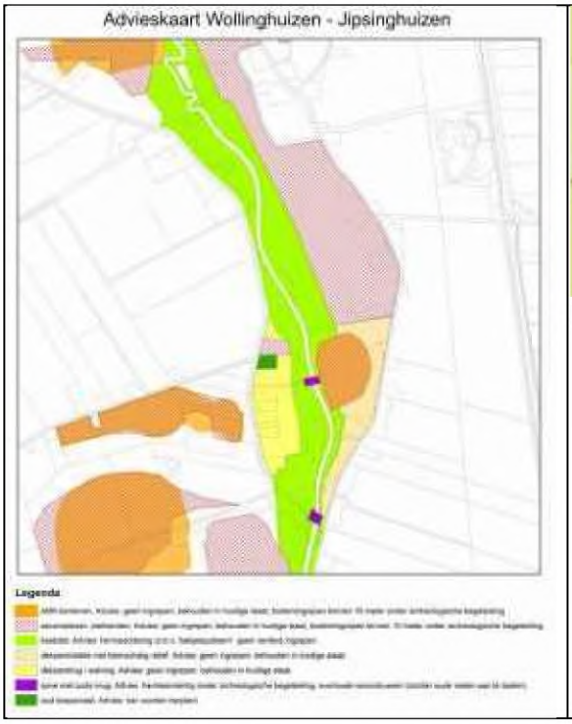
Kloosterenclave
Rondom het Klooster Ter Apel ligt een oud wandelbos uit eind 19e eeuw. Ambitie is dit wandelpark ook weer optimaal te gaan onderhouden volgens het doeltype 'Park en stinzebos'.
Een plan wordt in 2017 opgesteld, waarbij samenwerking wordt gezocht met de gemeente Vlagtwedde, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Stichting Klooster Ter Apel.

Archeologische Monumenten

Wollinghuizen - Jipsinghuizen
De drie zuidelijk gelegen oranje vlekken zijn in beheer bij Staatsbosbeheer. Deze zijn volgens de AMK (Archeologische monumentenkaart) beschreven als waardevol.

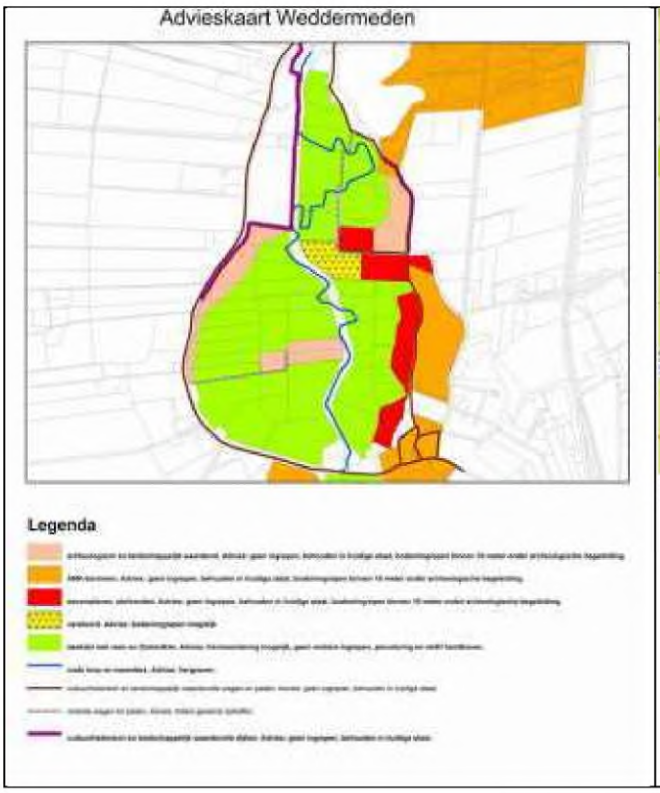
Eigendom Staatsbosbeheer

Ten behoeve van het behoud van de binnen het plangebied Wollinghuizen – Jipsinghuizen aanwezige cultuurlandschappelijke en archeologische waarden worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Bodemingrepen op de AMK-terreinen, cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle terreinen en escomplexen dienen vermeden te worden, omdat voor deze terreinen geldt dat ze behoudenswaardig zijn en dat er derhalve gestreefd moet worden naar behoud “in situ”.

Zie verder document 10. Wollinghuizen-Jipsinghuizen-md.doc

Weddermeden

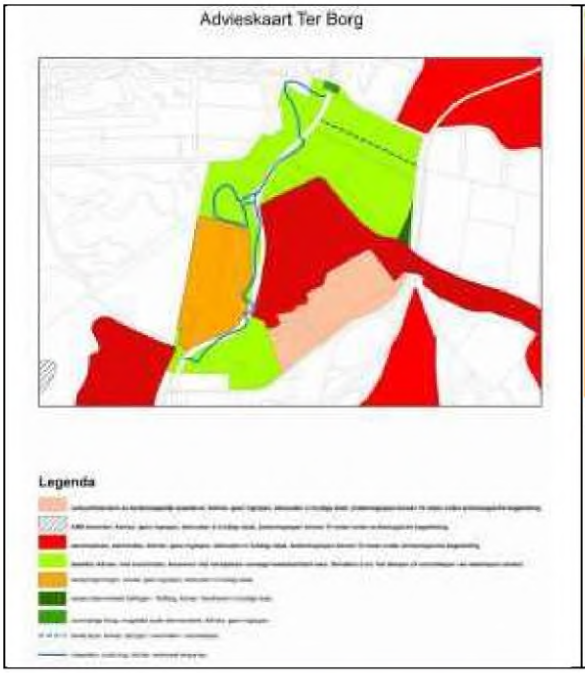

Eigendom Staatsbosbeheer

– Bodemingrepen op het stukje AMK-terrein (Wedderbergen) en de escomplexen aan de oostrand van het plangebied dienen vermeden te worden, omdat voor deze terreinen geldt dat ze behoudenswaardig zijn en dat er derhalve gestreefd moet worden naar behoud “in situ”.

Zie verder document Weddermeeden-md.doc

Ter Borg

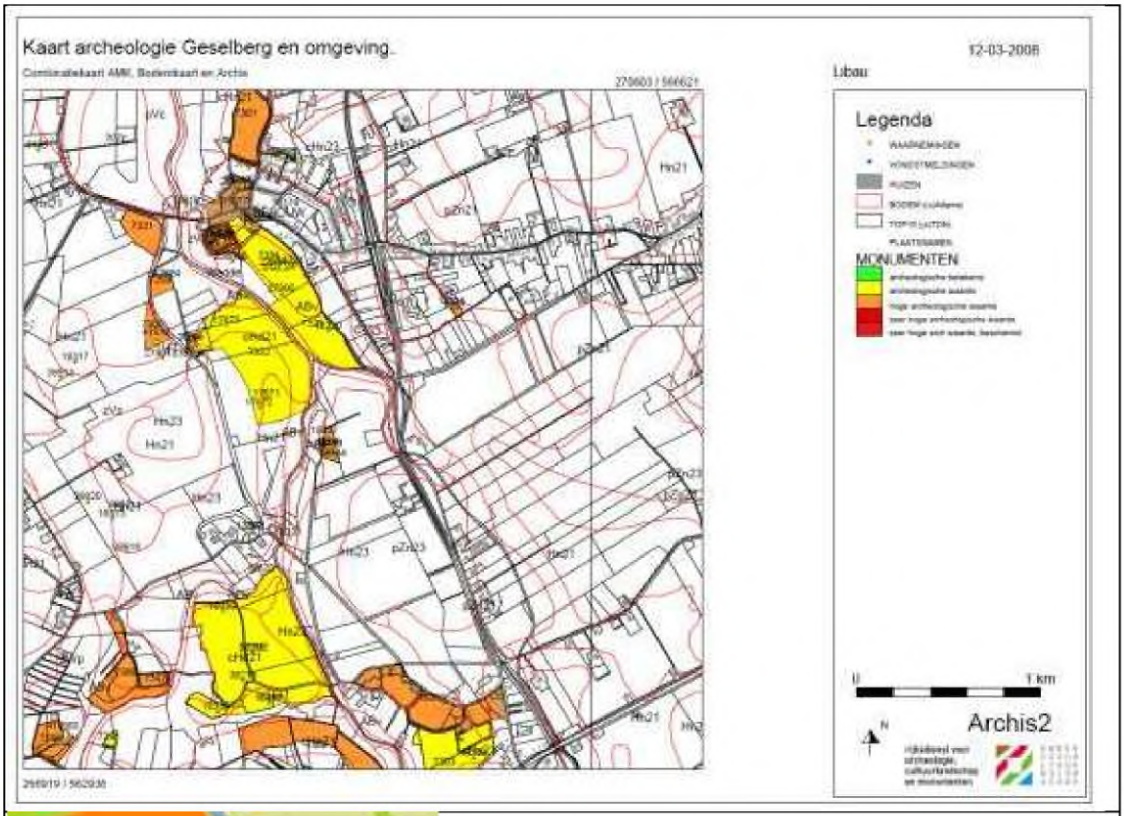

Eigendom Staatsbosbeheer

Zie verder document Ter Borg-md.doc

De Geselberg
Aardkundig Rijksmonument
Ook aangewend met een hoge archeologische waarde
Bodemingrepen dienen hier vermeden te worden.

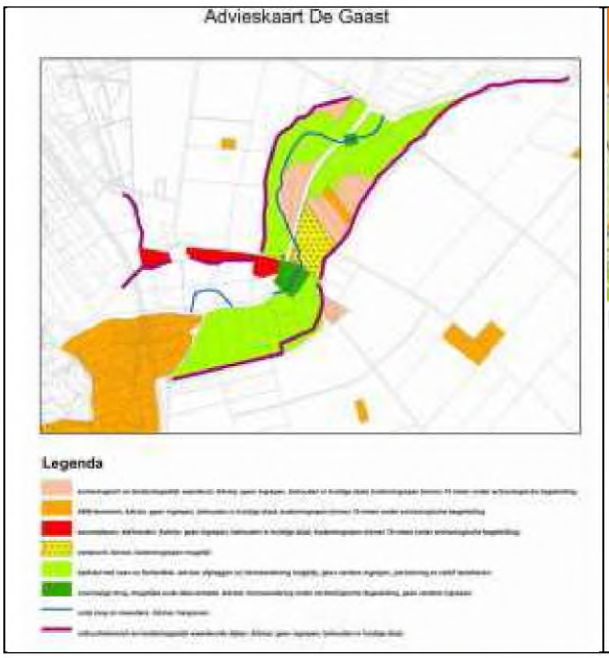

Eigendom Staatsbosbeheer

De Gaast

Er liggen enkele archeologisch en landschappelijk waardevolle stukken in De Gaast.

- Bodemingrepen op het AMK-terreinen en het gave gedeelte van de dekzandwelving dienen vermeden te worden, omdat voor deze terreinen geldt dat ze behoudenswaardig zijn en dat er derhalve gestreefd moet worden naar behoud “in situ”.

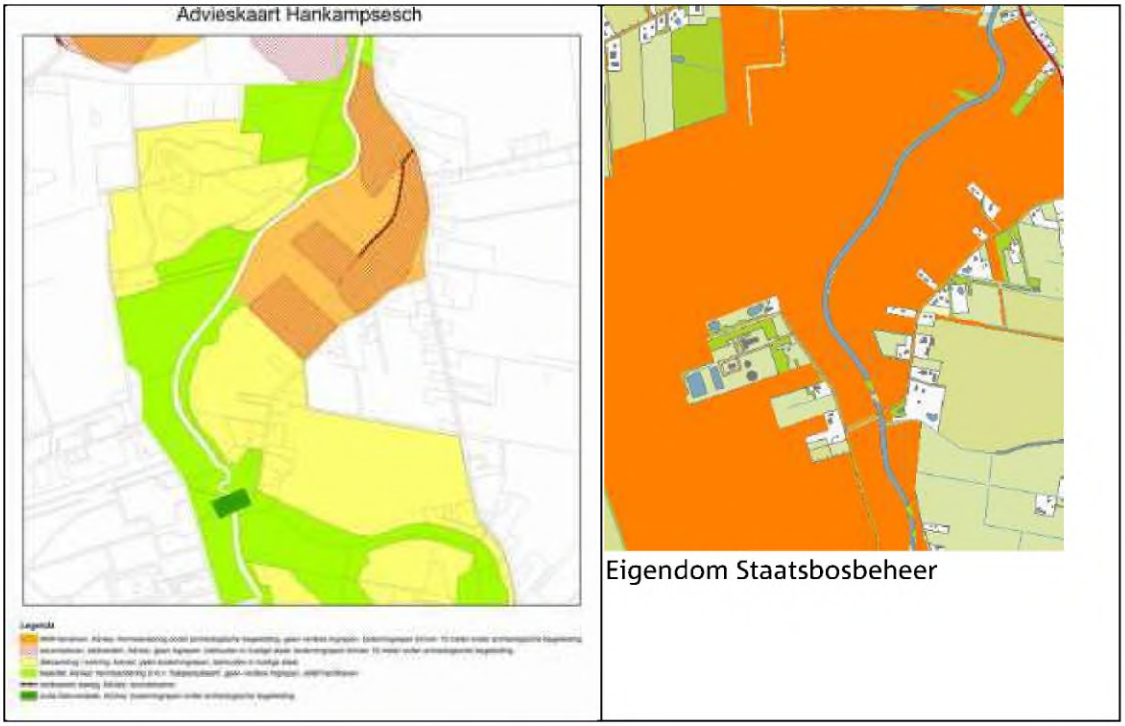
Eigendom Staatsbosbeheer

Zie verder document De Gaast-md.doc

Hankampsesch

Ten behoeve van het behoud van de binnen het plangebied Hankampsesch aanwezige cultuurlandschappelijke en archeologische waarden worden de volgende aanbevelingen gedaan:

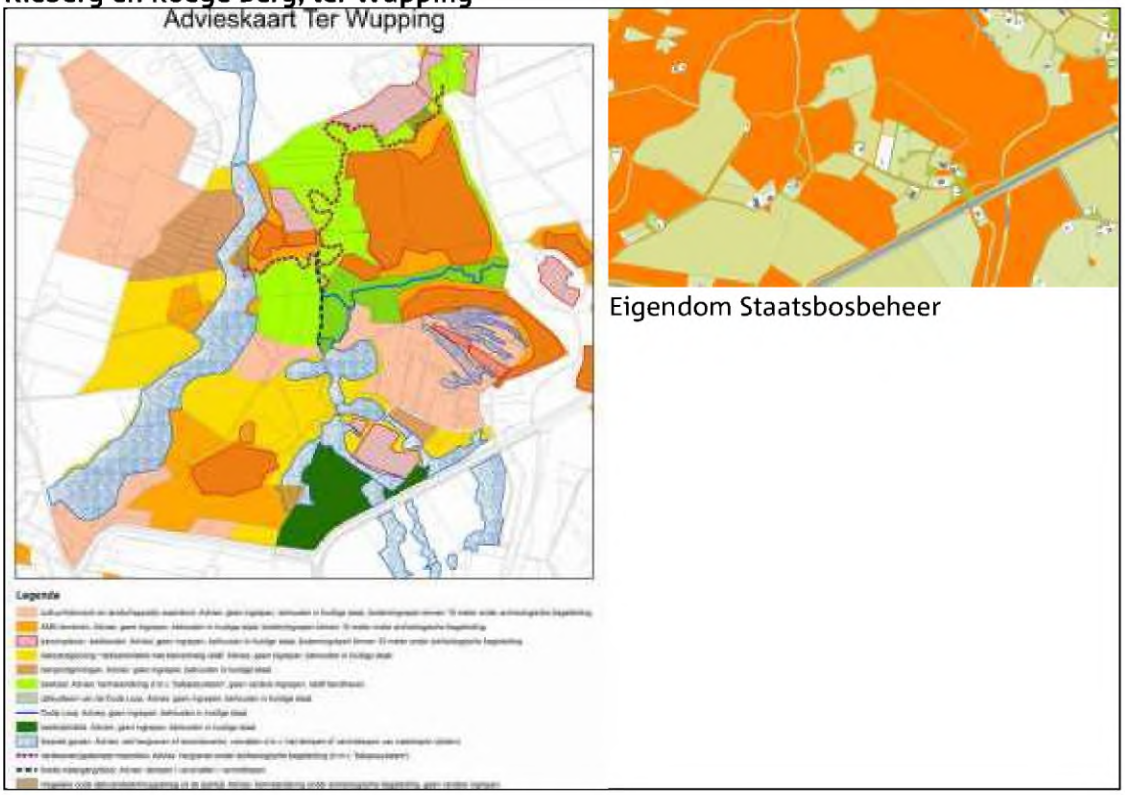
- In het AMK-terrein van de Hankampsesch mogen geen bodemingrepen plaats vinden, omdat voor AMK-terreinen geldt dat ze behoudenswaardig zijn en dat er derhalve gestreefd moet worden naar behoud “in situ”. De westelijke flank van de Espel ofwel het noordwestelijke deel van het AMK-terrein is archeologisch van zeer groot belang.

Eigendom Staatsbosbeheer

Zie verder document [Hankampsesch tekst-md.doc]

Kieberg en Roege Berg, ter Wupping

Eigendom Staatsbosbeheer

Bodemingrepen op de AMK-terreinen, cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle terreinen en escomplexen dienen vermeden te worden, omdat voor deze terreinen geldt dat ze behoudenswaardig zijn en dat er derhalve gestreefd moet worden naar behoud "in situ". Zie verder document Ter Wupping Veele-md.doc

Tichelberg, Stadskanaal
Geen monument, maar wel een opmerkelijk element
Bij Veenhuizen ligt een klein natuurgebied, *De Tichelberg*. De Tichelberg is geen archeologisch of rijksmonument. Deze verhoging in het land bestond deels uit keileem, waarvan in de middeleeuwen stenen werden gebakken. De kloostermoppen waarmee de kerk van Onstwedde is gebouwd komen hiervandaan. In het gebied zijn de restanten van een middeleeuwse veldoven teruggevonden, deze zijn niet specifiek aangeduid in het landschap.

4.1.7: Toerisme en recreatie

Westerwolde is een dunbevolkte regio, gelegen in Oost-Groningen. Kleinschaligheid en afwisseling zijn de kracht van Westerwolde. Hier is geen sprake van een open en weids landschap. In Westerwolde zijn allerlei verschillende soorten landschapstypes te vinden, variërend van bos, heide, vennen en akkers en houtwallen, waarvoor je elders ver moet reizen. Het gebied is bovendien rijk aan cultureel erfgoed.

De natuurgebieden van Staatsbosbeheer grenzen aan de natuurgebieden van Natuurmonumenten (Smeerling, Metbroekbos, Lieftingsbroekbos, Eemboerveld, het Ellersinghuizerveld, Wollinghuizen en Renneborg) en het Groninger Landschap (Vesting Bourtange en Dokter Hommesbos). Tevens zijn er aantal landgoederen, Adamsbos en Pagedal te Stadskanaal en De Bruil in Ter Apel.

De beheergebieden liggen nu nog in drie verschillende gemeenten; Vlagtwedde, Bellingwedde en Stadskanaal. Met ingang van 1 januari 2018 zullen de gemeenten Vlagtwedde en Bellingwedde gezamenlijk de nieuwe gemeente Westerwolde vormen. Westerwolde bestaat uit verschillende grote en kleine dorpen. De grootste woonkernen zijn Stadskanaal, met circa 20.000 inwoners en Ter Apel, met circa 8500 inwoners. Westerwolde is voor een groot deel van Nederland nog onontdekt gebied, hierdoor is er in veel van de gebieden nog echte rust te beleven.

Recreatief aanbod

Bekendheid
Westerwolde is een relatief onbekend gebied. Veel Nederlanders kennen het gebied niet en weten niet wat het te bieden heeft. Vaak komt dat vanwege het beeld dat mensen bij Groningen hebben; een kaal, vlak en open landschap. Maar Westerwolde is anders! De mensen die er wel geweest zijn vinden het een prachtig gebied en komen graag weer terug. Schijnbaar weten wij de mensen van buiten niet goed te bereiken. Hierin zou een verbeterslag gemaakt kunnen worden.

Beschikbaarheid (openstelling)
In het algemeen zijn de gebieden van Staatsbosbeheer vrij toegankelijk, met uitzondering van enkele bijzondere en kwetsbare gebieden. Die zijn ofwel afgesloten voor publiek (Veenhuizerstukken) of in de meeste gevallen, voor wandelaars met honden (Ter Borg en

Breedwisch). Dit jaar wordt een deel van de Veenhuizerstukken opengesteld voor publiek, dit vooral voor vogelaars.

Bereikbaarheid
Westerwolde is een kleinschalig gebied, zeker in verhouding tot andere gebieden in Nederland. Dit is de kracht van Westerwolde, maar zorgt er wel voor dat Westerwolde wat verscholen ligt achter de grote gebieden. Per auto is het gebied goed bereikbaar, maar je moet dan wel via de secundaire wegen rijden. Openbaar vervoer is er wel, maar beperkt zich vooral tot de grotere dorpen. De natuur is hierdoor soms lastig te bereiken. Voor fietsers ligt er een groot netwerk van fietspaden. Het is dan ook echt genieten geblazen als je op je fiets door het gebied trekt.

Hoewel Westerwolde voor een groot van Nederland erg afgelegen ligt, ligt het wel gunstig voor bezoekers uit Duitsland. Een bijkomend voordeel is dat Duitse toeristen over het algemeen bereid zijn meer kilometers af te leggen voor een (korte) vakantie. Om de Duitse bezoekers te faciliteren zijn al een aantal folders in het Duits uitgebracht en wordt tevens nagedacht over tweetalige informatiepanelen.

Bruikbaarheid

Gebruikswaarde (voorzieningen)
Er is voldoende te beleven in het Westerwolde, op verschillende manieren. Er ligt een netwerk aan fietspaden en wandelroutes, zowel in eigen beheer, als in beheer bij de gemeenten of beheert door verschillende organisaties en zorgboerderijen. De natuur is te beleven voor veel verschillende doelgroepen.

- Voor wandelaars biedt Westerwolde veel mogelijkheden. Omdat het gebied nog grotendeels onontdekt is, is het in veel gebieden nog erg rustig. In Westerwolde kan je nog prima een wandeling maken zonder mensen tegen te komen. Vooral Ter Borg is een erg rustig en een bijzonder gebied.
- Op de meeste paden kan de hond aangelijnd me. En in een aantal gebieden is het toegestaan de honden onder toezicht los te laten lopen, o.a. in de Ter Apeler bossen, het Vledderbos, een groot deel van de Sellingerbossen, het Blijhamsterbos, en het Engbert-Drenthbos.
- Voor ruiters is er een netwerk aan ruiter- en menroutes ontwikkeld. Een aantal daarvan is in beheer bij Staatsbosbeheer, vaak in samenwerking met ondernemers en organisaties. Uniek aan het netwerk in Westerwolde zijn de verschillende doorwaadbare voordes. Er is een goede samenwerking met Stichting Sprong over het Veen en twee maneges, één in Ter Apel en één in Onstwedde. Vanuit de omgeving zijn er wensen om ook een ruiterroute in de bossen van Sellingen te ontwikkelen. Hiervoor zijn mogelijkheden, op voorwaarde dat het beheer en onderhoud van de te ontwikkelen route door vrijwilligers wordt gedaan.
- Er is een uitgebreid mountainbikenetwerk van circa 200 km, dat bestaat uit 5 onderling verbonden routes. Het netwerk is op initiatief van Staatsbosbeheer ontwikkeld, in samenwerking met verschillende mountainbikeverenigingen. De routes lopen deels door de beheergebieden van Staatsbosbeheer, in combinatie met delen buiten de NNN gebieden. Hierdoor krijgen mountainbikers volop ruimte maar wordt overlast voor andere recreanten en verstoring van de natuur beperkt.
- In het Vledderbos is in samenwerking recreanten een speciale route aangelegd voor Nordic walkers. Deze route loopt over bestaande wegen en paden, maar het

onderhoud van de bewegwijzering zou door vrijwilligers opgepakt moeten worden. Het contact met deze vrijwilligers is echter verwaterd.
- Westerwolde heeft verschillende vogelgebieden. Vogelaars kunnen o.a. in de Veenhuizerstukken en het Zuidveld in alle rust genieten van (trek-) vogels. Hiervoor zijn uitkijkpunten, een vogelkijkhut en kijkscherm. Ook worden er regelmatig excursies georganiseerd.
- Een heringerichte beek tussen Ter Apel en Wedde kan met de kano getrotseerd worden.
- Er zijn voldoende wegen en paden die geschikt zijn voor scootmobielers. Maar een beschreven route zou een mooie toevoeging zijn. Er zijn ideeën om dit samen met Natuurmonumenten te ontwikkelen.
- Er wordt gewerkt aan een beleefpad in Sellingen, rondom de Noordmee, met speciale voorzieningen voor mensen met verschillende beperkingen.

Belevingswaarde

Recreanten beleven Westerwolde als een bijzonder en onverwacht gebied. Een gebied dat veel rust uitstraalt, veel mogelijkheden biedt, maar vooral een zeer bijzondere natuur herbergt. Door de verschillende natuurtypes die in Westerwolde te vinden zijn kan de bezoeker een grote variatie aan dieren en planten aan treffen.

Narratieve waarde

In Westerwolde kun je de geschiedenis herleven van vroeger. Kleine beschermde dorpsgezichten (Ter Borg en Smeerling) laten zien hoe het er hier honderd(en) jaren uit heeft gezien. Oude boerderijen staan nog steeds verspreid door het landschap. Maar ook de oude houtwallen en kleine percelen vind je in Westerwolde. Veel verhalen herleven dan ook in het gebied. Eén van de bijzondere evenementen in Westerwolde is het middeleeuws Ter Apel. Hierbij herleef je de Middeleeuwen rondom het unieke Klooster in Ter Apel.

Attractiewaarde

Wederom de diversiteit en kleinschaligheid. Het Klooster in Ter Apel is een bijzonder uitje, maar ook de Burcht in Wedde ligt bijzonder verscholen in zijn landschap. Gasterij de Noordmee biedt toeristen de mogelijkheid om tot rust te komen en bij te tanken, met de natuur om je heen als decor. Op loop afstand vindt je ook het unieke Theater van de Natuur, waar veel bekende schrijvers/dichters hun verhaal over Westerwolde hebben achtergelaten.

Betrokkenheid

Vanuit het motto 'thuis in de streek' staat samenwerking met de omgeving centraal. Samenwerking zorgt voor bewustzijn en verbondenheid met de omgeving. Staatsbosbeheer wil mensen het gevoel geven dat de terreinen bij Staatsbosbeheer in goede handen zijn en er voor zorgen dat mensen zich ambassadeurs voelen van de terreinen.

Staatsbosbeheer Westerwolde zoekt daarom ook regelmatig de omgeving op om mee te denken over bepaalde ontwikkelingen. Het team vindt het belangrijk niet als zelfstandig orgaan te handelen maar draagvlak te creëren binnen, maar ook buiten het gebied.

Door middel van de georganiseerde activiteiten en arrangementen komen bezoekers in aanraking met de organisatie. Al snel volgen de vragen hoe mensen betrokken kunnen blijven.

Er zijn inmiddels een aantal vrijwilligersgroepen actief binnen de beheereenheid in Westerwolde. Zij zijn actief op gebied van monitoring, beheer en ook recreatie. Verschillende recreatieve voorzieningen zijn in samenwerking met derden ontwikkeld en beheerd, waaronder het mountainbikenetwerk en de ruiter- en menpaden.

Ook zijn er samenwerkingen met zorgboerderijen die beheertaken voor Staatsbosbeheer uitvoeren. Daarnaast is de Stichting Boermarke actief. Deze club betrokken buurtbewoners verbeterd in overleg de kwaliteit van de natuur door onderhoud te plegen, door bomen en struiken aan te planten, en door ontwikkelingen te initiëren in het gebied.

Er wordt al circa 20 jaar samengewerkt met zorginstelling NOVO. Cliënten van deze instelling; mensen met een verstandelijke beperking, verrichten in een aantal gebieden onderhoudswerkzaamheden waaronder het herstel van bankjes en onderhoud van paden.

Ook de samenwerking met ondernemers is belangrijk. Zo wordt momenteel gewerkt aan een cursus gastheerschap voor toeristisch-recreatieve ondernemers in het gebied, zodat zij hun bezoekers beter kunnen informeren over de bijzondere kwaliteiten die het gebied heeft.

De verschillende vormen van samenwerking zorgen voor draagvlak in de omgeving. Staatsbosbeheer is hierdoor makkelijker te bereiken. Inmiddels komen er dan ook regelmatig mensen langs met de vraag, hoe je vrijwilliger bij Staatsbosbeheer kunt worden.

Betaalbaarheid
Het beheer en onderhoud van recreatieve voorzieningen in de gebieden moet gefinancierd worden door de recreatietoeslag van de SNL. De toeslag die verkregen wordt voor openstelling van de gebieden is echter onvoldoende om de bestaande voorzieningen te beheren. Indien ook rekening wordt gehouden met de kosten van vervanging van voorzieningen is er sprake van een tekort van circa €85.000 per jaar (zie kosten-baten analyse recreatie).

In de berekening van de kosten is uitgegaan van een gemiddelde per jaar. In werkelijkheid kunnen de uitgaven echter sterk per jaar verschillen, o.a. afhankelijk van het aantal voorzieningen dat aan vervanging toe is. Zo is al bekend dat het de ambitie is om vanaf 2018 veel oude routepalen en routes volledig te gaan vervangen, nieuwe handwijzers aan te brengen in de gebieden en om de bebording van parkeerplaatsen vervangen. Dat zal in die periode gepaard gaan met hogere uitgaven aan recreatie.

Recreatieve vraag
Omdat het gebied grotendeels onontdekt is in de rest van Nederland wordt het gebied vooral gebruikt door recreanten uit het gebied zelf. Er zijn geen (recente) cijfers over de ondernomen activiteiten, maar het is aannemelijk dat dit vergelijkbaar zal zijn met activiteiten die in andere natuurgebieden worden ondernomen. De belangrijkste activiteiten zijn dan wandelen/ een ommetje maken, de hond uitlaten en een fietstochtje maken.

Mensen recreëren vanuit verschillende motieven. De meeste bezoekers van de terreinen van Staatsbosbeheer recreëren met het motief *'er even tussen uit'*. Zij willen even genieten, de batterij opladen en tot rust komen in het decor van de groene omgeving. Recreanten met dit motief vinden vooral een goed netwerk van on- en halfverharde paden belangrijk. Ze komen

het liefst zo min mogelijk andere mensen tegen. Rust, stilte en ruimte zijn belangrijk voor een optimale beleving. Het aanbod van Westerwolde sluit hier naadloos op aan.

Maar ook voor de andere motiefgroepen heeft het gebied wat te bieden. Recreanten met het motief *gezelligheid* vinden voorzieningen als parkeerplaatsen, horeca en goede bewegwijzering belangrijk. Zij zullen het naar hun zin hebben bij bijvoorbeeld de Noordmee (horeca, bewegwijzerde wandelingen) en het Klooster en de bossen van Ter Apel (TOP, paaltjesroutes). Recreanten met het motief *interesse voor de gebieden* willen er niet alleen even tussenuit, maar tegelijkertijd ook iets leren. Het landschap van Westerwolde met zijn vele interessante historische elementen (kloosters, kerken, boerderijen, houtwallen en andere landschapselementen) leent zich daar uitstekend voor. *Uitdagingszoekers* kunnen gebruik maken van het mountainbikenetwerk. Recreanten motiefgroep *opgaan in de natuur* zullen vooral de diversiteit van de natuur (gebieden en soorten) waarderen en de rust en stilte.

Trends/ontwikkelingen

Toeristische Visie Provincie Groningen
Niet alleen Westerwolde, maar de hele provincie Groningen wordt relatief weinig door toeristen bezocht. Groningen heeft van alle Nederlandse provincies het laagste aantal toeristische overnachtingen. Provincie Groningen probeert daar verandering te brengen. In de toeristische visie voor de periode 2016-2020 zet de provincie in op drie sporen:

1. Promotie en marketing – de provincie wil datgene waarin Groningen zich onderscheid beter voor het voetlicht brengen. Een beeld schetsen van een cultuurhistorisch en landschappelijk aantrekkelijke en authentieke provincie. Westerwolde is volgens de visie een prachtig gebied om te onthaasten.
2. Routeontwikkeling en vaarrecreatie- waarbij de nadruk ligt op het beleefbaar maken van de natuur, het landschap en het cultureel erfgoed, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van themaroutes.
3. Ondernemerschap- toeristisch-recreatieve ondernemers als ambassadeurs van de provincie. Het initiatief van Staasbosbeheer om samen met IVN een cursus gastheerschap voor ondernemers te organiseren sluit hier goed bij aan.

Gebiedscommissie Westerwolde
Sinds 2011 werkt een door de provincie aangestelde Gebiedscommissie Westerwolde aan de herinrichting van Oost-Groningen en de Drents-Groningse Veenkoloniën. De belangrijkste opdracht van de commissie, waarin ook Staatsbosbeheer vertegenwoordigd is, is het afronden van het Natuur Netwerk Nederland. Daarbij draait het niet alleen om het herstel van de natuur, maar zijn ook waterberging, het versterken van het cultuurhistorisch landschap en recreatie en toerisme belangrijke doelstellingen.

Verhaallijnen Marketing Groningen
Markering Groningen heeft een tiental verhaallijnen ontwikkeld die het verhaal van Groningen vertellen en daarmee een verbinding vormen tussen de attracties en bezienswaardigheden van de provincie. De verhaallijnen worden de komende tijd gebruikt voor campagnes en voor de ontwikkeling van producten en arrangementen. Verschillende verhaallijnen zijn relevant voor Westerwolde, o.a. het verhaal over Abt Emo en de middeleeuwen, dat de verspreiding van het christendom in Groningen beschrijft (klooster Ter Apel, kloosterboerderij Bleyendael te Sellingen); het verhaal van de Veenkolonien, over de ontginning van de uitgestrekte veenmoerassen die lange tijd onbegaanbaar waren, en Grensland Vestingland over de 80-jarige oorlog en de gevechten die in Groningen plaatsvonden (Vesting Bourtange, Wedderburcht).

Cittaslow
De kwaliteit van het landschap en de recreatieve voorzieningen zijn een basis voor de economische ontwikkeling in de regio, voor de toeristisch-recreatieve sector en voor het woonklimaat. O.a. vanwege de kwaliteit van het landschap is gemeente Westerwolde i.o. benoemd tot Cittaslow gemeente. Cittaslow is een internationaal keurmerk dat wordt toegekend aan gemeenten die zich sterk maken voor het behouden en versterken van de kwaliteiten van de leefomgeving, het landschap, streekproducten, gastvrijheid, milieu, infrastructuur, cultuurhistorie en behoud van identiteit.

Puur, natuur en gezondheid
Recreanten en toeristen zijn in toenemende mate geïnteresseerd in puur en natuur: eerlijk eten, oprechte ervaringen en een echt verhaal. Authentiek en streekeigen met een herkenbare regionale identiteit en cultuurhistorie spreekt aan. Bij de natuurlijke omgeving raken het agrarische landschap en plattelandstoerisme steeds meer in trek.

Het is dan ook een positieve en kansrijke ontwikkeling dat de gemeente Westerwolde in oprichting een *Cittaslow* gemeente is geworden.

Opmars E-bike
De hedendaagse consument heeft in toenemende belangstelling voor gezondheid en daaraan gekoppeld actieve en sportieve recreatie in een natuurlijke omgeving, vooral wandelen en fietsen. Binnen het fietssegment maakt de E-bike een niet te stuiten opmars. In 2015 was 28% van de verkochte fietsen elektrisch. Het toenemende gebruik van de e-bike heeft ook consequenties voor de vormgeving en inrichting van fietspaden.

Toename binnenlandse en korte vakanties
De toenemende 'zilver vloot' leidt in veel toeristische regio's tot seizoensverlenging. Het aantal korte vakanties stijgt, net als het aantal vakanties in eigen land. Daarbij is een toenemende behoefte aan logies in hotels en staat de kampeersector in toenemende mate onder druk. Glamping (luxueus kamperen) en natuurkamperen vormen daarop uitzonderingen. Het aantal buitenlandse bezoekers neemt ook sterk toe in Nederland. Deze blijven geconcentreerd in de grote steden. Vanuit het NBTC wordt sterk ingezet op het verleiden van buitenlandse gasten om via verhaallijnen meerdere regio's in Nederland te bezoeken. De Stad Groningen is opgenomen in de verhaallijn: Hanzestedelijn.

Gezellig, kwalitatief en gemixt
De grillige consument vraagt om een kwalitatieve totaalbeleving. Verrassend, uniek en origineel en liefst zoveel mogelijk door elkaar. Daarbij is meer en meer behoefte aan sociale contacten. Een leuke tijd doorbrengen met vrienden en familie. Actief met elkaar bezig zijn tijdens een multi-generatie vakanties of vriendenuitje.

Back to basic
Elke beweging kent zijn tegenbeweging en niet iedereen wil recreëren met een mobiel en kent back to basic een opmars, getuige de toenemende interesse in natuurkampeerterreinen en wifi loze concepten. Aan deze groep appelleren live verhalenvertellers en concepten als op stap met de boswachter.

Bronnen:
Toerismevisie provincie Groningen 2016-2020
Toolkit Natuurbeleving
Werken met Motiefgroepen
Trendrapport toerisme recreatie en vrije tijd 2015
ING Toerisme Index

SWOT Beleven

STERKTES	ZWAKTES
• Thuis in de streek • Zeer afwisselend, kleinschalig landschap • Aantrekkelijke combinatie van cultuurhistorie en natuur • Grote betrokkenheid bij de gebieden/ veel samenwerking met vrijwilligers • Samenwerking in de gebiedscommissie Westerwolde	• Onbekendheid van het gebied bij het grote publiek • Vergrijzing/ leegloop van het gebied • Beperkt voorzieningenniveau • Westerwolde ligt erg afgelegen voor veel Nederlanders
KANSEN	**BEDREIGINGEN**
• Uitbouwen samenwerking recreatieondernemers • Meer samenwerken met vrijwilligers in het beheer en onderhoud van recreatievoorzieningen • Aanhaken bij ontwikkelingen i.h.k.v. Cittaslow • Algemeen toenemende vraag naar recreatie in natuur, rust, ontspanning, authenticiteit	• Er is onvoldoende financiële dekking voor het beheer en onderhoud van de bestaande recreatievoorzieningen • Wel ambities op gebied recreatie maar geen eigen investeringsbudget • Onvoldoende capaciteit (tijd) om alle ambities vorm te geven

4.1.8: Mens en omgeving

Zie bij 2.5

4.1.9: Benutten/verdienmodel

Houtige biomassa wordt geleverd, zal ook wel blijven maar in zeer wisselende hoeveelheden, 0 tot 2500 ton per jaar.

Maaisels, er zijn lopende afspraken, wordt nu vooral gecomposteerd en toegepast op akkers van Staatsbosbeheer of derden. Op termijn gaan we er van uit dat de maaisels hoogwaardiger kunnen worden toegepast en dan ook financieel gunstiger kunnen worden afgezet. Op dit moment zijn er geen inkomsten maar wel kosten.

Begin 2017 heeft de directie besloten geen hout op stam meer te verkopen aan particuliere brandhoutzagers. Hiermee moet een andere keuze worden gemaakt in het beheer.

We zijn voornemens op andere wijze verkoop van brandhout aan particulieren te gaan organiseren.

Product	**Huidige omvang**	Huidige omzet/jaar
Natuurkamperen	nvt	
Groepskamperen	Verpacht terrein	
Vakantiewoningen	nvt	
Excursies en Arrangementen (inclusief vergaderen)	35 stuks	€ 1500,-
Evenementen	geen	
Horeca	Verhuurde locatie Noordmee	
Rondhout niet op stam (sortiment en langhout)		
Rondhout op stam	1500 m3	€ 33.000,-
Haardhout	450m3	10K
Houtige biomassa	500 ton	15500
Maaisels	3000 ton	0
Plantsoen en zaden	geen	
Grondstoffen (klei, zand, grind, veen, specieberging)	geen	
Natuurproducten (niet hout)	geen	
Agrarische ingebruikgeving	830 ha 45 contracten	€ 27.500,-
Fauna		
Gebruiksovereenkomsten -incl. om niet -	80 stuks	€ 9.100,-
Zakelijke rechten	21 contracten	€ 42.000,-
Opstalrechten (kabels en leidingen)	10 contracten	Afkoopsom gem. € 1000/jr

Houtoogst

De houtoogst in Westerwolde is heel wisselend geweest. Veel bossen zijn nog niet eerder in de oogst betrokken geweest vanwege de leeftijd. Hieronder is de oogsthistorie weergegeven waarbij aangetekend dat pas sinds een paar jaar het deel van het voormalige Oldambt erbij zit.

m3 rondhout	Westerwolde
1999	2.136
2000	2.183
2001	1.138
2002	1.307
2003	2.097
2004	1.959
2005	1.686
2006	1.393

2007	952
2008	2.470
2009	200
2010	1.377
2011	
2012	257
2013	1.450
2014	796
2015	2.325
2016	1.594
gem 2007-2016	1.142
gem 2012-2016	1.284

4.2: Kansen en (on)mogelijkheden

Sterkte en zwakte analyse district in relatie tot partners

STERKTES	**ZWAKTES**
• Uitstekende contacten met provincie/gemeente • Inrichting NNN Westerwolde nadert afronding • Thuis in de streek	• Onbekendheid van het gebied bij het grote publiek • Vergrijzing/ leegloop van het gebied • Beheertypen niet realiseerbaar door stikstofdepositie
KANSEN	**BEDREIGINGEN**
• Uitbouwen samenwerking recreatieondernemers • Uitbouwen samenwerking met pachters • Versterken positie in NNN door grondtransacties • Ontwikkeling langs Pagediep	• Bij verdere toename samenwerkingsverbanden niet kunnen nakomen van afspraken • Politieke instabiliteit

5: Ambitie, doelen en beheerstrategie (visie Staatsbosbeheer)

De voorgaande inventarisatie geeft een goed beeld van de huidige situatie in de planeenheden de instandhoudingsverplichtingen die daarbij horen. Ook is inzichtelijk gemaakt welke kansen en bedreigingen er zijn.
In dit hoofdstuk is ruimte om in paragraaf 5.1 te beschrijven welke ambitie de planeenheid heeft bovenop de instandhoudingsverplichtingen. Die ambitie wordt bepaald door de externe beleidskaders (bijvoorbeeld de provinciale ambitiekaart) en de interne kaders uit hoofdstuk 2 van dit beheerplan.
Gegeven de huidige situatie én de ambitie worden in paragraaf 5.2 reële doelen geformuleerd die de planeenheid nastreeft. In paragraaf 3 worden die doelen vertaald naar de bijbehorende beheerstrategie.

5.1: Ambitie

5.1.1: Landschappelijk streefbeeld

De planeenheid Westerwolde betreft een jonge ontginning van voormalig hoogveen, natte heides en enkele zandruggen. Hoewel er al vanaf 600 na Chr sprake is van kleinschalige ontginning is dit proces pas na 1600 op grotere schaal opgestart en kreeg het eind 1800 begin 1900 zijn hoogtepunt. Tot 1950 werden gebieden ontgonnen, opgeschaald, ontwaterd en ingericht voor landbouwkundig gebruik.
Voor de toekomst wordt voor de natuurgebieden in het Natuurnetwerk van Westerwolde gekozen voor het behoud van het kenmerkende cultuurlandschap als hoofdaccent vanwege de hoge waarden van het Esgehuchtenlandschap, de beekdalen en de potenties voor historisch – ecologische en cultuurhistorische waarden.

Het gebied aan de westzijde van de planeenheid is grootschalig en open en in landbouwkundig gebruik. Dit in groot contrast met het kleinschalige beekdallandschap van de Ruiten Aa. De scherpe overgang van landschapstypen en landschapselementen is kenmerkend. Het beekdal en de zandrug zijn lang, smal en reliëfrijk. De meanderende kleine beek stroomt tussen bloemrijke graslanden en natte broekbosjes door. In regenrijke perioden overstroomt de beek de aanliggende graslanden en schuurt het water oevers uit. Het is een zeer gevarieerd, kleinschalig besloten beekdal met houtwallen, akkers, graslandjes, poelen en kronkelige weggetjes. Op de hoge koppen liggen kleine essen met gehuchten van historische boerderijen. De essen met hun kruidenrijke akkertjes hebben steilranden en esrandbeplantingen. Het reliëf zorgt voor verrassende landschapservaringen.
Op de flanken van het beekdal liggen heidevelden, vochtige en droge schrale maar soortenrijke graslanden en kleine bosjes. De elementen in het landschap kenmerken zich door een gevarieerde en soortenrijke fauna. Vogels, dagvlinders, zoogdieren, zweefvliegen en wilde bijen zijn overal aanwezig en de libellenfauna van de vennen is hoog gewaardeerd, evenals de herstellende ven begroeiing. De vochtige hooilanden langs de beken hebben zich ontwikkeld tot soortenrijke overstromingsgraslanden en dotterbloemgraslanden met een flink aantal insectensoorten, broedvogels, amfibieën en dagvlinders. Het areaal droog heischraal grasland is goed ontwikkeld en zeer kruidenrijk. De insectenrijkdom is er hoog.

Ook de Mussel Aa, de oude Loo en het Pagediep hebben een vrij natuurlijke loop en komen bij Ter Wupping uit op de Ruiten Aa. Hier is de soortenrijkdoem van graslanden en de kleine landschapselementen goed ontwikkeld en volop te ervaren door een padennet dat goed aansluit op het landschap.
Stroomafwaarts richting noorden, wordt het beekdal bij Wedde breder en opener (Hoorndermeeden en de Gaast). In de winter zijn dit overstromingsvlakten en er vormt zich op natte plekken laagveen.

Helemaal in het zuiden ligt klooster Ter Apel met de oude kloosterbossen er om heen.
Het monumentale klooster hoort bij de top van de Nederlandse monumenten.
Aan de oostzijde langs de grens met Duitsland zijn de restanten van de verdedigingslinie duidelijk herkenbaar aan de gerestaureerde redoute, flêche en leidijken en noordelijk ligt de vesting Bourtange.
Het totale gebied is goed begaanbaar door een integraal Gronings wandel- en fietspadennet.

5.1.2: Uitwerking abiotisch herstel/ontwikkeling

<u>De Veenkoloniale gebieden (Vledderbos, Vloeivelden Veenhuizerstukken, Loosterveen)</u>
Accent ligt op behoud van het ontwerp en de interne variatie van de gebieden. Een voldoende waterstand is van belang voor de groei van bos en korte vegetaties. In de Veenhuizerstukken wordt verkend in hoeverre met meer waterdynamiek kan worden gestuurd op de ontwikkeling van waterplanten en riet. Lokale plassen in Vledderbos en Loosterveen worden als leefgebied voor soorten (libellen, amfibieën, macrofauna) behouden en onderhouden. Een natuurlijke fluctuatie van de waterstanden door neerslag en verdamping is vertrekpunt. Waar nodig wordt hierin gestuurd om voldoende areaal te behouden. De oevers krijgen hiervoor speciale aandacht om zo ook pioniersoorten in de toekomst te behouden.
Aangezien de depositie van stikstof uit de lucht vrij groot is zal verruiging regelmatig moeten worden teruggedrongen. Bij de Veendiepsterplassen wordt daarentegen het oeverbeheer losgelaten zodat hier een harde overgang ontstaat tussen open water en bosschages.

<u>Beekdal en esgehuchtenlandschap</u>
Voor de terreinen langs Ruiten Aa, Mussel Aa, oude Loo en omgeving ligt het accent op de landschappelijke samenhang van het halfnatuurlijk beekdallandschap. Het accent ligt daarbij op herstel op (lokaal) mesoschaal. Voor water betreft dit de onderlinge samenhang van grondwaterstromingen, lokale kwel en de ruimtelijke samenhang. Ook de grote afwisseling van terreingebruik (gras, bos hei, akkers) is van belang. Kleinschaligheid en afwisseling is daarbij een kwaliteitskenmerk.
De mesoschaal wordt vooral gezocht in de samenhang van alle terreinen langs de beken tussen Ter Apel en Wedde. De voeding van water uit de Drentse en Groninger veengebieden zijn door ontginning weggevallen. De Ruiten Aa en ook de Mussel Aa hebben daardoor geen bovenloopgebieden meer. Via de Runde wordt er wel water vanuit Drenthe aangevoerd bij Ter Apel. Mede door deze wateraanvoer en het hoogteverschil van ruim 7 meter tussen Ter Apel en de Dollard en de hermeandering van de beek en de verkleining van het beekprofiel is de stroming toegenomen. Ook ontstaan er sneller situaties waarin de beek overstroomt en aangrenzende graslanden inundeert. Deze kenmerken worden in de komende tijd verder

uitgewerkt en versterkt. Beschaduwing en lokale erosie moeten daarbij nog extra aandacht krijgen.
De ingezette ontwikkelingen op enkele gebiedsdelen met een meer natuurlijke referentie zoals in bv de begraasde Selleegte en de vernatte Vennekampen blijven bestaan en worden uitgebouwd t.b.v. lokale natuurlijkheid en diversiteit aan terreintypen en soorten.

Veel gronden zijn in de afgelopen jaren landbouwkundig gebruikt en kennen daardoor (veel) te hoge concentraties aan stikstof en fosfaat in de bodem en het water. Door vernatting zal hiervan een deel in de komende jaren extra invloed hebben op de groei van de vegetatie. Het beheer zal daarom vooral op de graslanden gericht zijn op het verschralen van deze voedingstoestand. Aan de afname van stikstof via de lucht kan alleen gebiedsoverstijgend beleid bijdragen.
Voor akkerbeheer wordt in de komende jaren extra aandacht gevraagd. De beheereenheid zal daarom kennisontwikkeling opdoen bij voorbeeldbedrijven en zich bekwamen in kleinschalige ecologische teelten die het behoud van de historische biodiversiteit in dit biotoop kan verbeteren.

5.1.3: Uitwerking biotisch herstel/ontwikkeling

Het streefbeeld kent accenten die aansluiten bij de ontginningstypen die in het landschap als zodanig te herkennen zijn. Deze worden hieronder apart beschreven.

<u>De Veenkoloniale gebieden (Vledderbos, Vloeivelden Veenhuizerstukken, Loosterveen)</u>
Dit is onderdeel van de vaak jonge ontginning in het gebied. Aangezien er géén systeemherstel op enige schaal van betekenis binnen de verspreid liggende eigendommen mogelijk is ligt het accent hier op het versterken van de actuele lokale betekenis. Vaak zijn er géén cultuurhistorische waarden van betekenis aanwezig met een grotere tijdsdiepte dan 50 – 80 jaar in de Staatsbosbeheer-eigendommen. De Veenkoloniën op zich zijn echter juist internationaal van belang, de cultuurhistorische waarde is zelfs zeer hoog (komt alleen in Nederland voor!). Kenmerkend zijn de strakke lijnen en wijkenpatronen en de weidse openheid. De terreinen van Staatsbosbeheer zijn vooral dorpsbossen zoals Vledderbos en Loosterveen. Hierin zijn wel de lange lijnen benut als ontwerp en bij Loosterveen is aangesloten op oude restanten van ontginningskenmerken. De Veenhuizerstukken zijn als vloeiveld van de aardappelmeel industrie nog in de basis in tact maar kennen geen industriële activiteit meer. Op enkele percelen wordt de aanwezigheid van slik geïmiteerd door droogval, grondbewerking en inundatie periodiek te organiseren.

Het gaat voor deze gebieden dus om versterking van de lokale kwaliteiten. In de Veenhuizerstukken is de structuur van de vloeivelden behouden, de dijkjes hebben een korte vegetatie, de vloeivelden zijn voedselrijk, moerassig en (periodiek) zeer vogelrijk. Hier zal de aanpak gericht zijn op het behoud van het vloeiveldenpatroon en het ontwikkelen hierin van een gevarieerd moeras. Vooral het versterken van rietgroei is aandachtspunt (fluctuerend waterpeil).
Ook van historisch belang is de verdedigingslinie Oost-Groningen met restanten van o.a. kleine vestingswerken en leidijken. Ook deze zullen in de toekomst behouden blijven voor het

historische verhaal maar ook zal de lokale kwaliteit voor biodiversiteit in het landschap aandacht houden door biotoopbeheer uit te voeren.

Beekdal en esgehuchtenlandschap

Vooral geënt op beekdal van de Ruiten Aa met de flanken (esgehuchtenlandschap / beekdalhoevelandschap) Daarbij is het geheel van Ter Apel tot Wedde in hoofdzaak gericht op het behoud van de kenmerkende (historische) variatie in bodemgesteldheid, de voedselrijkdom van de bodem, de landschappelijke structuren en de vochttoestand. Daarbinnen is de beek de Ruiten Aa en lokaal de Mussel Aa en de Oude Loo de verbindende schakel tussen een reeks terreinen met allemaal een eigen geschiedenis en accent. Van zuid naar noord zijn dat:

- Ter Apel – (oude) bossen (loof en naaldhout), parkbos bij Klooster, oude wegen, trambaan.
- Ter Borg – heiderestant (droog en vochtig), vennen, natuurontwikkeling op graslanden (Vennekampen), nat schraalland op pingo en kleine akkers
- Breewisch / Selleegte – bosaanplant met naald- en loofhout, hoogveenvennen, natuurontwikkeling op droge zandgronden met begrazing
- Ter Wupping – zeer gevarieerd landschap met veel hoogte gradiënten, morfologische – en bodemkundige verscheidenheid (rivierduinen), zeer oude perceelsstructuren, essen, natte hooilanden, heideterreintjes, ven, akkers en (hakhout)bosjes.
- Ten noorden hiervan komen Mussen Aa en Ruiten Aa samen. Bij Wedde is de overgang van zand naar de klei van de Dollardinbraken. Hier liggen natuurontwikkelingsterreinen op voormalige akkers en oude natte schrale grasland relicten. Bij de Gaast is in de bedding van de Westerwoldse Aa het terrein ingericht t.b.v. natuurontwikkeling op graslanden

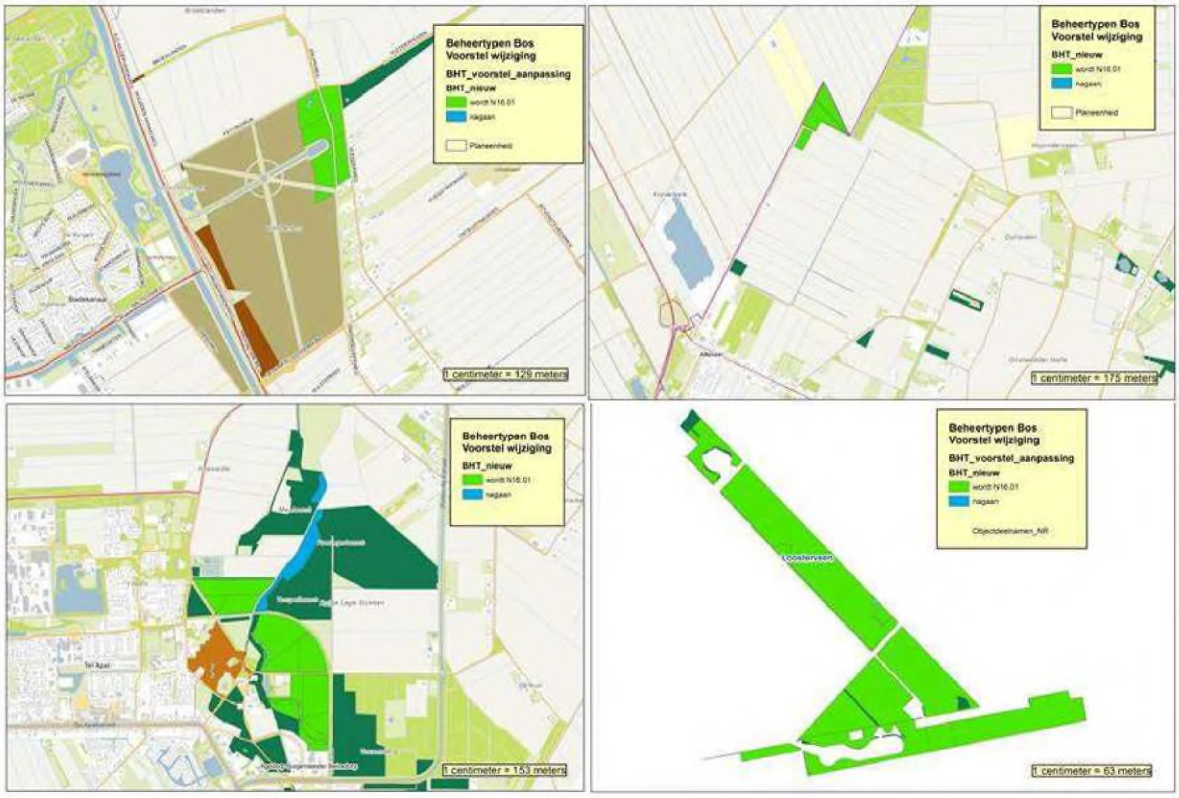
De Ruiten Aa en veel aangrenzende gronden zijn in de afgelopen 10 jaar heringericht. Daarbij is naast vergroting van het areaal natuurgrond vooral de waterstand veranderd: natter, meer inundatie, meer stroming en dus dynamiek. Hierdoor lijkt de potentie voor natuurwaarden voor de toekomst te zijn vergroot. De komende jaren zal blijken of binnen reliëfrijke terreinen het gewenste areaal met hogere grondwaterstanden en lokale kwel hersteld.

Het huidige landschapsbeeld wordt gedomineerd door wat over is van het esgehuchtenlandschap. De kleine bewoningskernen zijn vaak nog in tact, inclusief historische beplantingen, solitaire bomen, akkers (vaak op essen) en graslanden. Het is het meest gave en complete beekdal van Groningen, zowel in breedte als in lengte. Het is van nationaal belang en het onderscheidt zich van andere beekdalen in Nederland doordat het hier een smal beekdal betreft dat lange tijd geïsoleerd lag tussen hoogvenen. De essen zijn klein, bij de essen liggen de hoeves. Bewoning was geconcentreerd in gehuchten en dorpen.
De ambitie richt zich naast de historische landschapskwaliteiten dus ook op de historische ecologie. Die is vooral te vinden in de soortenrijkdom en verscheidenheid van de hierboven genoemde half natuurlijke biotopen als droog – en nat schraalland, droge en vochtige hei, vennen, loof - en naaldbos, akkers, singels, houtwallen e.d. Veel soorten van natte, voedselarme en zwak gebufferde groeiplaatsen en vegetaties zijn de laatste decennia sterk in verspreiding, aantal en dichtheid afgenomen. Het beheer is er op gericht deze situatie in de komende jaren te verbeteren. Hierbij is het geheel op landschapsschaal naar verwachting meer dan de som der deelgebieden. Nu de historische (grond) waterhuishouding deels is

hersteld zal er vooral aandacht zijn voor het ontwikkelen van de historische voedingstoestand van de bodem.

Beheertypen bos

Tijdens de opstelling van een separaat beheerplan bos voor Westerwolde afgelopen jaren is de discussie gestart om sommige delen van bosbeheertype te veranderen.
Er is een aandeel jonge bossen met Natuurbosdoelstelling aangelegd op landbouwgrond. Enerzijds zijn die door de versnipperde ligging in het agrarische landschap (voorbeeld oa in Alteveer en Höchte) moeilijk te beheren in de richting van de kwaliteiten die bij natuurbos horen. Deze elementen zijn vaak recent omgezet van L01.04 naar N15 of N16. Op zich conform SNL maar het zal lastig blijken de kwaliteit van bv N15 op deze lijnelementen gerealiseerd te krijgen.
Daarnaast zijn er bossen die binnen N16 prima opgeleid kunnen worden tot opgaande loofbossen met grote bomen, waarbij sturing in die bossen door dunning nog tientallen jaren wenselijk is. N16 past dan beter aangezien in SNL binnen natuurbossen maar heel beperkt houtoogst is toegestaan. Daarnaast zal de vegetatie binnen die bossen vanwege de landbouwvoorgeschiedenis nog lang niet richting de gewenste kwaliteiten ontwikkelen.
Op bijgaande kaartjes zijn een aantal voorstellen gedaan voor wijziging van beheertype.
Op een aantal plekken zal er nog BHT bos bijkomen (Ter Borg) en weer verdwijnen omdat het meanderen van de beek wordt hersteld (omgeving Tempelbos) zie de kleur blauw "nagaan" waar een BHT bos op ligt maar de vraag is of dat de bedoeling is.

Koers bosontwikkeling
Binnen de N16 bossen wordt gestreefd naar een goede balans tussen houtproductie, natuur en beleving. In lijn met de bosvisie betekent dit het streven naar gevarieerde structuurrijke en gemengde bossen. Zie de beschrijvingen in de beheersystemen Beheersystemen algemeen deel (concept mei17).
In de N16 bossen zijn vooral de bossen van de rijke zandgronden (Bos op rijke zandgronden (concept mei17)) aan de orde maar daarbinnen is het inheemse loofbos toch een belangrijke basis die in de bossen van de arme zandgronden (Bos op arme zandgronden (concept mei17)) is beschreven. In het algemene deel (Beheersystemen algemeen deel (concept mei17)) staan veel concrete na te streven terreincondities en uit te voeren beheer beschreven.
In H4.1.3 is de huidige boomsoortensamenstelling weergegeven. De verhouding naaldbomen – loofbomen is ca 45%-55%. De na te streven boomsoortensamenstelling zal zich op termijn rond deze 50%-50% blijven bewegen. In het nog op te stellen gedetailleerde bosbeheerplan zal dit per oogst-/werkblok nader uitgewerkt worden.
Het beheer zal vooral bestaan uit het sturen middels dunningen. Een flink aandeel van de bossen zal vanwege de leeftijd voor de eerste keer in de dunningscyclus worden opgenomen.

Bosverjonging N16
Binnen de oudere delen rond Sellingen zal in beperkte mate bosverjonging plaats vinden. Het aandeel bosverjonging voor het hele areaal N16 van 635 ha zal zich vooral in de kiemjaarklassen 1930 t/m 1959 plaatsvinden. Daarin zit ca 160 ha waarvan er de komende 10 jaar tussen de 15-25 ha wordt verjongd oa om de leeftijdsvariatie in de bossen te vergroten. De verwachting is dat met de omvorming van populier en de aanpak van de essentaksterfte en eventueel andere nog slecht functionerende bossen er binnen N16 als geheel ca 50 ha in 10 jaar verjongd zal worden. Dit betreft nog geen 10% in 10 jaar en dat past goed bij de gemiddeld relatief jonge bossen.

Binnen de N14/N15 bossen wordt gestreefd naar door inheemse boomsoorten gedomineerde bossen met een gevarieerde bosstructuur met dikke grote bomen en een stevig aandeel door hout.
Vooral op de oude bosgroeiplaatsen zijn waardevolle oud bosplanten aanwezig.
In Ter Apel zijn de relatief jonge fijnspar bossen sterk aangetast door letterzetter. Deze bossen zullen nu versneld omgevormd worden naar een inheems loofbos.
In de A-locatie wordt niet sterk afgeweken van deze algemene beheerlijn. Wel zullen de sterk zaaiende uitheemse boomsoorten zoals Japanse lariks met voorrang worden opgeruimd en worden er delen ingeplant met wintereik en winterlinde waarbij de problematiek met adelaarsvaren wel veel creativiteit vereist. Monitoring A-locatie bos wordt op landelijke schaal uitgewerkt.

5.1.4: Ontwikkelingsperspectief natuurwaarden

Ontwikkelen van structuurrijke bosgemeenschappen van loof – en naaldbos. Vooral rond Ter Apel, Sellingen en Ter Wupping is dit aan de orde en kansrijk.

De natte zones langs de beek zijn kansrijk voor moerasontwikkeling met riet, fonteinkruiden, waternavel, wolfspoot, gele waterkers e.d.. Lokaal kan op termijn laagveenontwikkeling op

gang komen wanneer dergelijke processen met rust gelaten worden. Op sommige plekken is eventueel nieuwe broekbos ontwikkeling mogelijk.

Ontwikkelen van vochtige graslandtypen langs de beken. De recente veranderingen in de beekloop zorgen voor meer vochtige en natte graslanden. Periodieke inundaties zijn weer actueel (Slangeborg, Vennekampen, Noordmee, Rijsdam, Smeerling, Ter Wupping, de Gaast). Het verschralen van de bodem tot een matig voedselarme toestand is om deze plekken met grote zegges als noordse zegge, scherpe zegge, oeverzegge, pluimzegge e.d. Deze kunnen afgewisseld zijn met delen die als overstromingsgrasland of dotterbloemhooiland te typeren zijn en waarin koekoeksbloem, dotterbloem, pinksterbloem, waterkruiskruid, tweerijige zegge, grote ratelaar en moerasrolklaver veel voorkomen. Op in mei droogvallende plekken zijn er kansen op kleine zegge vegetaties met blauwe zegge, zompzegge, snavelzegge, zwarte zegge en veldrus, kansrijk. Consistent maaibeheer en soms beweiding zijn geschikte maatregelen hiervoor.

Voor veel graslanden met een recent landbouwkundig gebruik is overgangsbeheer om te komen tot lagere fosfaatwaarden als kenmerk van een te hoge trofiegraad in de bodem speerpunt. Een kruidenrijkere fase is het eerste doel. Het verder ontwikkelen tot vochtige – of droge kamgrasweiden de volgende. Deze opgave is vrij groot en vraagt vaak één tot meerdere decennia een beheer waarbij er nauwelijks mest wordt aangevoerd en veel wordt afgevoerd. Veel aandacht zal er moeten zijn voor de basenbezetting van de bodem en de mineralenhuishouding. Deze indicatoren zijn van grote betekenis voor het verschralingssucces. Hiervoor zullen regelmatig metingen moeten worden verricht.
Alle graslanden zijn van belang voor een rijk insectenleven: dagvlinders, sprinkhanen, zweefvliegen, bijen, bodembewonende soorten e.d. Daarmee bieden ze voedsel aan zangvogels, kleine zoogdieren en via deze soorten ook weer aan das, vos, e.d.

Er zijn nog enkele goed ontwikkelde hoogveenvennen met soortenrijke kragges van veenmossen, éénarig wollegras, veenpluis, kleine veenbes e.d. Veel vennen zijn echter al jaren nagenoeg onbegroeid en te zuur voor een gewenste ontwikkeling. Wel zijn ze rijk aan sieralgen. Er wordt een plan uitgewerkt om de kansrijkdom voor onderwatervegetaties en veenmosgroei van deze vennen te vergroten.

De historische referentie van de Westerwoldse dekzandgronden is die van een voedselarme bodem met veel soorten van heischraal grasland (zilverhaver, gewoon struisgras, borstelgras, tandjesgras, schapegras, liggend walstro, tormentil, zandhoornbloem, zandblauwtje, biggekruid, gewone veldbies e.d.). Voor mieren, sprinkhanen, de grotere keversoorten en gespecialiseerde vogelsoorten, reptielen als adder, levendbarende hagedis e.d. zijn deze gebieden als onderdeel van een afwisselend geheel met heidevegetaties van groot belang en kansrijk om te ontwikkelen. De vrij hoge tot hoge stikstofdepositie in Westerwolde is voor deze vegetaties een negatief aspect.

Er zijn weinig vochtige en droge heideterreinen over gebleven. Waar mogelijk breiden we dit uit door bosomvorming (Ter Borg), plaggen van droog grasland e.d. we blijven intensief zoeken naar goede vormen van begrazing (jaarrond of niet, rund en of schaap, eventueel andere soorten). Tot nu toe lukt het met begrazing alleen niet de hei voldoende vitaal, structuurrijk en gevarieerd te houden. Hier willen we de komende jaren nadere verkenningen voor uitvoeren om de ontwikkelkansen ervan te vergroten.

Het geheel is meer dan de som der delen geldt zeker voor de genoemde deelgebieden als Ter Borg, Ter Wupping. Alle elementen en vlakken opgeteld maken een landschap dat door de rijke afwisseling zeer aantrekkelijk is voor een hoge biodiversiteit.

Natuurbos
Binnen de oud bosgroeiplaatsen de oude bossoorten in stand houden en verbeteren door inbreng van strooisel verbeterende soorten als linde en het behoud van de esdoorn in de menging. Bijzonder is wel de Middelste bonte specht. Hopelijk zal door het ouder worden van de bossen deze soort zich kunnen uitbreiden.

N16
Binnen de N16 bossen door het hoge aandeel inheemse boomsoorten en de gevarieerde bosstructuur een goede broedvogelbevolking in stand te houden. De relatief jonge bossen zullen door de voortgaande bosontwikkeling steeds verder geschikt worden voor toename van de broedvogelgroepen.

5.1.5: Ontwikkelingsperspectief cultuurhistorie

Klooster en kloosterbos (kloosterenclave).
Het ontwikkelingsperspectief voor het klooster Ter Apel en omgeving, zonder twijfel een van de cultuurhistorische parels van het gebied, is om de (cultuur)historische samenhang tussen kloostergebouw, Boschhuis, met de lanen, bebouwing, bos, beek en open ruimte verbeteren. De kloosterenclave is een van de mooiste plekken in Groningen, maar betrekkelijk weinig mensen weten dat het er is.

Voorstel voor de komende jaren is:
- Kritische schouw door de eigenaren en beheerders van de openbare ruimte, park, bebouwing en bos met als doel een snel rendement
- Wat kan er beter aan het terrein, onderhoud, beheer, opruimen.
- Het terrein niet meer als bos beschouwen, maar meer als een park beheren
- Terrein niet meer alleen als entree beschouwen, maar ook als een prettige verblijfslocatie.
- Vijver in het wandelbos een opknapbeurt geven.
- In samenwerking met de gemeente (mede-eigenaar van een deel van de 'kloosterenclave') komen tot een voorstel / plan om de omgeving een opknapbeurt te geven. Opdracht geven aan een landschapsarchitect om met een visie te komen.

Verder wordt onderzocht of en een samenwerking kan gaan plaatsvinden om het klooster en omgeving te koppelen aan de Burcht van Wedde en Vesting Bourtange, om daarmee de belangrijkste trekkers in het gebied te koppelen, hierop de recreatieve ontwikkelingen af te stemmen en zo mensen te trekken en vast te houden.

Brakbos
Een visie ontwikkelen hoe dit oude en waardevolle bos kan worden beheerd in de komende decennia. Voorstel zou zijn om het bos herkenbaar in de omgeving te plaatsen. Momenteel is een aanvang gemaakt met het vrijzetten van de oude structuur die omgeven is met een nieuw bos, een eerste stap.

Kamp De Beetse
De gemeente Vlagtwedde heeft voormalig kamp de Beetse van SBB in erfpacht genomen en hieraan een museumfunctie gegeven met de ambitie dit project verder uit te bouwen. SBB beheert op dit terrein het omringende bos. Wat betreft de ontwikkeling van deze plek, is het voorstel het bos los te koppelen van de ontwikkelingen (niet te kappen) en de kansen aangaande het terrein allereerst te zoeken op de plaatsen waar nu geen bos staat (entree en plek van een barak).

De Lehte
Aanpak van het gebied De Lehte oa. het toevoegen van een wandelroute. Onderzoeken hoe deze route kan aansluiten bij de ontwikkelingen van Staatsbosbeheer, beheereenheid Oldambt, ten noorden van deze plek, waar eveneens een nieuwe route wordt gecreëerd. Koppelkansen onderzoeken.

In het kader van Interreg is het project Brualerschloot opgestart. Dit betreft een te maken grensoverschrijdende ecologische verbindingszone tussen NNN Westerwolde en de Eems. De route loopt door het Staatsbosbeheerreservaat de Lethe.
Projectaanvraag wordt in 2017 ingediend.

Onderzoek landschapsplan / bosplan
Onderzoek doen naar de landschapsplannen De Vroome / Brandes, destijds door Staatsbosbeheer opgesteld en uitgevoerd voor het landschap in Westerwolde, en hoe deze nu in te zetten / om te vormen bij de de oogst cq omvorming van de bossen die de komende periode gepland staat.

Project Essentie
Een economisch rendabel bouwplan voor het Westerwoldse essenlandschap te ontwikkelen en ten uitvoer te brengen, dat ook ecologische winst weet te boeken. Hiervoor een pilot project opstarten op de Westeresch die, mits succesvol, navolging kan vinden in meerdere gebieden in Westerwolde.

5.1.6: Ontwikkelingsperspectief Beleven (recreatie)

Het is de ambitie om Westerwolde in samenwerking met de gebiedspartners verder te ontwikkelen als voorbeeldgebied voor integraal landschaps- en natuurherstel met kwalitatief hoogwaardige recreatieve voorzieningen.

De speerpunten zijn:
- Het verbeteren van een aantal recreatieve voorzieningen
- Meer kinderen naar de gebieden trekken
- Het versterken van de zelfstandigheid van vrijwilligersgroepen
- Nieuwe samenwerkingen aangaan op gebied van arbeidsparticipatie
- Prioriteit geven aan de samenwerking met gebiedspartners, o.a. in de gebiedscommissie Westerwolde, om het Natuur Netwerk Nederland te realiseren en recreatie, toerisme en cultuurhistorie te versterken

Ambitie recreatie
De ambitie voor recreatie is inspelen op kansen en ontwikkelingen die aansluiten bij de doelstellingen van Staatsbosbeheer (zoals de ontwikkeling van een wandelroutenetwerk), het verbeteren of vernieuwen van bestaande voorzieningen (bebording vervangen, speelbos versterken), en waar mogelijk (haalbaar en betaalbaar) het recreatieve aanbod uitbreiden (realisatie familiepad, scootmobielroute).

Westerwolde, dé wandelregio
Een ambitie voor het gebied is de realisatie van een wandelroutenetwerk. Er zijn veel verschillende partijen die ieder hun eigen routes aanbieden, waaronder gemeenten, terreinbeheerders als het Gronings landschap Natuurmonumenten en Landschapsbeheer Groningen, en stichtingen zoals de Stichting Wandelen in Westerwolde en de Stichting Boermarke. Het aanbod is hierdoor erg versnipperd, en vooral voor de bezoeker van buiten de regio soms moeilijk te vinden, ook digitaal. Hierdoor blijft onderbelicht dat Westerwolde dé wandelregio van Groningen is. Het combineren en verbinden van routes tot één samenhangend, aantrekkelijk wandelroutenetwerk zou veel meerwaarde hebben. Het maakt de wandelaar immers niet uit bij welke natuureigenaar of instantie ze wandelt, als de route maar aantrekkelijk en duidelijk bewegwijzerd is. Het zou goed zijn als de gemeente hierin het initiatief zou willen nemen. Staatsbosbeheer zal dit bij de gemeente aankaarten.

Familiepad
Er zijn plannen om een familiepad te realiseren bij de Noordmee. Een familiepad is een pad dat toegankelijk is voor verschillende doelgroepen; voor gezinnen met jonge kinderen, maar ook voor bezoekers in een rolstoel of met een rollator. Er is al een ontwerp voor het familiepad opgesteld, waarbij ook voorzieningen voor blinden en slechtzienden zijn opgenomen. Grote uitdaging is om de benodigde financiering rond te krijgen. Hier zal in 2017 een plan voor worden opgesteld. Het familiepad komt in de plaats van de bestaande natuurbeleefroute (oranje route), die erg verouderd is. Het is wenselijk de verouderde informatiepanelen op korte termijn te verwijderen.

Scootmobielroute
Steeds meer mensen maken gebruik van een scootmobiel. Niet alle paden en wegen in natuurgebieden zijn echter even goed toegankelijk voor scootmobielrijders. Samen met Natuurmonumenten is er al eens een avontuurlijke scootmobieltocht door het gebied georganiseerd. Het is een ambitie om de daarvoor uitgestippelde route samen met Natuurmonumenten te bewegwijzeren en ook digitaal beschikbaar te maken.

Schoon, heel en actueel
Een belangrijke ambitie voor recreatie is om de komende jaren (2018-2020) alle verouderde bebording, wegwijzers, informatiepanelen en half vergane bankjes te vervangen of verwijderen. Deze voorzieningen vormen het visitekaartje van de gebieden. Helaas is er nog sprake van wat achterstallig onderhoud. Het is hoog nodig om alles er weer fris en verzorgd eruit te laten zien. Daarbij is heeft een sober maar verzorgt voorzieningenniveau de voorkeur boven een uitgebreid maar slecht onderhouden voorzieningenniveau.

Dit geldt ook voor de bebording en de informatiepanelen. Deze moeten schoon, goed leesbaar en actueel zijn. Het onderhoud van de bebording is deels meegenomen in het maaibestek, maar er is meer nodig. Met de komst van de nieuwe vrijwilligersgroepen en het dus regelmatig aanwezig zijn van mensen in de terreinen zou ook gelijk een doekje over de

bebording gehaald kunnen worden. Dit moet onderdeel worden van de werkschema's voor de vrijwilligers en jaarlijks terugkomen.

Er staat ook informatiepanelen in de gebieden die verouderd zijn en daardoor niet meer kloppen. Een gedeelte van deze panelen moet vervangen worden. Goede informatievoorziening in de terreinen wordt door veel bezoekers op prijs gesteld.

Jeugd

Meer kinderen naar de gebieden

Staatsbosbeheer vindt het belangrijk om meer kinderen in de gebieden te verwelkomen. Een locatie die zich daarvoor leent is de Noordmee. Het voormalig informatiecentrum wordt m.i.v. 2017 gerund door een nieuwe ondernemer die er een pannekoekenrestaurant begonnen is. Dat zal hopelijk ook leiden tot meer kinderen op het in 2016 geopende kabouterpad. Gasterij de Noordmee is namelijk ook het startpunt van de kabouterroute. Kinderen krijgen er een knapzak, een rode puntmuts en een kabouterboek met opdrachten voor onderweg mee.

Activiteiten

Er worden regelmatig activiteiten voor kinderen georganiseerd Soms doet Staatsbosbeheer dat zelf, soms wordt meegewerkt aan initiatieven van anderen. In 2016 hebben 642 kinderen meegedaan aan activiteiten van en met Staatsbosbeheer.

Versterken speelbos

Een belangrijke voorziening specifiek voor de jeugd is het speelbos. Het speelbos is vrij toegankelijk. Daardoor is er geen zicht op hoeveel kinderen het speelbos bezocht hebben. Het huidige speelbos is extensief ingericht. Staatsbosbeheer wil het speelbos graag nog leuker maker. De uitdaging is om dit te doen met beperkte financiële middelen. Er wordt gezocht naar nieuwe elementen die spelen in het gebied leuker en spannender maken, maar die niet kunnen worden aangemerkt als speeltoestel, i.v.m. de daaruit voorvloeiende verplichtingen.

Samenwerking met scholen

Er wordt gestreefd naar meer samenwerking met de scholen in het gebied. Het plan is om samen met landschapsbeheer het scholenproject weer nieuw leven in te blazen voor lokale basisscholen. Denk hierbij aan adoptievennen en -bosjes. In Vriescheloo bijvoorbeeld ligt een basisschool direct aangrenzend aan het Engbert Drenthbos. Dit jaar, misschien volgend jaar, wordt hier een buitenlokaal/buitentheater gerealiseerd. De perfecte plek om lessen die normaal gesproken binnen gegeven worden, nu buiten te geven.

Kanukjespad

In samenwerking met Klooster Ter Apel wordt gewerkt aan het realiseren van een educatieve route rondom het Klooster en door het Kloosterbos. Dit zogenoemde 'Kanukjespad' moet in 2018 gereed zijn.

Vrijwilligers

In Westerwolde zijn 56 vrijwilligers actief; 15 voor monitoring, 17 voor voorlichting en 24 voor beheer.
Vrijwilligersactiviteiten die jaarlijks georganiseerd worden zijn o.a. de natuurwerkdag, NLDoet en de Dag van het Trekpaard.

In 2017 is een samenwerking gestart met twee nieuwe vrijwilligersgroepen; een groep in Stadskanaal en een groep voor Westerwolde Noord. Deze groepen zijn iedere woensdag- en donderdagmorgen actief in de gebieden. Beide groepen hebben inmiddels een coördinator. Het is de ambitie om de komende tijd de zelfstandigheid van deze groepen versterken.

Er wordt momenteel niet actief gezocht naar nieuwe vrijwilligers, maar voor mensen die zich aanmelden als vrijwilliger wordt geprobeerd een geschikte plek te vinden. Wel is er behoefte aan een coördinator voor de vrijwilligers voorlichting. De begeleiding van deze groep vrijwilligers is momenteel heel intensief en daardoor tijdrovend. Een coördinator die een planning maakt en bewaakt en dit communiceert met de vrijwilligers is daarom zeer gewenst.

Arbeidsparticipatie
Er wordt naar tevredenheid samengewerkt met een aantal organisaties, die diverse werkzaamheden in de gebieden voor Staatsbosbeheer uitvoeren:

- NOVO Ter Apel - werkzaamheden in het Kloosterbos, waaronder onderhoud van de paden en herstel van de banken
- NOVO Stadskanaal – onderhoud van een bosperceel in de omgeving van Stadskanaal.
- Stichting Aurora Borealis – o.a. maaien en snoeien van de wandelpaden in Ter Wupping en Hoorndermeeden, opslag verwijderen uit de heide en een ven.
- Boerderij Hooghei Onstwedde - vuil ruimen, snoeien, borden schoonmaken

Er zijn kansen om de komende jaren nog meer samenwerkingen aan te gaan en meer mensen in de gebieden aan het werk te zetten. Zo wil de leerwerkkwekerij van de gemeente Vlagtwedde graag met Staatsbosbeheer samenwerken. Ook de zorgboerderij Spinberg heeft dit meerdere malen aangegeven.

De leerwerkkwekerij verzorgt momenteel de nakomelingen van de zogenaamde Twaalf Apostelenboom, een 500 jaar oude linde die naast het Klooster van Ter Apel stond. Maar cliënten van de kwekerij zouden ook delen van de gebieden projectmatig kunnen onderhouden. Het is de wens om dit in de komende vier jaar uit te breiden.

Zorgboerderij Spinberg kan naast werkzaamheden buiten ook ingeschakeld kunnen worden voor andere opdrachten, zoals maken van picknickbanken of het samenstellen van vrijwilligerspresentjes.

Thuis in de streek
Door regelmatig aanwezig te zijn bij vergaderingen of bijeenkomsten van lokale organisaties is Staatsbosbeheer op de hoogte van wat er in het veld gaande is kan hier waar nodig op inspelen.

Daarnaast zijn dit juist de momenten om ambities voor te leggen en de mogelijkheid aan omwonenden en gebruikers van de gebieden te bieden om hierin mee te denken. De ervaring leert dat dit erg wordt gewaardeerd. Door een open houding aan te nemen ontstaat er een sfeer waarbij mensen automatisch mee gaan denken. Momenteel wordt omwonenden en geïnteresseerden gevraagd om mee te denken over het spannender maken van het kabouterpad.

Nieuws uit de eigen organisatie wordt zo veel mogelijk gedeeld, soms met een persbericht en soms met een blog.

Er zijn veel ambities; zowel bij Staatsbosbeheer zelf als bij de provincie, gemeenten en de gebruikers van de gebieden. Dit heeft al geleid tot veel constructieve vormen van samenwerking.

De begeleiding van vrijwilligers, de realisatie van nieuwe projecten en voorzieningen en het organiseren van activiteiten kost veel tijd. Door te bepalen waar de prioriteit de komende jaren ligt en dit binnen en buiten de organisatie te ventileren kan meer focus worden aangebracht. De projecten en activiteiten die opgepakt worden krijgen hierdoor de tijd en aandacht die nodig is.

Maatschappelijke partners:

- Klooster Ter Apel – diverse activiteiten, gezamenlijke realisatie van het Kanukjespad, realisatie van een akker waarop oude gewassen zullen worden geteeld.
- Dorpsraad Vriescheloo - ontwikkelen van een Ganzenpad en een buitenlokaal/theater in Engbert Drenthbos, onderhouden van een bankje bij Veendiep (samen met Rhederbrug en Bellingwolde)
- Noordmee - activiteiten, kabouterpad en informatievoorziening
- Barkhoorn – activiteiten
- Kloosterboerderij Bleyendeal – activiteiten
- Dorpshuis Wedde – informatievoorziening
- Burcht Wedde – gezamenlijke activiteiten
- Maneges Onstwedde, Ter Apel - onderhouden van de paden en andere onderhoudswerkzaamheden (zoals het opsnoeien van overhangende takken, controleren bewegwijzering)
- MTB clubs TFC de Ketting, Toer '80, TFC de Windhappers en Team Rolfes - Onderhoud van het mountainbikeroutenetwerk en klein onderhoud aan paden (waaronder herstellen van paden, opsnoeien overhangende takken, controleren bewegwijzering)
- Stichting Wandelen in Westerwolde – beheer en promotie van wandelroutes
- Dorpsraad Vriescheloo; Veendiep - onderhoud van bankje, strandje, schoonhouden terrein.

Nieuwe relaties:

- Bij het ontwikkelen en realiseren van de herinrichting rondom Jipsinghuizen, ontstaan er nieuwe kansen en samenwerkingen met de dorpskern van Jipsinghuizen. Staatsbosbeheer is gevraagd zich hier in de toekomst te profileren.

Overheden
Belangrijke samenwerkingspartners in de regio zijn uiteraard Provincie Groningen, de gemeenten Vlagtwedde, Bellingwedde en Stadskanaal en Waterschap Hunze en Aa.

De gemeenten in de regio erkennen het belang van het Nationaal Natuurnetwerk (NNN) en zetten zich in voor het versterken van het toeristisch-recreatief aanbod in de regio.

Het veenkoloniaal gebied van Westerwolde krijgt relatief weinig aandacht. Staatsbosbeheer moet zich er bij de betrokken gemeenten hard voor maken dat ook het veenkoloniaal gebied van Westerwolde aandacht behoeft.

Cittaslow
Gemeenten Bellingwedde en Vlagtwedde onderzoeken momenteel wat het effect van het Cittaslow- keurmerk is. Het onderzoek moet in beeld brengen wat keurmerk teweeg brengt bij inwoners en ondernemers, welke initiatieven zij hebben ontplooid en hoe het keurmerk wordt ervaren. Mogelijk biedt dit onderzoek ook aanknooppingspunten voor Staatbosbeheer om meer gebruik te maken van het Cittaslow concept.

Gebiedscommissie Westerwolde
Met de provincie, gemeenten en waterschap wordt ook samengewerkt in de Gebiedscommissie Westerwolde. In deze commissie werken genoemde overheden samen met Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Prolander aan de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland, waarbij ook het versterken van cultuurhistorie en recreatie en toerisme belangrijke doelstellingen zijn.

Ondernemers
Er wordt samengewerkt met het IVN om een cursus Gastheerschap voor toeristisch-recreatieve ondernemers te organiseren. Recreatieondernemers vergroten tijdens die cursus hun kennis van het gebied waarin ze werken en vormen een netwerk van samenwerkende ondernemers die het gebied promoten. Als gastheren van het gebied kunnen zij hun gasten nog beter informeren over de mogelijkheden die het gebied biedt. Nu de benodigde financiële middelen zijn geregeld wordt naar toegewerkt de cursus begin 2018 te starten.

5.1.7: Ontwikkelingsperspectief Benutten (houtoogst, biomassa, etc.)

Biomassa gras. Afzet van het maaisel kost nu geld. Jaarlijks ca. 3000 ton af te voeren. Er is het risico dat die hoeveelheid groeit als gewas niet meer als veevoer is af te zetten.
Er wordt in samenwerking met het team biomassa gezocht naar hoogwaardiger afzet voor dit materiaal om zo de kosten te drukken.

ACTIE: Er wordt nog een rondhout oogstprognose per werkblok uitgewerkt en besproken. Nadat er overeenstemming over is bereikt zal het op deze plek opgenomen worden. In grote lijnen kan gesteld worden dat in een niet onaanzienlijk areaal er sprake is van eerste dunning in relatief jong bos. Daarnaast de beperkte verjonging van bos oa populier, essenbos en de oudere bossen van Sellingen.
In veel jonge bossen is de infrastructuur niet meer up to date voor de huidige wijze van houtoogst. In 2016 is een eerste aanzet gedaan voor het op orde brengen van de houtafzet-infrastructuur.

5.2: Doelen

In onderstaande paragrafen wordt beschreven welke doelen worden gesteld voor de komende periode.

5.2.1: Beschermen

Bescherming en ontwikkeling van de cultuurhistorische kenmerken is speerpunt. De variatie van het beekdal / esgehuchtenlandschap staat daarbij centraal. Het oude, gevarieerde patroon blijft behouden en waar nodig versterkt. Grondgebruik toont elementen van de periode 1920 – 1950.

De bemestingstoestand van de bodem ligt ook dicht bij deze referentie en de vernatte bodems zijn vochtiger dan in de afgelopen decennia maar minder nat dat in de referentieperiode. Het landschap is minder gedraineerd, de beek heeft weer peilfluctuaties, inundaties en stroming. Deze situatie vraagt een duidelijk beheerregime waarbij het grondgebruik als 'vrij extensief' betiteld kan worden. Lage mestgiften en kleinere, late oogsten op graslanden en akkers zijn het gevolg. De bosjes, singels en houtwallen worden eveneens extensief beheerd. Het weinige dikke hout dat wordt geoogst is voor duurzaam gebruik (restauraties). Er is een lange termijnplan om oude beplantingen tijdig aan te vullen voor verjonging. Begrazing op de hei blijft gewenst naast kleinschalig en periodiek plaggen. De clusters rond Ter Apel, Ter Borg, Ter Wupping en Wedde vormen de ruggengraat voor landschap en biodiversiteit in Westerwolde. Deze kan rijkelijk beleefd worden.

Zie 5.1.7 voor de beschrijving van de koers van de bosontwikkeling.
gewerkt zal worden aan goed ontwikkelde natuurbossen en de bossen met N16 worden gestuurd richting een gevarieerd gemengd bos. Veel bos is jong en zal de komende 10 jaar op weg geholpen worden in de gewenste richting.

5.2.2: Beleven

- Alle oude bebording, wegwijzers, informatiepanelen en half vergane bankjes opruimen. (Beter sober maar verzorgt, dan veel en slecht onderhouden)
- Op een aantal plaatsen tweetalige bebording ontwikkelen, omdat het gebied ook veel bezoekers uit Duitsland trekt.
- Onderhoud van de recreatieve voorzieningen in het gebied, (bebording informatiepanelen). Deze moeten er schoon uitzien en goed leesbaar zijn.
- De realisatie van een wandelroutenetwerk, i.s.m. verschillende instanties
- Meer samenwerking met scholen i.s.m. landschapsbeheer. Bv basisscholen gebieden laten adopteren.
- Kanukjespad ontwikkelen in samenwerking met het Klooster Ter Apel.
- Zelfstandigheid vrijwilligers groepen verder verhogen
- Behoefte aan een coördinator vrijwilligers voorlichting
- Scootmobiel route realiseren i.s.m. natuurmonumenten
- Projectmatig onderhoud door De leerwerkkwekerij en zorgboerderij Spinberg opzetten.
- Ontwikkeling en herinrichting rond Jipsinghuizen bied kansen voor samenwerking met dorpskern
- Aanbieden cursus gastheerschap samen met IVN.

5.2.3: Benutten

De duurzame oogst in de relatief jonge bossen van Westerwolde zal gemiddeld x.xxx m3 werkhout per jaar betreffen.
Per jaar zal er gemiddeld ca 5 ha bos verjongd worden. (oogstprognose wordt nog aangeleverd zie bij actiepunten 7.5)

5.3: Beheerstrategie

In deze paragraaf wordt beschreven welke beheerstrategie wordt gevolgd om de doelen te realiseren. Deze beheerstrategie is de schakel tussen de doelen uit paragraaf 5.2 , de koers in H6 per product en de maatregelen uit hoofdstuk 7.

5.3.1: Beschermen

Middels NNN project hermeandering Ruiten Aa is en wordt vernatting in het beekdal gerealiseerd.
Door verschralingsbeheer worden naar doelrealisatie voor de graslandtypen toe gewerkt.
Er wordt een geleidelijke toename voorzien van het aantal hectares te maaien met rupsmachines.
Inzet van rupsmachines zal ook in toenemende mate nodig zijn voor slootonderhoud en opslag verwijderen.
De huidige staat van mechanisatie en inzet van eigen mensen en machines zal blijven bestaan.
Dit vult op efficiënte wijze de ruimte op tussen rupsmachines en uitbesteding overig werk.
Onderzocht wordt nog in hoeverre plaggen van droog schraalland nuttig en haalbaar is om aan de eisen van het beheertype te kunnen voldoen.
In 2016 zijn extra vrijwilligers geworven om kleinschalig beheer in vennen en heideterreintjes beter uit te kunnen voeren.

Binnen het bosbeheer zal er altijd aandacht zijn voor de bescherming van soorten, zeker die in de gedragscode bosbeheer worden genoemd. Inheemse boomsoorten, dood hout en gevarieerde bosstructuur en structuurrijke buitenranden van bos zijn een belangrijke uitwerking van de beheerstrategie.

5.3.2: Beleven

Voor het doel beleven is zoals in de Taskforce beheer aangegeven voor westerwolde cultuurhistorie leidend.
In het kader van inrichting NNN is en wordt gewerkt aan vergroten van beleefbaarheid en verbeteren van voorzieningen.
Zo zal na afronding van het inrichtingswerk (2019) de Ruiten Aa geheel kano bevaarbaar zijn.
Er is een uitgebreid routenetwerk van wandel-, fiets- en mountainbikeroutes.
Ruiter- en menroutes zijn beperkt aanwezig, instandhouding en eventuele uitbreiding hiervan stellen we afhankelijk van de bijdrage in onderhoud van de doelgroep.
Rondom voormalig infocentrum Noordmee streven we naar uitbreiding van belevingsmogelijkheden specifiek gericht op kinderen.

Voor een toename van bezoekers wordt gewerkt aan intensievere samenwerking met recreatieondernemers.
Dit heeft inmiddels geleid tot een flinke toename van activiteiten waarbij ook steeds meer vrijwilligers worden ingezet voor begeleiding.

5.3.3: Benutten

Ingezet wordt op de herallocatie van ca. 100 hectare bos van N15 naar N16. Leidend tot structureel meer houtoogst.
Daar waar nodig zal de infrastructuur voor de houtoogst worden aangepast aan de eisen van de tijd.
Het nog op te stellen kap- en verjongingsplan zal leiden tot een betere planning.
Waar mogelijk en passend binnen de doelstelling wordt houtige biomassa geoogst.
Op dit moment wordt voor biomassa gras vooral gekeken naar beheersing van de kosten voor afvoer.
Streven is deze biomassa deels structureel in te zetten als compost bij het beheer van eigen akkers.
De rest van dit materiaal wordt nu afgezet naar lokale akkerbouwers ook als compost.
Het streven is een hoogwaardiger bestemming te vinden voor dit materiaal en zo de kosten verder te drukken.

6: Producten

6.1: Producten

In 2016 heeft de provincie een beoordeling van de natuurbeheertypen in Westerwolde uitgevoerd. Naar aanleiding van deze beoordeling zijn er wijzigingen in de beheertypen voorgesteld. Over deze wijzigingen is overeenstemming tussen de provincie en Staatsbosbeheer. In dit beheerplan wordt zoveel mogelijk gewerkt op basis van deze voorgestelde beheertypen. Omdat de wijzigingen officieel in 2017 bij de provincie wordt doorgevoerd en eind 2017 bij Staatsbosbeheer in de systemen word doorgevoerd, zijn niet alle tabellen en cijfers die door CMSI worden geproduceerd in overeenstemming met de ingevoerde teksten.

BT_SBB	opp_ha	oud_area		BT_SBB	opp_ha	oud_area
N03.01	10,72	3,77		A-type	4,10	4,10
N04.02	22,36	14,04		L01.01	1,40	1,45
N05.01	131,60	161,63		L01.02	22,17	20,58
N06.04	34,52	61,90		L01.03	0,57	0,57
N06.05	23,17	29,42		L01.04	56,66	121,74
N06.06	4,16	4,16		L01.06	0,03	-
N07.01	33,46	28,78		L01.07	21,98	22,58
N10.01	44,22	24,42		L02.01	1,19	-
N10.02	125,19	119,07		L02.02	0,28	0,28
N11.01	70,49	75,11		L03.01	4,63	4,95
N12.01	-	0,73		S98.00	42,72	48,50
N12.02	519,84	568,12		S99.00	15,94	15,94
N12.04	15,70	15,70		totaal	2628,75	2628,10
N12.05	157,63	113,09				
N12.06	10,11	20,07				
N14.02	39,00	36,04				
N14.03	8,37	8,37				
N15.02	516,14	445,62				
N16.01	617,75	585,72				
N16.02	51,36	50,54				
N17.01	-	0,45				
N17.02	10,25	9,64				
N17.03	11,02	11,02				

Hydrologie:
2006: Evaluatie Westerwolde

Vegetatiekartering
2002: Veelerveld (Gr0472)
2004: Veelerveld (buro Bakker)
2008: Westerwolde (Gr648)

2008: Veenkoloniën Vriescheloervennen Groningse stuwwallen Oldambt (Gr0649)

Broedvogelkartering
De broedvogels werden alle in eigen beheer met medewerking van vrijwilligers gekarteerd. Zo mogelijk zijn enkele terreinen gegroepeerd en in één jaar geteld. De broedvogels zijn in terreinen in de planeenheid Westerwolde is bijna gebiedsdekkend gekarteerd. Voor de invulling van hoofdstuk 6 zijn gegevens van onderstaande teljaren gebruikt.

Kanaalstreek/ Veenkoloniën	Vledderbos	2008 t/m 2011
Ter Apelerbossen	Ter Haar, Meebosch, Roelagebosch, Tempelbosch, Kloosterbos, Vosseberg, Agobos, Middenbroek	2010
Sellingen eo./ Ruiten Aa	Selleegte/Breedwisch	2011
Veelerveld/ Ter Wupping	Ter Wupping, Höfte, Geselberg,	2011
Sellingen eo./ Ruiten Aa	Ter Borg	2012
Sellingen eo./ Ruiten Aa	Vennekampen/Holle beetse	2013
Sellingen eo./ Ruiten Aa	Slangenborg, Smeerling, Meedland	2014
Veelerveld/ Ter Wupping	Bellingwolderbos, De Lethe, Veendiep, Egbert Drenthbos, De Gaast, Hoorndermeden, Lyskemeer, Loosterveen, Kieberg	2015
Sellingen eo./ Ruiten aa	Spinberg, Kornoeljebosje/Brakbos, Jipsingboutangerbos, lembarg, Ruitersdennen, Renneboom, Sellingerbeetse, Breetuinen, Oosterkamp 2015	2015
Ter Apelerbossen	De Slegge-ter Haar, Zwaansbos, Wijert en Agodorp, 't Schot	2015
Kanaalstreek/ Veenkoloniën	Veenhuizerstukken	2014
Kanaalstreek/ Veenkoloniën	Tichelberg	2016
Veelerveld/ Ter Wupping	Blijhamsterbos	2016
Kanaalstreek/ Veenkoloniën	Veenhuizerstukken, Boerendiep en Horstenerbos	2017

Flora & Fauna (Planten, Dagvlinders, Libellen, Sprinkhanen)

Van de flora, insecten en overige soortgroepen bestaat veel oudere literatuur. Het gaat te ver om dat allemaal in dit overzicht over te nemen, omdat veel soorten in meer recente inventarisaties herbevestigd zijn of omdat het te verouderd is. Er zijn enkele dagvlinder monitoringsroutes.

2014: Flora Westerwolde Veelerveld GrP1-1 Westerwolde_Veelerveld 2014
2014: Florakartering Ter Apel en Westerwolde Noord (Luijten en de Vlieger)
2014_Westerwolde_flora_Luijten_Vlieger
2014: Insecten Westerwolde Gr_10262_Westerwolde_2014 en Gr_10263_Oldambt_2014
2014: Florakartering Westerwolde (EGG)
2014: Voorjaarsronde flora Ter Wupping (Luijten) 2014_Westerwolde_flora_Luijten_Vlieger
2014: SNL Faunakartering Groningen, Libellen Westerwolde. Vlinderstichting
2014: SNL monitoring Westerwolde, Dagvlinders en Sprinkhanen (Buro Bakker)
2016: Sieralgen en Kiezelwieren in Westerwoldse wateren (Koeman en Bijkerk)
2016: Kleine wateren en vennenonderzoek Westerwolde (Ecologische waterscan
Natte landschapselementen Staatsbosbeheer
WesterwoldeA.E. de Winter, LandschapsBeheer Groningen, 2017) link maken Kschijf sellingen vennen en poelen onderzoek

Flora & Fauna (Planten, Dagvlinders, Libellen, Sprinkhanen)
2014: Flora Westerwolde Veelerveld
2014: Florakartering Ter Apel (Luiten en de Vlieger)
2014: Insecten Westerwolde
2014: Florakartering Westerwolde (EGG)
2014: Florakartering Westerwolde Noord (Luiten)
2014: Voorjaarsronde flora Ter Wupping (Luiten)
2014: SNL Faunakartering Groningen, Libellen Westerwolde. Vlinderstichting
2014: SNL monitoring Westerwolde, Dagvlinders en Sprinkhanen (Buro Bakker)
2016: Sieralgen en Kiezelwieren in Westerwoldse wateren (Koeman en Bijkerk)

Stikstofdepositie
Aerius calculator 2015.1 (06-03-2017)
RIVM Ntot 2015
Depositie in de PE: (min 1000) 1300-1600 (max 1900) mol/ha/jr

SYHI
Er is een SYHI Westerwolde uit 2014. Voor het noordelijk deel is er een SYHI die onderdeel is van de SYHI 2009 Eiland van Winschoten.

Resultaten beoordeling beheertypen
Onderstaande tabel dient ter inzicht van de kwaliteiten en uitdagingen.
* In de provincie Groningen is voor een aantal beheertypen de totaal score "Matig" het hoogst haalbare.

Nr.	Beheertype	Oppervlak (ha)	Structuur	Flora en Fauna	Water- en Milieu condities	Ruimtelijke samenhang	Totaal
N03.01	Beek en bron	10,72	m	s	m	m	11
N04.02	Zoete plas	22,36	s	s	m	m	7
N05.01	Moeras	131,60	m	m	g	g	21
N06.04	Vochtige heide	34,52	g	m	m	g	21
N06.0	Zwakgebufferd ven	23,17	s	s	s	m	3

5							
N06.06	Zuur ven of Hoogveenven	4,16	nvt	g	m	m	22
N07.01	Droge heide	33,46	m	m	m	m	15
N10.01	Nat schraalland	44,22	nvt	m	m	g	18
N10.02	Vochtig hooiland	125,19	nvt	m	m	g	20
N11.01	Droog schraalgrasland	70,49	s	m	m	m	12
N12.02	Kruiden- en faunarijk grasland	519,84	m	m	nvt	g	18
N12.04	Zilt- en overstromingsgrasland	15,70	m	s	nvt	g	10
N12.05	Kruiden- en faunarijke akker	157,63	nvt	m	nvt	nvt	15
N12.06	Ruigteveld	10,11	nvt	m	nvt	nvt	15
N14.02	Hoog- en laagveenbos	39,00	nvt	s	m	s	5
N14.03	Haagbeuken- en essenbos	8,37	0	s	g	s	#WAARDE!
N15.02	Dennen-, eiken- en beukenbos	516,14	0	g	s	m	#WAARDE!
N16.01	Droog bos met productie	617,75	0	m	m	g	#WAARDE!
N16.02	Vochtig bos met productie	51,36	0	g	m	s	#WAARDE!
N17.02	Droog hakhout	10,25	nvt	m	g	nvt	19
N17.03	Park- en stinzenbos	11,02	nvt	g	m	nvt	26

6.2: Natuur

N03.01 Beek en bron (3,77 ha)

N03.01 Beek en bron (3,77 ha, Nieuw 10,72ha)

Vele delen van de beek zijn opnieuw ingericht. De kadastrale eigendom is echter nog niet aangepast. Het betreft beekdelen in Ter Apel (bovenloop) en Sellingen tot Wedde (middenloop)

De delen van de nieuw gegraven beek die kadestraal op SBB eigendom ligt zijn gealloceerd als N03.01. De oude beek is nog steeds eigendom van het waterschap en die delen waar de oude en nieuwe beek op dezelfde plek liggen zijn dus niet gealloceerd. Ook de delen van de nieuwe beek bij andere terreineigenaren zijn niet gealloceerd. Hierdoor Is het totale

beheertype verdeeld over allerlei kleine stukjes beek.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-04-25, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 11 punten is de beoordeling slecht. De factoren structuur, water- en milieucondities en ruimtelijke samenhang scoren matig, de flora en fauna scoort slecht. Laatste is terug te voeren op het feit dat de allocatie slaat op een klein deel van het beeksysteem dat nauwelijks als beek kon functioneren en nu recent is aangepast. Wel is er meer water uit Drenthe via de Runde beschikbaar gekomen om meer stroming te krijgen.
De beoordelingscriteria zijn nog niet vastgesteld. Bij de criteria die er wel zijn mist een toelichting want soms zijn de criteria niet duidelijk en voor meerdere uitleg vatbaar. Dat maakt een exacte beoordeling lastig. De beek is in verschillende fasen opnieuw ingericht. Om de waterafvoer te garanderen is op een aantal trajecten de nieuwe beek over-gedimensioneerd. Er is nog steeds een afvoer functie voor landbouwwater, hierdoor worden de echte natuurlijke processen nog niet toegelaten. Hoewel de beek nu veel natuurlijker in het landschap ligt, is de beoordeling van de beek nog slecht.
Hieronder volgt een samenvatting van de beoordeling per factor.

Beoordeling factor structuur:
Voor een groot deel is de beek de laatste jaren opnieuw aangelegd met veel meanders en oude nevengeulen. Het profiel is wel natuurlijk maar over-gedimensioneerd. Het beekdal is voor een groot deel in handen van natuurbeheerders. Er staan voldoende bomen aan de oever, de bodem bevat zand en detritus ook zijn er zijn voldoende submerse waterplanten aanwezig. Toch krijgen de natuurlijke processen niet altijd de ruimte bijvoorbeeld omdat de waterafvoer gegarandeerd moet worden, omdat het niet klopt met het gewenste landschapsbeeld of omdat de doorvaarbaarheid in het geding is.
Zo door de oogharen heen scoren we op minimaal 8 (van 14) punten, dus is de structuur matig.

Beoordeling factor flora en fauna:
Aanwezig zijn 9 plantensoorten, 3 vissoorten en 2 libellen soorten. Vanwege het aantal soorten lijkt de score "goed" te behalen, echter van de plantensoorten hebben de meeste niet het criterium "verspreid voorkomen" gehaald. Daarmee valt de score in de categorie slecht.

Soortgroep	Soorten
Planten:	beekpunge, bittere veldkers, **doorgroeid fonteinkruid**, drijvende waterweegbree, duizendknoopfonteinkruid, gesteeld sterrenkroos, **gewone dotterbloem**, **glanzig fonteinkruid**, **grootblaasjeskruid**, groot bronkruid, **grote waterranonkel**, haaksterrenkroos, klimopwaterranonkel, kransvederkruid, **naaldwaterbies**, ongelijkbladig fonteinkruid,, paarbladig goudveil, plat fonteinkruid, puntig fonteinkruid, **rossig fonteinkruid**, smalle waterweegbree, teer vederkruid, verspreidbladiggoudveil, vlottende bies, vlottende waterranonkel, **waterviolier, witte waterkers**, witte waterranonkel
Vissen:	barbeel, beekforel (zeer zeldzaam), beekprik, bermpje, elrits, gestippelde alver (zeer zeldzaam), kopvoorn, kwabaal, rivierdonderpad, **riviergrondel**, rivierprik, **serpeling**, sneep, vlagzalm (zeer zeldzaam), **winde**
Libellen:	Beekrombout, beekoeverlibel, **blauwe breedscheenjuffer**, bosbeekjuffer, bronslibel, gewone

	bronlibel, **weidebeekjuffer**, zuidelijke oeverlibel

Milieu- en watercondities:
De stroomsnelheid is onbekend. Inundatie is mogelijk maar wordt door peilbeheersing niet toegestaan. Tijdelijk of blijvend? Het afvoerpatroon is dus ook (nog) niet natuurlijk. Daarmee is de hydrologie matig.
De huidige situatie van de chemie is onbekend. Er is een rapport uit 2001 maar de waarden zijn niet te herleiden tot de hier gevraagde eenheden. De beek heeft nog steeds een afwateringsfunctie voor de landbouw en dat blijft vooralsnog ook zo. Wel is de kwaliteit de afgelopen jaren verbeterd. De verwachting is dat de chemie in de klasse slecht of matig valt.
Door het onbekende aspect chemie is een beoordeling voor milieu en watercondities niet te scoren. De hydrologie scoort matig hierdoor zal de score voor milieu- en watercondities slecht of matig zijn.

Beoordeling factor ruimtelijke condities:
Vanaf ter Apel tot Wedde is er in de nabije toekomst sprake van een heringerichte beek. Niet alle criteria van de ruimtelijke condities zijn even goed te beoordelen. Er zijn diverse kunstwerken aanwezig, deze zijn vaak wel passeerbaar gemaakt voor vis. Het aantal zijbeken en het aantal dat hiervan optrekbaar is, is niet helemaal duidelijk. Wat is een beek en wat een sloot? Rond de beek zijn de percelen vaak als natuur ingericht. De afstand tot een volgende beek is echter groot en hier liggen ook dorpen en landbouwgrond tussen. Uiteindelijk is de eindscore voor de ruimtelijke condities niet goed te bepalen. De eindscore zal tussen de matig en slecht liggen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	?	Matig

Omdat de inrichting van de beek bijna klaar is, valt iets verbetering te verwachten door een toename van de verspreiding van plantensoorten en beekfauna. Ook het verwijderen van de laatste stuwen en het ontstaan van natuurlijke processen kunnen enige verbetering in de score geven.
Een natuurlijk peilverloop en sommige natuurlijk processen lijken op dit moment niet wenselijk te zijn in verband met de drooglegging/ontwatering van omliggende (niet natuur) gebieden.

Beheer en beleid
Het verder inrichten en toelaten van zoveel mogelijk natuurlijke processen van de beek is wenselijk.

Het beheertype lijkt vooralsnog heel versnipperd te zijn, in werkelijkheid wordt de beek als een geheel redelijk natuurlijk beheerd. Na de herinrichting is de kadastrale eigendom nog niet aangepast. Streven naar het alloceren van N03.01 op de gehele beek de Ruiten Aa, de oude Loo en een gedeelte van de Mussel Aa.

N04.02 Zoete plas (14,04 ha)

N04.02 Zoete plas (14,04 ha, Nieuw 22.36ha)

De zoete plassen liggen verspreid door de planeenheid.

Van Noord naar Zuid: wateren bij de verdedigingswerken De Lethe, Veendiepsterplassen (zandwinning), Westerwoldse Aa bij de Gaast, Visplassen bij Holte, Boerendiep, Waterpartijen Vledderbos, Rietfilter in Slangeborg.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-04-25, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 7 punten is de totaalscore slecht. De structuur, flora en fauna en ruimtelijke samenhang scoren slecht, de water en milieucondities zijn matig.
De plantensoorten en verspreiding daarvan is onvoldoende. Het plasje in Vledderbos is heel mooi, maar de huidige situatie is niet bekend.
De plassen liggen ten opzichte van elkaar geïsoleerd maar worden omringd door een natuurgebied.
De wateren zijn zeer divers wat betreft bodem, oorsprong en oppervlakte en dat maakt de beoordeling lastig.
Hieronder volgt een samenvatting van de beoordeling per factor.

Beoordeling factor structuur:
Van de kwalificerende structuur elementen worden 4 van de 9 criteria gehaald. Het ontbreekt aan ondiepe delen, natuurlijke oevers en oever begroeiing (moerasplanten) Daarmee is de structuur slecht.

Beoordeling factor flora en fauna:
Aanwezig is 2 plantensoorten, 7 vissoorten en 10 libellensoorten. Daarmee is de score slecht voor de flora en fauna. Er komen te weinig planten soorten voor om de score goed te halen.

Soortgroep	Soorten
Planten:	brede waterpest, doorgroeid fonteinkruid, drijvende waterweegbree, **drijvend fonteinkruid**, fijn hoornblad, fijne waterranonkel, gesteeld sterrenkroos, glanzig fonteinkruid, groot blaasjeskruid, groot nimfkruid, grote waterranonkel, haaksterrenkroos, **kikkerbeet**, krabbenscheer, kransvederkruid, langstengelig fonteinkruid, oeverkruid, ongelijkbladig fonteinkruid, paarbladig fonteinkruid, plat fonteinkruid, puntig fonteinkruid, rond sterrenkroos, rossig fonteinkruid, spits fonteinkruid, stomp fonteinkruid, stomphoekig sterrenkroos, stijve waterranonkel, teer vederkruid, watergentiaan, waterviolier, zittende zannichellia
Vissen:	bittervoorn, grote modderkruiper, **kleine modderkruiper**, kroeskarper, kwabaal, **paling,** rivierdonderpad, **riviergrondel, ruisvoorn, snoek, tiendoornige stekelbaars**, vetje, **zeelt**
Libellen:	*(grote plassen en kanalen:)* kanaaljuffer, **plasrombout;** ***(laagveenwateren:)*** bruine korenbout, gevlekte witsnuitlibel, **glassnijder (kritisch)**, groene glazenmaker, grote roodoogjuffer (mijdt kroossloten en houdt niet van schoning), **viervlek**, vroege glazenmaker (kritisch), **vuurjuffer** *(kleine voedselrijke wateren):* **azuurwaterjuffer, bloedrode heidelibel, bruine glazenmaker**, donkere waterjuffer, geelvlekheidelibel, **gewone pantserjuffer**, kleine roodoogjuffer, noordse winterjuffer, **paardenbijter,** smaragdlibel, tengere pantserjuffer, **variabele waterjuffer**, vuurlibel

Milieu- en watercondities:
De kwel/wegzijging valt in de kolom slecht, de Aanvoer in de kolom matig, en de afvoer en de

waterstand in de kolom goed. Daarmee vallen 2 variabelen in de categorie goed, en word de hydrologie als matig beoordeeld.
De chemie is gescoord op basis van metingen in de Veendiesterplassen (Koeman en Bijkerk 2016) er zijn 6 criteria die beoordeeld worden als goed, daarmee is de chemie en doorzicht matig.
De totale score voor milieu en watercondities is matig.

Beoordeling factor ruimtelijke condities:
De ruimtelijke aspecten scoren 3 maal goed, 1 maal matig en 1 maal slecht. Daarmee is de score matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

Een verbetering is nauwelijks te verwachten Mogelijk dat de soortenrijkdom van de planten nog kan toenemen. Echter er zijn ook plekken waar het water steeds troebeler wordt (Veendiepsterplassen).

Beheer en beleid
Het betreft een variatie aan watertypen met allemaal een verschillende ontstaansgeschiedenis en op verschillende bodems. Meerdere plekken hebben ook een recreatieve functie (Veendiep, Vledderbos). De situatie is niet erg gunstig en overwogen moet worden of we hier in de komende planperiode energie in steken om lokaal de situatie te verbeteren.

N05.01 Moeras (161,63 ha)

N05.01 Moeras (161,63 ha, Nieuw 131.60ha)

Dit beheertype is gelegen in De Lethe (0,1ha), De Gaast (>10 ha), Kielhuppen (1,6 ha), Ter Wupping (0,2ha), Veenhuizerstukken (>110ha), Rietfilter in Slangeborg (2,7ha).

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-04-25, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Het betreft een optelling van zeer verschillende terreintypen. Zeer kleine oppervlakten zouden een ander type moeten zijn.
Met 21 punten is de score matig. De structuur en flora en fauna scoren matig, de water- en milieucondities en ruimtelijke samenhang scoren goed.
Door de oppervlakte is de Veenhuizerstukken bepalend voor het hele beheertype.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

De structuur kan verbeterd worden door het inbrengen van krabbenscheer in de Veenhuizerstukken en door een meer fluctuerend peilbeheer tbv rietgroei.

Beheer en beleid
Kleine oppervlaktes ander Beheertype toekennen. Alleen de Gaast en Veenhuizerstukken als zodanig behouden, rest ven, zoete plas o.i.d.
Het opnieuw overzetten van krabbenscheer op een manier waarop de planten niet beschadigen zou succesvol kunnen zijn. Wel moet dan ook de waterkwaliteit, de bodem en de locatie geschikt zijn.
Het peilbeheer in de Veenhuizerstukken aanpassen: meer fluctuatie is wenselijk om de rietgroei te bevorderen.
Verbeterd waterbeheer waardoor de rietgroei toeneemt door gedeeltelijk droogval o.i.d. overwegen. Het (water)beheer te behoeve van de steltlopers evalueren.
Ontstaan van opslag in de Gaast kan tot een bepaald aandeel passend zijn in moeras zoals bij de Gaast ('ooibos').
Bij Ter Wupping is het ven nu als moeras gealloceerd, Het zou N06.06 hoogveenven moeten zijn.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Krabbenscheervelden zijn niet aanwezig en het oppervlakte struweel en bosjes is aan de hoge kant.
De Krabbenscheer zit in een naast gelegen wijk (brede sloot) in het verleden is dit wel eens overgezet maar het is nooit aangeslagen. Mogelijk was de methode van overzetten te beschadigend voor de planten. Ook kan de water- of bodemkwaliteit van onvoldoende kwaliteit zijn geweest want dit is vooraf niet onderzocht.
In de Gaast zijn helemaal geen struweel en bosjes. In de Veenhuizerstukken is een deel droog bos 5-10% van het beheertype) gealloceerd als Moeras.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	?

Een herallocatie van het droge bos in de Veenhuizerstukken zou de beoordeling van het beheertype ten goede komen maar door geringe grootte van het bosje niet aan de orde.
Een toename van riet is te verwachten door verder gaande ontwikkeling in de Gaast en na beter afgestemd peilbeheer in de Veenhuizerstukken

Beheer en beleid
Het opnieuw overzetten van krabbenscheer op een manier waarop de planten niet beschadigen zou succesvol kunnen zijn. Wel moet dan ook de waterkwaliteit de bodem en de locatie geschikt zijn.
Het peilbeheer in de Veenhuizerstukken aanpassen: meer fluctuatie is wenselijk om de rietgroei te bevorderen. Opties voor periodieke / gedeeltelijke droogval, verkennen of natuurlijker peilregime mogelijk is.
Om de structuur in de Gaast te verbeteren zou de opslag van struweel gestimuleerd moeten

worden.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Het aantal plantensoorten is aan de lage kant, mogelijk is de bodem van de Veenhuizerstukken (voormalig vloeiveld aardappelmeelfabriek) en de Gaast (kleibodem) aan de rijke kant.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Als het waterbeheer beter wordt afgestemd zal het areaal riet toenemen wat de rietvogels ten goede komt. De verdergaande successie door struweelvorming gaat door, wat meer beslotenheid en afname riet en oevervegetatie tot gevolg heeft.

Beheer en beleid
Verbeterd waterbeheer waardoor de rietgroei toeneemt. Opties voor droogval, verkennen/natuurlijker peilregime.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De plassen in de Veenhuizerstukken zijn soms iets dieper maar vaak niet. Ook zijn er drogere delen, meer dan 50% van de oppervlakte voldoet wel. Over de (water)bodem van Moeras zijn geen gegevens bekend over trofiegraad en zuurgraad. De Gaast zou plaatselijk wat natter kunnen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Beheer en beleid
Om kansrijkdom voor riet te verkennen waterbeheer en (onderwater) bodem omstandigheden in beeld brengen zodat rietgroei verbeterd kan worden.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De Veenhuizerstukken zijn meer dan 100ha groot en scoort daarmee voor de ruimtelijke condities goed. De Gaast (>10ha) ligt niet geïsoleerd want daar liggen nog rietlanden van het waterschap naast. De overige stukken zijn kleiner dan 10 ha maar liggen allemaal geïsoleerd ten opzichte van elkaar. Door de grote oppervlakte van de Veenhuizerstukken is de score voor het beheertype als geheel goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Beheer en beleid

Blijft vooralsnog geïsoleerd moeras.

N06.04 Vochtige heide (61,9 ha)

N06.04 Vochtige heide (61,9 ha, Nieuw 34.52ha)

Dit beheertype ligt rond Sellingen: Ruitersdennen/Noordmee (3,9ha) Ter Borg (25-30ha), en Sellingerbeetse (1,5 ha)

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 21 punten is de score matig. De structuur en ruimtelijke samenhang is goed, de flora en fauna en water- en milieucondities zijn matig.
Vernatting is sterk toegenomen in Ter Borg nadat een grote en diepe sloot is gedempt. Het aandeel hei met een relatief hoge grondwaterstand is daarmee vergroot. De N – depositie lijkt veel invloed te hebben, de zure soorten zijn toegenomen. De hei op Ter Borg wordt begraasd met hooglandrunderen en schapen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Ter Borg is recent opnieuw ingericht dus een uitbreiding van soorten en een toename van de verspreiding is te verwachten. In de toekomst kan dan de score goed gehaald worden.

Beheer en beleid

Heroverwegen begrazingsdichtheid nu het natter is en een deel wordt mogelijk omgezet wordt tot akker.

In kleine delen hei (Sellingerbeetse) is het tegengaan van vergrassing en verbossing van belang. Heide terreintjes meer verbinden oa. voor de levendbarende hagedis.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Het aanwezige water is apart gealloceerd als N06.05 zwak gebufferd ven, hierdoor wordt dit structuur element niet gehaald.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Goed	Goed	Goed

Beheer en beleid

Er is nog een relatief grote hoeveelheid bos binnen dit beheertype. Dit bos omvormen naar natte heide met solitaire bomen, struweel en kleine bosjes. (of heralloceren).

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Er staat wel lavendelheide maar deze telt niet mee voor de score.

Veel soorten zijn wel aanwezig, soms net niet in het beheertype. Helaas zijn er te weinig soorten die op meer dan 15% van de oppervlakte voorkomen.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Goed

Het gebied is recent opnieuw ingericht (verdroging verminderd) dus een uitbreiding van soorten en een toename van de verspreiding is te verwachten in de toekomst.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De GVG is goed de stikstofdepositie scoort slecht, daarmee is de score voor de milieu- en watercondities matig.

De Antiverdrogingsmaatregelen hebben effect gehad.

De Stikstofdepositie is echter veel te hoog

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

Als de depositie flink daalt, is een betere score mogelijk

Beheer en beleid

Aandacht blijven vragen voor de N- depositie. Interne waterbeheer is kleinschalig maar essentieel om jaarrond variatie te behouden in vochttoestand.

De vennen zijn apart beoordeeld als (N06.05 N06.06).

Het (water)beheer in Sellingerbeetse heroverwegen na herinrichting.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Ter Borg bestaat uit meerdere delen vochtige heide (25-30ha) in samenhang met drogere heide en vennen, hier is de ruimtelijke samenhang dus goed. De Ruitersdennen (3,9ha) heeft enige samenhang met naast gelegen stukjes heide en ven en ligt op 1km afstand van ter Borg daarmee scoort het slecht. Sellingerbeetse is een stukje heide in het bos dat geïsoleerd is gelegen en scoort slecht. Omdat het grootste deel (Ter Borg) goed scoort is de score goed.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Beheer en beleid

Areaal op Ter Borg waar mogelijk nog uitbreiden door dunning/omvorming.

Bodemkwaliteit meten (pH) in de huidige heide.

Begrazing evalueren (meer variatie in aantal dieren over de jaren).

N06.05 Zwakgebufferd ven (29,42 ha)

N06.05 Zwakgebufferd ven (29,42 ha, Nieuw 23.17ha)

Een ven is gelegen in het Loosterveen (1,3 ha) dit is een gegraven plas. De andere vennen liggen in het object Westerwolde rond Sellingen zowel op de hei als in het bos.
Het ven in Sellingerbeetse was een zelfstandig ven maar is nu onderdeel van de zandwinplas.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	S- Slecht
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 3 punten is de totaalscore slecht. De structuur, flora en fauna en de water- en milieucondities zijn slecht, de ruimtelijke samenhang is goed.
De vennen zijn niet echt zwak gebufferd maar zuur waardoor een aantal structuur elementen en een aantal flora soorten niet aanwezig zijn en niet te verwachten zijn. Bovendien is de voedselrijkdom en de stikstofdepositie te hoog.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Slecht

Het beheertype is niet passend, een verbetering is nauwelijks te verwachten.

Beheer en beleid

De vennen heralloceren als N06.06 Zuur ven of hoogveenven. De natuurlijke situatie past daar beter bij. Ook de vegetatie past dan beter.
Herallocatie toepassen door gebruik te maken van de Vensleutel van OBN en recente gegevens over de waterkwaliteit. Waar niets bekend is wateranalyses overwegen.
Vennen in bossen: boomvrije oevers maken tot 2 x boomhoogte vanaf waterlijn. Overwegen delen te plaggen en eventueel te bekalken.
Loosterveen is geen ven maar N04.02 Zoete plas

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Slecht (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De meeste vennen liggen in de bossen en de hoogwaterlijn is onvoldoende vrij van bomen. Ook mist een kale bodem en/of pioniervegegtaties, maar er zijn ook onvoldoende waterplanten.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Slecht	Slecht	Matig

Het is mogelijk om de oevers meer vrij zetten.

Beheer en beleid

Venoevers vrij maken van bomen tot minimaal 2 x de boomhoogte vanaf water. Delen oever plaggen en eventueel bekalken. Totaalplan maken voor verbeteren alle vennen.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Slecht (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Het water is te zuur voor de kwalificerende plantensoorten.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Slecht	Slecht	Slecht

Het is mogelijk dat er nog twee libellen soorten bijkomen. Dan is de score matig haalbaar.

Beheer en beleid

Met de Vensleutel van O+BN typering uitvoeren en verbeterplan opstellen.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Slecht (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De voedselrijkdom is te hoog wat weten we en wat niet (getallen)?? en de stikstof depositie is veel te hoog.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Slecht

Beheer en beleid

Problematiek nogmaals in beeld brengen voor de vennen. Deskundigen team uitnodigen.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

In Loosterveen ligt een ven dat groter is dan 1ha maar geïsoleerd ligt. De overige vennen liggen verspreid in het object Westerwolde. Een aantal vennen zijn groter dan 1 ha, de rest is kleiner. Ook liggen een aantal binnen 400m afstand van elkaar of soms iets verder op een km van elkaar. Een enkel ven ligt meer als een km van de andere vennen. Per ven wisselt de beoordeling van de ruimtelijke condities tussen goed, matig en slecht. Daarmee kiezen we een gemiddelde score en wordt de beoordeling matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Beheer en beleid

Mogelijkheid voor clusters vennen bekijken in hoeverre uitwisseling van soorten optioneel kan zijn.

N06.06 Zuur ven of hoogveenven (4,16 ha)

N06.06 Zuur ven of hoogveenven (4,16 ha, Nieuw 4.16ha)

Het betreft drie vennen in het object Westerwolde. Selleegte (0,95ha) Renneboom (2,9 ha) en Ruitersdennen (0,3ha)

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De score is met 22 punten nog net Matig. De flora en fauna is heel goed, de water- en milieucondities en ruimtelijke samenhang is matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

De stikstofdepositie zal niet snel onder de norm waarde dalen. De ruimtelijke condities zijn nauwelijks te verbeteren

Beheer en beleid
Het regelmatig (jaarlijks) verwijderen van bosopslag is lokaal nodig. De successie in het Renneboomsven (het ven naast de werkschuur) tegengaan door verwijderen boompjes. Er is verkennend onderzoek gedaan naar de omstandigehden in dit ven. Preciese eisen t.a.v. waterhuishouding t.b.v. de veenbesblauwtjes moet nog plaatsvinden. Deze plekken zullen mogelijk iets nattere worden door stilzetten grondwaterwinning. Voortbestaan veenbesblauwtje in beeld houden.
Bij Ter Wupping is geen ven maar nu als moeras gealloceerd, Het zou N06.06 hoogveenven moeten zijn.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De soortenrijkdom en verspreiding is goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Beheer en beleid

Interne structuur (verbossing) in beeld houden. Nadenken over behoud deel open water in de toekomst.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De GVG en Voedselrijkdom zijn goed, de stikstofdepositie is veel te hoog.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

Beheer en beleid

N – depositie onder de aandacht van beleid blijven brengen. Vooralsnog is bij voldoende water en veenmosgroei geen sprake van vergrassing in Renneboomsven. Ven in Selleegte houdt nauwelijks water vast in de zomer en is daardoor kwetsbaar (verdroging en verruiging

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De drie vennen liggen allen net meer dan 1km uit elkaar. Er liggen binnen de kilometer echter wel andere vennen en poelen. Twee vennen zijn kleiner dan 1 ha het andere ven is bijna 3 ha. De grootste oppervlakte telt het zwaarste dus is de score matig

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten.

Beheer en beleid

Verkennen in hoeverre voor enkele clusters aan vennen, incl zwak gebufferde dus, meer 'verbinding' kan worden gerealiseerd.

N07.01 Droge heide (28,78 ha)

N07.01 Droge heide (28,78 ha, Nieuw 33.46ha)

Twee heide terreintjes liggen in het object Veelerveld: eentje in een deelobject bij Alteveer (0.4 ha) en een in 't Stobke (0,4ha). De anderen liggen in het object Westerwolde: Selleegte (3,3ha), Iemberg (3,9ha), Ruiterdennen (1,1ha), Vennekampen (3,8ha), Zuidveld (2,2ha), en een cluster in Ter Borg samen ongeveer 18 ha.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 15 punten is de score matig. Alle factoren scoren matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Verbetering door toename van structuurelementen en een toename van verspreiding van de soorten.

Beheer en beleid
De gedeelte van Ter Borg (rund en schaap jaarrond begraasd) en de Vennekampen (schaap) worden begraasd. Vergrassing is daarmee niet geheel te beperken.
Aanvullend plaggen en entmateriaal uit goede bronpopulatie inbrengen lijkt wenselijk.
Mate van verzuring in beeld brengen. Bij zeer lage waarden éénmalige bekalking overwegen na plaggen.
N – depositie is regionaal (erg) te hoog.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Jeneverbesstruweel komt niet voor, Oude heide is net voldoende aanwezig, verder zijn struweel, solitaire bomen en kleine bosjes voldoende aanwezig. De kale bodem, en pioniervegetaties zijn te weinig aanwezig. De lage vegetaties met grassen, zeggen en kruiden en de bochtige smele-, pijpestrootje- en pitrusvelden zijn iets te veel.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

De grazige en ruigere vegetaties kunnen verminderd worden door plaggen zodat er meer kale bodem komt

Beheer en beleid

Beter gestuurde of anders afgestemde begrazing (niet jaarrond?) en steeds gefaseerd plaggen.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Er zijn voldoende soorten aanwezig maar de verspreiding is te fragmentair.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Toename van de verspreiding kan beter.

Beheer en beleid

Plaggen (eventueel bekalken) en strooisel met goede bronvegetatie inbrengen.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 1270-1640 mol/ha/j is de depositie matig

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar

Matig	Matig	Matig

Er is aandacht voor een landelijke daling van de stikstofdepositie. Hoe snel deze daling zal gaan is onbekend. Waarschijnlijk zal de daling niet zo snel zijn dat de depositie over 12 jaar in de categorie goed valt.

Beheer en beleid

Vergrassing is door hoge N – depositie niet met alleen begrazing te sturen.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De heide in Ter Borg is ongeveer 18ha en is onderdeel van een complex dit scoort goed. De overige terreinen zijn kleiner dan 4ha en liggen vaak in de nabijheid van andere heideterreinen, deze score slecht. We middelen beide en komen tot een score matig.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

Hei Ter Borg is onderdeel van groter geheel, afgewisseld met vochtige hei. Resterende delen zijn geïsoleerde restanten.

Beheer en beleid

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

N10.01 Nat schraalland (24,42 ha)

N10.01 Nat schraalland (24,42 ha, Nieuw 44.22ha)

Dit beheertype is verspreid over drie deelobjecten. Hoorndermeeden (26,6ha), Ter Wupping

(+/- 22 ha), Ter Borg (3,5 ha).

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 18 punten is de beoordeling matig. De flora en fauna en de water- en milieucondities scoren matig, de ruimtelijke samenhang is goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Door een toename van de soortverspreiding is een verbetering in de beoordeling mogelijk.

Beheer en beleid
Optimalisatie van de waterhuishouding in de Hoorndermeeden.
Overmatige verruiging in de Poststruiken tegen gaan, oa door kleine stukjes te plaggen.
Het waterbeheer in de Poststruiken verbeteren (nu te veel, te lang water erop?) Wat is al gebeurd na UP
Gegevens peilbuizen verzamelen en analysen.
Percelen in Ter Wupping zijn recent onderdeel geweest van een nieuwe inrichting waardoor de watercondities naar verwachting verder verbeteren. Veel aandacht voor het beheer onder die nieuwe omstandigheden en verkennen waar verdere uitbreiding hier mogelijk is van dit beheertype.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Er zijn voldoende soorten aanwezig, de verspreiding is nog onvoldoende.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

De verspreiding van de soorten kan beter. De waterhuishouding in Ter Wupping is verbeterd, Optimaliseren van het beheer.

Beheer en beleid
Gericht beheer op doelsoorten (maaitijdstip, maaien en hooien – zaden larven poppen sparen)Enten goed ontwikkelde vegetatie op nieuwe delen die kansrijk zijn geworden na herinrichting Ter Wupping.
Optimalisatie van de waterhuishouding in de Hoorndermeeden.
Overmatige verruiging in de Poststruiken tegen gaan, oa door kleine stukjes te plaggen.
Het waterbeheer in de poststruiken verbeteren (nu te veel, te lang water erop?)

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Hoorndermeden mogelijk iets te droog, Poststruiken iets te nat, Ter Wupping waarschijnlijk goed.

De pH is goed en de voedselrijkdom zit op matig voedselrijk. De inschatting is dat meer dan 50% van de oppervlakte voldoet aan de criteria.

De stikstofdepositie is veel te hoog.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

De omgevingsfactoren zijn goed maar de stikstofdepositie zal voorlopig nog niet goed zijn.

Beheer en beleid

Optimalisatie van de waterhuishouding in de Hoorndermeeden.

Het waterbeheer in de poststruiken verbeteren (nu te veel, te lang water erop?)

Veel bodems zijn al lang verschraald, door vernatting kan (tijdelijk) wat meer fosfaat beschikbaar komen door reductie van ijzer. Hier aandacht voor.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De poststruiken is klein en geïsoleerd, de andere delen van het beheertype zijn groter dan 20ha en in de nabijheid van andere natte schraallanden en vochtige hooilanden

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Beheer en beleid

Langs beken / zijstroompjes is uitwisseling van soorten via water een optie.

N10.02 Vochtig hooiland (119,07 ha)

N10.02 Vochtig hooiland (119,07 ha, Nieuw 125.19)

Dit beheertype is verspreid over meerdere deelgebieden. Hoorndermeden (42ha), De Poale (3,8ha), Ter Wupping/Smeerling (5,8ha, 9,2ha, 8ha) en Vennekampen (+/- 55ha)
Ook zijn er nog een paar snijrandjes aan de westkant van Ter Wupping.(deze zijn niet beoordeeld)

Percelen bij veendiep wordt ander beheertype (14.02) geen maatregelen gepland

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 20 punten is de score matig. De flora en fauna en de water- en milieucondities scoren matig, de ruimtelijke samenhang is goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Door een toename in de soortverspreiding is een verbetering te verwachten.

Beheer en beleid
De meeste gronden zijn in de afgelopen jaren opnieuw ingericht, vernat (Vennekampen) of met de beek verbonden (Smeerling) waardoor ze natter zijn en lastiger te beheren. Ook kan daardoor nog wat fosfaat beschikbaar komen dat in de bodem gebonden zat. Dit vraagt nauwgezet beheer met veel aandacht voor bodemdruk (geen beschadiging en verdichting) en toch voldoende afvoer van gewas om enigszins te verschralen.
Lokaal kan op natte plekken enten van vegetaties uit goed ontwikkelde natte schraallanden (Ter Wupping, Oude loo en Hoorndermeeden) optioneel zijn. Vooral de Vennekampen is lang droog geweest en op veel manieren gebruikt, deels als akker. Hier kan de zaadbank beperkend zijn voor passende soorten.
Voldoende in mozaïek maaien. Dus ook regelmatig delen 2 jaar sparen t.b.v. insectenleven e.d.
Voldoende in mozaïek maaien. Enten overwegen van vegetaties van Nat schraalland.
Onderzoek naar de mineralen balans oa in de Vennekampen.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Het aantal soorten is goed, de verspreiding is nog niet goed.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Goed

Een verbetering van de verspreiding is te verwachten.

Beheer en beleid

Voldoende in mozaïek maaien. Enten overwegen van vegetaties van Nat schraalland.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De GVG en pH zijn goed de voedselrijkdom is te hoog. De stikstofdepositie is over het algemeen matig, alleen in de Vennekampen is de depositie hoger en valt in de categorie slecht.

In de Vennekampen is de GVG soms op een aantal delen te hoog.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Matig

De voedselrijkdom zal door het maaien en afvoeren verder afnemen. De stikstofdepositie is echter veel te hoog en zal nog lang duren voordat die voldoende laag is.

Beheer en beleid

Onderzoek naar de mineralen balans oa in de Vennekampen.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De Vennenkampen is met 55ha zelfstandig goed, andere gebieden zijn groter dan 3ha en zijn soms verbonden en soms in nabijheid van andere beheertypen, daarmee is de score goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Beheer en beleid

Onderzoek naar de mineralen balans oa in de Vennekampen

N11.01 Droog schraalland (75,11 ha)

N11.01 Droog schraalland (75,11 ha, Nieuw 70.49ha)

Dit beheertype is verspreid gelegen in de objecten het zuiden van Vriescheloërvennen (Kielhuppen) Veelerveld (Ter Wupping) Westerwolde (Hasseberg Ter Borg / Vennekampen) en Ter Apel
Het beheertype in de Hoorndermeeden is een akker (N12.05) en word niet meegenomen in de beoordeling.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 12 punten is de score nog net slecht. De structuur scoort slecht de overige factoren (Flora en fauna, Water- en milieucondities en ruimtelijke samenhang) scoren matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

Door een verbetering van de structuur is de kwalificatie matig haalbaar. Een toename van de soortenrijkdom is niet te verwachten

Beheer en beleid
Droge schrale bodems is lang een kwaliteitskenmerk van Westerwolde geweest. Vooral de toegenomen N – depositie heeft hier veel invloed gehad op de afname van de kwaliteit.
Het betreft een prioritair type voor Nederland en Westerwolde blijft een gebied met potenties wanneer de ammoniakuitstoot weer afneemt.
Plagplan maken om het beheertype te onderhouden en ondersteunen, vooraf wel een analyse maken van mate van trofiegraad, verzuring enz.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Slecht (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De structuurelementen zijn wel aanwezig maar te weinig of uitgeselecteerd als ander beheertype. Het gaat veelal om graslandjes die al goed schraal zijn door het maaien en afvoeren maar hierdoor de structuur missen. De Hasseberg is hierop een uitzondering.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

Meer aandacht voor ruigte en struweel zal in de toekomst het aandeel structuur laten toenemen.

Ook de bomen en bosjes kunnen toenemen door kritische naar de beheertype grenzen te kijken.

Beheer en beleid

Beheertype grenzen herbeoordelen.

Lokaal toename ruigte en struweel gewenst. Minder volledig (netjes) maaien. Delen (5 – 10 % twee jaar sparen, vooral op zonnige plekken).

Kansrijke (voedselrijkdom, basebezetting) stukken die blijven "hangen" eventueel kleinschalig plaggen, bekalken en enten.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Bijna genoeg soorten voor goed maar de ook hier is de verspreiding nog te laag.
Veel van de kwalificerende soorten hebben hier niet hun natuurlijke verspreidingsgebied.
Andere soorten zijn verdwenen mogelijk door vergrassing.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Het is niet te verwachten dat de kwalificatie goed wordt gehaald.

Beheer en beleid
Overwegen of het actief verspreiden van soorten in de betere delen een optie is.
Kansrijke (voedselrijkdom, basebezetting) stukken die blijven "hangen" eventueel kleinschalig plaggen, bekalken en enten.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De pH is waarschijnlijk goed, de voedselrijkdom wordt geschat op matig voedselrijk. De stikstofdepositie is matig maar voor dit Beheertype de negatief bepalende factor.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Door de hoge stikstofdepositie is het criterium voor goed nog lang niet haalbaar.

Beheer en beleid

pH meten om mate van verzuring te bepalen

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De meeste perceeltjes zijn tussen de 1-3 ha maar er zijn ook grotere en kleinere percelen. Veel percelen liggen wel in de nabijheid van soortgelijke percelen maar enkele liggen ook geïsoleerd. Daarmee is gekozen voor de score van matig

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

N12.01 Bloemdijk (0,73 ha)

N12.01 Bloemdijk (0,73 ha, Nieuw 0.00ha)

Dit beheertype vervalt.

Bij de nieuwe beheertypenmix in 2018 niet meer aanwezig in systeem.

N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland (568,12 ha)

N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland (568,12 ha, Nieuw 519.84ha)

Dit beheertype is verspreid gelegen door de hele planeenheid

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 18 punten is de score matig. De structuur en de flora en fauna scoren matig, de ruimtelijke samenhang scoort goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Bij een verbetering van de structuur wordt de factor structuur beter en liften ook de soorten mee. Waarschijnlijk wordt daardoor de soortenverspreiding beter en scoort ook die factor beter.

Beheer en beleid

Veel terreindelen zijn opnieuw ingericht. Dit beheertype is nu vertrekpunt voor de toekomst maar verwacht mag worden dat op veel locaties doorgroei naar Vochtig hooiland (N10.02) of Droog schraalland (N11.01) mogelijk is, vooral wanneer het bemestingsniveau in de bodem afneemt.

Van belang is om nu een goed beeld te hebben van de actuele situatie en de kansrijke delen voor doorgroei naar schralere situaties te kennen zodat hier gericht aan overgangsbeheer gewerkt kan worden. Naast verschraling is inzicht in de zuurgraad en de verspreiding van soorten van belang.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De percelen hebben nauwelijks sloten, soms zijn er sloten of droge greppels als perceelgrens. Maar deze horen vaak niet bij het beheertype.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Goed

Meer aandacht voor struweel vorming.

Beheer en beleid

Balans zoeken tussen maaien en afvoeren (verschralen van de bodem) en ontwikkeling van structuur (delen enkele jaren of langer sparen bij maaien).

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Er zijn wel veel soorten maar de verspreiding is nog onvoldoende.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Matig	Matig	Goed

De verspreiding van soorten zal verder toenemen.

Beheer en beleid

Verkennen in hoeverre bij maaien / hooien actief aan zaadverspreiding op kansrijke gebieden kan worden gewerkt.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De meeste percelen zijn niet zo groot (1-5ha) maar zijn verbonden met hetzelfde beheertype of ander graslandtype. Enkele percelen zijn groter dan 5ha, en er zijn ook kleinere (1ha) percelen. Ook zijn er percelen die geïsoleerd liggen of alleen in nabijheid van andere graslandtypen.

Omdat de meeste oppervlakte in de categorie goed vallen wordt dat de beoordeling.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Goed	Goed	Goed

De ruimtelijke samenhang is voldoende groot.

N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland (15,7 ha)

N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland (15,7 ha, Nieuw 15.70ha)

Het beheertype is gelegen in de Gaast.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 10 punten is de score slecht. De Structuur scoort matig, de flora en fauna scoort slecht en de ruimtelijke samenhang is goed.
Structuur is nog niet goed genoeg en de soortensamenstelling is moeilijk haalbaar.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

Door het verbeteren van de structuur kan de beoordeling in de toekomst naar matig.

Beheer en beleid

Meer ruigte laten ontstaan op de plekken waar het kan en het aandeel hoge grassen verminderen. Langdurige winterinundaties worden niet gehaald, hogere waterstanden zijn wel gerealiseerd. Als waterbeheer niet verbeterd kan (winter langdurige inundatie tot half april water op het land) worden dan moet het beheertype gewijzigd (N12.02 Kruiden en faunarijk grasland) worden.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Alleen de ruigte is voldoende aanwezig omdat langs de sloten en nattere delen niet gemaaid wordt. De hogere grassen (rietgras, grote vossenstaart, liesgras) moeten minder.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Meer structuur maken.

Beheer en beleid

Meer ruigte laten ontstaan op de plekken waar het kan en het aandeel hoge grassen verminderen.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Slecht (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Er zijn geen planten doelsoorten aanwezig. Met drie aanwezige broedvogelsoorten komt de score niet boven de slecht uit.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar

Slecht	Slecht	Slecht

De plantensoorten ontbreken, deels zijn het soorten die hier ver buiten hun verspreidingsgebied in Nederland zouden zijn en deels zijn het zoute soorten. Met deze doelsoorten is een verbetering niet te verwachten.

Beheer en beleid

BIJ 12 wijzen op het bijna ontbreken van zoete soorten t.b.v. de beoordeling bij dit Beheertype.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met een oppervlakte van 15 ha gelegen tussen N12.02 (kruiden en faunarijke graslanden) is de ruimtelijke samenhang goed.

Ambitie

Nu	**6 jaar**	**12 jaar**
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker (113,09 ha)

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker (113,09 ha, Nieuw 157.63ha)

Er zijn veel akkers, maar ze liggen door de hele beheereenheid verspreid.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 15 punten is de beoordeling matig. Alleen de factor flora en fauna moet gescoord worden en

deze is matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Met een betere verspreiding is de score goed te behalen.

Beheer en beleid

Investeren in kennis en tijd om tot een goed passend teelt- en bemestingsplan te komen waarbij het hoofddoel gericht is op de historische biodiversiteit. (Louïs Bolk instituut)

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Een aantal broedvogels zijn wel aanwezig maar hebben hun territorium "stip" vaak in het naastgelegen beheertype gekregen (geelgors in houtwal naast akker). Hierdoor mogen ze niet meetellen.

Van een aantal plantensoorten is bekend dat ze jaarlijks in de akkerrand worden ingezaaid. Daarmee is het niet bekend of deze soorten zich zelf voortplanten. Het is daarmee dus ook niet bekend of deze plantensoorten mee mogen tellen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

De soorten zijn er wel, de verspreiding is alleen nog onvoldoende. Vooral van de vogels zijn er een aantal die net naast de akker zitten, maar eigenlijk tot de akker behoren.

N12.06 Ruigteveld (20,07 ha)

N12.06 Ruigteveld (20,07 ha, Nieuw 10.11ha)

Dit beheertype is verspreid aanwezig. De Gaast (2 stukjes) Engbert Drentbos, Ter Wupping /Westeresch (2 stukjes), Ter Maasch en Blekslage.

geen beheer verwacht komende 6 jaar.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 15 punten is de score matig. Alleen de factor flora en fauna hoeft gescoord te worden, deze scoort matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Een toename van de verspreiding is te verwachten in de toekomst.

Beheer en beleid
Het beheertype behoord grootschalig zijn? Op grond van beheertype eisen en grootte van het huidige beheertype is herallocatie te heroverwegen.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (29-08-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Er zijn wel genoeg soorten maar op sommige delen van het beheertype zit helemaal niets. Omdat de oppervlakte vrij klein is, kan een extra broedvogel een groot verschil in kwaliteit maken. Toch is gekozen voor de kwaliteit matig omdat de verspreiding van de soorten beter kan.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

De verspreiding kan verbeteren.

Beheer en beleid

Bosjes met doornstruiken aanplanten bv langs de kant en delen wel maaien om meer structuurverschil te krijgen. Hiervan zullen de doelsoorten profiteren.

N14.02 Hoog- en laagveenbos (36,04 ha)

N14.02 Hoog- en laagveenbos (36,04 ha, Nieuw 39.00ha)

Veendiepsterplassen (3ha), Loosveen (0,2ha), Veenhuizerstukken zuid (15,6ha), Vledderbos (13ha), Lokstreek (5,6ha), Noordesch (0,7ha).
Het stukje in het Loosterveen is een stukje grasland dat verbossen mag naar het naastgelegen beheertype N15.02.
Het Vledderbos is voorgesteld om te zetten naar N16.

Overige stukken is het beheer opgenomen in aangrenzende beheertypen.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Met 5 punten is de score slecht. De Flora en fauna en de ruimtelijke samenhang scoren slecht, de water en milieucondities scoren matig.

De soortenrijkdom is laag en de grondwaterstanden zakken vermoedelijk te ver uit. Het betreft kleine bossen die geïsoleerd liggen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

Na de hermeandering van de beek is er hoop op een betere grondwaterstand. Met het ouder worden van de bossen zal de soortensamenstelling verbeteren. De ambitie om over 12 jaar matig te scoren, is misschien aan de positieve kant.

Beheer en beleid

Het stukje in het Loosterveen is een stukje grasland dat verbossen mag naar het naastgelegen beheertype N15.02 (Dennen-, eiken- en beukenbos).

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Slecht (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Het zijn vooral jonge aanplanten, hierdoor is de soortsamenstelling nog niet volledig ontwikkeld.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig

In de toekomst als de bossen ouder worden neemt de soortsamenstelling waarschijnlijk wel iets toe.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De Standplaatsfactoren worden op matig geschat omdat voor het grootste deel van de oppervlakte de GLG en GVG verder uitzakken. De keuze is op matig gevallen maar zou ook slecht kunnen zijn. De stikstofdepositie valt in de categorie matig. Daarmee is de totaalscore matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Bij de Lokstreek wordt de beek heringericht, waarschijnlijk worden de standplaatsfactoren (GLG, GVG) daardoor beter.
Het zal waarschijnlijk langer duren voordat het stikstof nivo zover is gedaald dat het in de categorie goed valt. Daarmee is de ambitie om over 12 jaar goed te scoren erg ambitieus.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Slecht (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De stukken zijn kleiner dan 25ha en liggen geïsoleerd. Alleen de Veenhuizerstukken ligt in een complex met moerassen.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Slecht

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Factor: Houtproductie

Huidige kwaliteit:	

Analyse

nvt

N14.03 Haagbeuken- en essenbos (8,37 ha)

N14.03 Haagbeuken- en essenbos (8,37 ha, Nieuw 8.37ha)

Het beheertype is gelegen in De Tichelberg.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	S- Slecht
Huidige kwaliteit:	Slecht (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))
Analyse zie bij huidige kwaliteit; verder werken aan bosstructuur levert wellicht meer flora en fauna op. groeit op termijn naar MATIG	

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (04-09-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Huidige kwaliteit wordt op basis van 3 plotjes ingeschat op matig. Dit is erg mager voor een nadere detaillering van de structuurkwaliteiten.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Slecht (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Er zijn geen kwalificerende plantensoorten aanwezig en maar twee kwalificerende broedvogel soorten.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Slecht

Door geringe grootte en geïsoleerde ligging is niet te verwachten dat veel meer broedvogelsoorten zich vestigen. De ligging van dit beheertype ligt (ver) buiten het verspreidingsgebied van de meeste kwalificerende plantensoorten. Op enkele soorten na zijn geen van deze te verwachten binnen 12 jaar.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De pH is goed en de stikstofdepositie valt ook in de categorie goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Wat goed is, willen we goed houden.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Slecht (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Het beheertype is 8,4ha groot en ligt geïsoleerd.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Slecht

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Factor: Houtproductie

Huidige kwaliteit:	

Analyse
nvt te klein voor aparte behandeling

N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos (445,62 ha)

N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos (445,62 ha, Nieuw 516.14ha)

Dit beheertype is zeer verspreid door de hele planeenheid gelegen. Een concentratie ligt in Ter Apel en de Sellinger bossen.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig

Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Structuur en Flora & Fauna beiden goed, maar depositie is slecht en ruimtelijke spreiding gemiddeld matig.
Derhalve totaal oordeel matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

dit beheertype is alleen naar GOED te krijgen als de depositie sterk afneemt.

Beheer en beleid
Bosje van "bram" in Sellingen vrijzetten. = Brakbos of Kornoeljebosje = reeds uitgevoerd

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Goed (04-09-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Op basis van de SYHI 2014 ziet de bosstructuur er voor de N15.02 bossen er gemiddeld als volgt uit:

Westerwolde N15.02	SYHI 2014		Planning		Normen SNL / eigen normen
Structuurkenmerken	NU	score SNL	12jr	score	Normen SNL / eigen normen
Gemengd	52%	1	> 60%	2	> 40% ; > 60% opp.
Europees inheems	82%	2	> 80%	2	> 60% ; >80% opp.
Inheems loof (PNV)	81%		> 80%		bosvisie
Struweel en open plekken	12%	2	> 5%	1	> 5% ; > 10% opp.
Gelaagde boomfase	25%	1	> 30%	1	> 20% ; > 40% opp.
Dikke dode bomen	5,7	1	> 6	2	> 3 ; > 6 ; > 9 per ha
Dikke levende bomen	22%	1	> 25%	1	> 20% ; > 40% opp
TOTAAL score SNL		8		9	
		goed		goed	

Kwaliteitsbepaling

Goed: indien minimaal 8 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.
Matig: indien minimaal 5 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.

Slecht: indien niet aan de criteria voor de klasse goed of matig is voldaan.

Opvallend is het aandeel dikke dode bomen. Deze waarde meten we niet vaak.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Door verdere bosontwikkeling en het ouder worden van de jongere bossen in dit beheertype zal goed in stand blijven.

Beheer en beleid

Jongere bossen variabel dunnen en de oude bossen in delen de successie richting beuk remmen door het vrij stellen van eik.
Deel van de oogst ringen (de dikkere bomen).

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

Vooral in de oudere bossen is de soortenrijkdom goed in de jongere bossen missen vooral de plantensoorten. Voor de beoordeling zijn vooral de Ter Apelerbossen gebruikt, deze omvatten een groot en meest geclusterd deel van dit beheertype.
Daarnaast is voorgesteld een deel van de jonge bossen over te hevelen naar N16.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Wat goed is, willen we goed houden.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Slecht (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse

De stikstofdepositie heeft uitschieters aan de hoge en lage kant, maar over het algemeen is de stikstof depositie net te hoog om nog matig te scoren. De score is dus slecht.
Globaal gekeken is de depositie in Ter Apel slecht en in Ter Wupping matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Slecht	Slecht	Matig ?

Als de depositie zakt volgens de planning is matig misschien wel haalbaar over 12 jaar.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Ter Apel is een groot cluster en in samenhang met andere bossen maar er zijn ook kleinere elementen die binnen een kilometer van andere elementen liggen (Alteveer). Daarmee varieert de score per bos van goed tot slecht. De eind score word matig omdat het ook veel kleinere elementen (5-50ha) zijn waarbij de meeste in nabijheid van andere bossen zijn.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten

Factor: Houtproductie

Huidige kwaliteit:	

Analyse
<Duid hier kernachtig de score, zoals vastgelegd in tabblad 'Huidige kwaliteit'.
Waarom is het nu Slecht, Matig of Goed ontwikkeld?>

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

<Leg in bovenstaande tabel vast wat de kwaliteitsscore nu is, welke score over 6 en 12 jaar geambieerd wordt en licht de ambitie toe.>
Waarom willen/moeten we van (bijv.) Matig naar Goed?>

Beheer en beleid
<Beschrijf hier, in overleg met de beheerder, welke maatregelen (activiteit + beoogd resultaat) noodzakelijk zijn om de kwaliteitsambitie te realiseren.
Beschrijf hierbij ook de verschillende overwegingen/afhankelijkheden (financieel, maatschappelijk, planning van een inrichtingsproject, overgang naar een ander beheertype) die kunnen bepalen op welke termijn een andere kwaliteitsambitie wordt neergezet.
Hoe gaan we van matig naar goed?>

N16.01 Droog bos met productie (585,72 ha)

N16.01 Droog bos met productie (585,72 ha, Nieuw 617.75ha)

Het beheertype ligt verspreid door de hele planeenheid. Daarmee zijn de landschapstypen

totaal anders. Rond Sellingen, Jipsingbourtange en Vriescheloo zijn het vooral heide ontgingen. Bij Stadskanaal, Musselkanaal, Alteveer en Bellingwolde zijn bossen aangelegd in voormalige (hoog)veenontginning, de dalgronden.
Rond Sellingen en Jipsingbourtange is het aandeel naaldbomen veel groter dan in de andere delen.
De Bossen rondom Sellingen zijn veruit de oudste bossen. De jongere bossen liggen in de veenontgingingen. Deze zijn veelal aangeplant in het kader van de herinrichting Drents-Groningse veenkoloniën (15-30 jaar oud).

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
3x matig en 1x goed betekent overall score MATIG

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Door werken aan structuur en wellicht verbetering van de flora & fauna in deze relatief jonge bossen kan dit bos geleidelijk naar GOED toe groeien.

Beheer en beleid
..

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	Matig (03-09-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Op basis van de SYHI Westerwolde 2014 en voor een klein deel uit SYHI Oldambt 2009 is het volgende beeld voor het bos met N16.01 te geven:

N16.01 Westerwolde	obv SYHI 2014		Planning		Normen SNL / eigen normen
Structuurkenmerken	NU	score SNL	12jr	score	Normen SNL / eigen normen
Gemengd	52%	1	> 60%	2	> 40% ; > 60% opp.
Europees inheems	62%	1	> 60%	1	> 60% ; >80% opp.
Inheems loof (PNV)	46%		> 20%		bosvisie > 20%
Productieve soorten	78%		> 70%		bosvisie > 70%
Struweel en open plekken	10%	2	> 10%	2	> 5% ; > 10% opp.

Gelaagde boomfase	14%	0	> 20%	1	> 20% ; > 40% opp.
Dikke dode bomen	1,1	0	> 3	1	> 3 ; > 6 ; > 9 per ha
Dikke levende bomen	8%	0	< 20%	0	> 20% ; > 40% opp
Dichtheid Ruim	39%		< 30%		Grondvlak vertaald in dichtheid
Optimaal	36%		> 50%		
Zeer dicht	25%		< 25%		
TOTAAL score SNL		4		7	
		matig		goed	

Kwaliteitsbepaling

Goed: indien minimaal 7 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.
Matig: indien minimaal 4 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.
Slecht: indien niet aan de criteria voor de klasse goed of matig is voldaan.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Door verder te werken aan de kwaliteiten van het bos en de eerste dunningen in veel van de relatief jonge bossen zal de structuur richting GOED ontwikkelen.

Beheer en beleid
NOG AANVULLEN

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Er zijn wel veel soorten maar van de meeste soorten is het aantal broedvogels te gering om van voldoende spreiding te spreken.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Geelgors komt relatief veel voor langs randen en open ruimten. De verspreiding van een aantal soorten zou kunnen toenemen door ouder worden van bos, behoud naaldbomen in gemengd bos en goede structuuringrepen (appelvink, boomklever, groene specht, vuurgoudhaan en wielewaal).

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Zo door de oogharen heen is de gemiddelde depositie in dit beheertype 1450-1550 mol/ha/jr. Er zijn uitschieters naar boven en naar beneden. De keuze is gevallen op de matig omdat het meeste toch wel in die categorie zit.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed ?

Als de depositie iets daalt, is de categorie goed haalbaar.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Er zijn bosgebieden kleiner dan 5ha die geïsoleerd liggen. Ook zijn er grote bossen (Sellingen) die liggen in samenhang met andere bossen. Er is gekozen voor goed omdat de meeste oppervlakte de grotere stukken zijn. Soms zijn ze onderdeel van een groter geheel en soms liggen ze geïsoleerd

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten, tenzij de ambities voor bosuitbreiding van de Provincie gerealiseerd worden.

Factor: Houtproductie

Huidige kwaliteit:	

Analyse
De bijgroei van het N16 bos is vrij hoog door de stevige bijgroei van de jonge opstanden in het bos.
Die bijgroei gaat weer dalen doordat de bossen wat ouder gaan worden.
Het oogst% is gemiddeld aan de lage kant omdat daarbij rekening is gehouden met de opstanden die nog niet aan dunning toe zijn.
In een aparte uitwerking wordt deze oogst per werkblok weergegeven.

	NU	12 jr	toelichting
voorraad	210	250	m^3 /ha
doeldiameter	2%	< 10%	% doeldiameter

bijgroei	10,0	> 9	m^3 /ha /jr	
houtkwaliteit	15%	> 20%	% goed	
oogst		55-65% 2.800	% oogst vd bijgroei oogst in m^3 / jaar	

N16.02 Vochtig bos met productie (50,54 ha)

N16.02 Vochtig bos met productie (50,54 ha, Nieuw 51.36ha)

Belingwolderbos (5,8ha), Blijhamsterbos (22,5ha), Boerendiep (22,5ha)

Beheer is opgenomen onder 1601.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-08-29, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Indien de structuur wijzigt van matig naar goed dan kan de overall score ook GOED worden.
De verwachting is dat dit nog wat langer duurt dan de komende planperiode.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	

Analyse
Op basis van de SYHI 2009 voor Oldambt en de SYHI 2014 van Westerwolde is de structuur als volgt:

N16.02 Westerwolde	SYHI 2009 / 2014		Planning		Normen SNL / eigen normen
Structuurkenmerken	NU	score SNL	12jr	score	Normen SNL / eigen normen
Gemengd	61%	2	> 60%	2	> 40% ; > 60% opp.

Europees inheems	80%	2	> 80%	2	> 60% ; >80% opp.
Inheems loof (PNV)	83%		> 20%		bosvisie > 20%
Productieve soorten	62%		> 70%		bosvisie > 70%
Struweel en open plekken	4%	0	> 5%	1	> 5% ; > 10% opp.
Gelaagde boomfase	36%	1	> 20%	1	> 20% ; > 40% opp.
Dikke dode bomen	0,0	0	> 1	0	> 3 ; > 6 ; > 9 per ha
Dikke levende bomen	0%	0	> 10%	0	> 20% ; > 40% opp
Dichtheid Ruim	45%		< 25%		Grondvlak vertaald in dichtheid
Optimaal	45%		> 60%		
Zeer dicht	10%		< 15%		
TOTAAL score SNL		5		6	
		matig		matig	

Kwaliteitsbepaling

Goed: indien minimaal 7 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.
Matig: indien minimaal 4 kwalificerende structuurkenmerken aanwezig zijn.
Slecht: indien niet aan de criteria voor de klasse goed of matig is voldaan.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Binnen de komende planperiode kan er gewerkt worden aan verbetering van de kwaliteiten van het bos.
Hierdoor stijgt de waardering wel amar zal nog niet in de categorie GOED komen. Dat kost iets meer tijd.

Beheer en beleid
Verder werken aan de kwaliteiten van het bos. De es binnen deze gebieden zal grotendeels vervangen worden door andere meer eisende loofboomsoorten.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))
Analyse Bellingwolderbos en Blijhamsterbos zijn oudere bossen die een goede soortensamenstelling	

hebben. Het Boerendiep is een jonger bos.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Wat goed is willen we goed houden. Door geringe oppervlakte en het wel voorkomen van kwalificerende soorten wordt al snel de ondergrens van 15% gehaald.

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De depositie is net te hoog voor de categorie goed.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Na een kleine daling van de depositie is het criterium goed haalbaar.

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De drie bossen vallen in de grootte klasse 5-50 ha maar liggen toch wel binnen 1 km van andere vaak kleinere bossen.
derhalve score MATIG.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Een verbetering in de ruimtelijke relaties is niet te verwachten.

Factor: Houtproductie

Huidige kwaliteit:	

Analyse
De doelen voor deze 50 ha zien er als volgt uit:

	NU	12 jr	toelichting

voorraad	160	ca 180	m^3 /ha	
doeldiameter	0%	< 10%	% doeldiameter	
bijgroei	8,8	>8	m^3 /ha /jr	
houtkwaliteit	20%	> 25%	% goed	
oogst		75-85% 282	% oogst vd bijgroei oogst in m^3 / jaar	

N17.01 Vochtig hakhout en middenbos (0,45 ha)

N17.01 Vochtig hakhout en middenbos (0,45 ha, Nieuw 0.00ha)

Niet meer aanwezig in de nieuwe beheertypen

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	Onbekend (2017-09-04, 5.1.2.e (5.1.2.e))
n.v.t. In de nieuwe beheertypen mix van 2018 komt dit beheertype niet meer voor.	

Kwaliteitsfactoren

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	
n.v.t. In de nieuwe beheertypen mix van 2018 komt dit beheertype niet meer voor.	

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	
n.v.t. In de nieuwe beheertypen mix van 2018 komt dit beheertype niet meer voor.	

N17.02 Droog hakhout (9,64 ha)

N17.02 Droog hakhout (9,64 ha, Nieuw 10.25ha)

Veenhuizerstukken Noord (1,2ha), Ter Maarsch (0,2ha), Vledderbos (5,4ha). Het beheertype is gelegen onder de hoogspanningsleiding.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	M- Matig
Huidige kwaliteit:	Matig (2017-04-18, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 19 punten is de beoordeling matig. De flora en fauna scoort matig, de water- en milieucondities scoren goed.
Het aantal soorten en de verspreiding is nog matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

Een toename van soorten en verspreiding is mogelijk.

Beheer en beleid
Meer aandacht voor structuur, en meer gefaseerd kappen.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De depositie is grotendeels goed. Alleen in het Vledderbos is een deel waar de depositie net iets hoger is en in de categorie matig valt.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Wat goed is, willen we goed houden.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Er zijn, op grond van best professional judgement omdat geen recente kartering voorhanden is, maar twee soorten die voorkomen in dit beheertype.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Goed

Het beheertype is net grootschalig gekapt, als er meer structuur komt is een betere soortsamenstelling mogelijk.

Beheer en beleid
Er moet meer gefaseerd gekapt worden waarbij er aandacht moet blijven voor behoud van

structuur.

N17.03 Park- en stinzenbos (11,02 ha)

N17.03 Park- en stinzenbos (11,02 ha, Nieuw 11.02ha)

Dit beheertype is geheel gelegen in het Kloosterbos

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	G- Goed
Huidige kwaliteit:	Goed (2017-04-18, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Met 26 punten is de score goed. De flora en fauna scoort goed, de stikstofdepositie scoort matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Goed behouden moet mogelijk zijn.
Beheren als natuurbos tenzij de cultuurhistorie hier andere eisen aan stelt dit gezamenlijk bekijken en afwegen.

Kwaliteitsfactoren

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	Matig (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
De stikstof depositie is matig.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Matig	Matig	Matig

De grens voor goed is nog ver. Het is de verwachting dat de depositie gaat dalen, het is de vraag of dit genoeg is.

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	Goed (18-04-2017, 5.1.2.e (5.1.2.e))

Analyse
Veel soorten op een klein oppervlak, daarmee is de 15% criteria snel gehaald.

Ambitie

Nu	6 jaar	12 jaar
Goed	Goed	Goed

Wat goed is moet goed blijven.

6.3 Landschap

L01.01 Poel en klein historisch water (1,45 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L01.02 Houtwal en houtsingel (20,58 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L01.03 Elzensingel (0,57 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L01.04 Bossingel en bosje (121,74 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L01.07 Laan (22,58 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L02.02 Historisch bouwwerk en erf (0,28 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Het betreft boerderij NOVO deze is verhuurd.dus geen beheer.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

L03.01 Aardwerk en groeve (4,95 ha)

Huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie moet nog worden toegevoegd, staat als actie punt bij 7.5

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

6.4 Recreatie

R2 Opengesteld (2612,16 ha)

Kwaliteitsdoelstelling en Kwaliteitsfactoren worden in 2018 ingevuld.

6.5 Overige producten

A-type Agrarisch type (4,1 ha)

zijn allemaal snijresten

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

S98.00 Geen natuurdoelstelling (48,5 ha)

Dit beheertype bevat vooral "snijrandjes".
Deze snijrandjes ontstaan door een technische bewerking van de beheertype laag. De Provincie stelt de beheertypen vast op basis van een topografische kaart. Staatsbosbeheer werkt met de kadastrale eigendom. Hierdoor ontstaan randjes eigendom buiten de topografische begrenzing die dus geen beheertype van de provincie krijgen.
Het beheer van deze snijrandjes zal gelijk zijn aan het naastgelegen beheertype.

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

S99.00 Erfpacht (15,94 ha)

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

Monitoring (- ha)

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	O- Onbekend
Huidige kwaliteit:	

Kwaliteitsfactoren

Factor: Structuur

Huidige kwaliteit:	

Factor: Flora en fauna

Huidige kwaliteit:	

Factor: Milieu- en watercondities

Huidige kwaliteit:	

Factor: Natuurlijkheid

Huidige kwaliteit:	

Factor: Ruimtelijke condities

Huidige kwaliteit:	

Factor: Recreatie

Huidige kwaliteit:	

Algemene beheermaatregelen (- ha)

Kwaliteitsdoelstelling

Kwaliteitsambitie:	
Huidige kwaliteit:	

7: Maatregelplanning

7.1: Natuur

N03.01 Beek en bron (3,77 ha)

N04.02 Zoete plas (14,04 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Maaibeheer	Maaien zonder afvoer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Werkoverleg t.b.v. beheer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen
Waterbeheer	Baggeren
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)

N05.01 Moeras (161,63 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Maaibeheer	Maaien en afvoeren
Maaibeheer	MAAIEN EN FREZEN
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	ONDERZOEK EN ADVIES
Waterbeheer	Onderhouden kunstwerken
Waterbeheer	Regelen waterstand

N06.04 Vochtige heide (61,9 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Begrazingsbeheer	Plaatsen/onderhouden raster
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Plaggen
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie

N06.05 Zwakgebufferd ven (29,42 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	ONDERZOEK EN ADVIES

N06.06 Zuur ven of hoogveenven (4,16 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie

N07.01 Droge heide (28,78 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Begrazingsbeheer	Plaatsen/onderhouden raster
Begrazingsbeheer	JAARRONDBEGRAZING MET RASTER

Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Plaggen
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen

N10.01 Nat schraalland (24,42 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Maaibeheer	Maaien en afvoeren
Transport	Transport over weg
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)
Waterbeheer	Regelen waterstand

N10.02 Vochtig hooiland (119,07 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Maaibeheer	MAAIEN EN AFVOEREN PACHTERS
Maaibeheer	MAAIEN EN AFVOEREN AANNEMER
Maaibeheer	MAAIEN EN AFVOEREN SBB
Maaibeheer	MAAIEN ZONDER AFVOER
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	GRASMATBEHEER
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Werkoverleg t.b.v. beheer
Transport	Transport over weg
Waterbeheer	Onderhouden kunstwerken
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)
Waterbeheer	Regelen waterstand

N11.01 Droog schraalland (75,11 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Begrazingsbeheer	Plaatsen/onderhouden raster
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Maaibeheer	Maaien en afvoeren
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	GRASMATVERZORGING
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	ONDERZOEK

N12.01 Bloemdijk (0,73 ha)

N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland (568,12 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Maaibeheer	Maaien en afvoeren
Maaibeheer	Maaien zonder afvoer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	GRASMATVERZORGING
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen

N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland (15,7 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel

Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)
Waterbeheer	Regelen waterstand

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker (113,09 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	GRASCOMPOSTVERWERKING
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Zaaien/planten
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Werkoverleg t.b.v. beheer

N12.06 Ruigteveld (20,07 ha)

N14.02 Hoog- en laagveenbos (36,04 ha)

N14.03 Haagbeuken- en essenbos (8,37 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Bosverzorging	Verwijderen ongewenste vegetatie

N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos (445,62 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Bosbeheer geen oogst	Mantel/zoombeheer (bosrandbeheer)
Bosbeheer geen oogst	Dood hout maken
Bosbeheer geen oogst	Snoeien
Bosbeheer oogst	Blessen en oogstbegeleiding
Bosbeheer oogst	Checklist gedragscode opstellen
Bosbeheer planning	Beoordelen bos en bosbeheer
Bosverjonging	Planten
Bosverjonging	Terreinvoorbereiding
Bosverzorging	Verwijderen ongewenste vegetatie
Essentaksterftebeheer	Boomveiligheidskap

N16.01 Droog bos met productie (585,72 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden bosontsluitingswegen
Bosbeheer geen oogst	Mantel/zoombeheer (bosrandbeheer)
Bosbeheer geen oogst	Dood hout maken
Bosbeheer geen oogst	Snoeien
Bosbeheer oogst	Blessen en oogstbegeleiding
Bosbeheer oogst	Checklist gedragscode opstellen
Bosbeheer planning	Beoordelen bos en bosbeheer
Bosverjonging	Planten
Bosverjonging	Terreinvoorbereiding
Essentaksterftebeheer	Planten
Essentaksterftebeheer	Terreinvoorbereiding
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)

N16.02 Vochtig bos met productie (50,54 ha)

N17.01 Vochtig hakhout en middenbos (0,45 ha)

N17.02 Droog hakhout (9,64 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Afzetten boomlaag

N17.03 Park- en stinzenbos (11,02 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheren volgens onderhoudsplan	Beheren volgens onderhoudsplan
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	OPWAARDERING PARKBOS

7.2 Landschap

L01.01 Poel en klein historisch water (1,45 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen

L01.02 Houtwal en houtsingel (20,58 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Essentaksterftebeheer	Boomveiligheidskap
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Dunnen boom- of struiklaag
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Checklist gedragscode opstellen

L01.03 Elzensingel (0,57 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Dunnen boom- of struiklaag
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)

L01.04 Bossingel en bosje (121,74 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer infrastructuur	Onderhouden wegen en paden t.b.v. beheer
Beheer infrastructuur	ONDERHOUDEN T.B.V. DERDEN
Essentaksterftebeheer	Boomveiligheidskap
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Dunnen boom- of struiklaag
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Planten
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen ongewenste vegetatie

L01.07 Laan (22,58 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Maaibeheer	Maaien zonder afvoer
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	SNOEIEN
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Verwijderen en/of nieuw planten bomen

L02.02 Historisch bouwwerk en erf (0,28 ha)

L03.01 Aardwerk en groeve (4,95 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Maaibeheer	Maaien en afvoeren
Natuur-, bos- en landschapsbeheer	Snoeien/knippen
Waterbeheer	Onderhouden watergangen (niet-schouw)

7.3 Recreatie

R2 Opengesteld (2612,16 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheer bruggen	Plaatsen/onderhouden bruggen
Beheer dagrecreatieterrein, strand, zwemwater	Aanleggen/onderhouden dagrecreatieterrein
Beheer fietspaden	Aanleggen/onderhouden fietspad
Beheer hekken/afsluitbomen	Plaatsen/onderhouden hekken/afsluitbomen
Beheer mountainbikepaden	Aanleggen/onderhouden mountainbikepad
Beheer observatiehut, schuilhut, uitzichtpunt, uitzichttoren	Plaatsen/onderhouden observatiehut
Beheer observatiehut, schuilhut, uitzichtpunt, uitzichttoren	Plaatsen/onderhouden uitzichtpunt
Beheer observatiehut, schuilhut, uitzichtpunt, uitzichttoren	Plaatsen/onderhouden uitzichttoren
Beheer parkeerterreinen	Aanleggen/onderhouden parkeerterrein
Beheer publieksinformatie borden	Plaatsen/onderhouden publieksinformatie borden
Beheer regelgevende borden	Plaatsen/onderhouden regelgevende borden
Beheer ruiterpaden	Aanleggen/onderhouden ruiterpad
Beheer speelvoorzieningen	Plaatsen/onderhouden speelbos of speelnatuur
Beheer terreinmeubilair	Plaatsen/onderhouden zitelementen
Beheer vaarwegen	Aanleggen/onderhouden visplaats
Beheer wandelpaden	Aanleggen/onderhouden wandelpad
Beheer wandelpaden	Aanbrengen en onderhouden markering wandelroute

7.4 Overige producten

A-type Agrarisch type (4,1 ha)

S98.00 Geen natuurdoelstelling (48,5 ha)

S99.00 Erfpacht (15,94 ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Toezicht op pachter	Controle/overleg pachter

Monitoring (- ha)

Tabel: Monitoringsmaatregelen

Factor	Maatregel
Flora en fauna	Monitoring broedvogels
Flora en fauna	Monitoring dagvlinders (en sprinkhanen)
Flora en fauna	Monitoring libellen
Flora en fauna	Monitoring planten
Flora en fauna	Vegetatiekartering
Recreatie	Inventarisatie recreatieve voorzieningen
Structuur	Bepaling bedekking

Algemene beheermaatregelen (- ha)

Tabel: Beheermaatregelen

Activiteit	Maatregel
Beheertype-onafhankelijk beheer	Grenscontrole
Beheertype-onafhankelijk beheer	Onderhouden watergangen (schouw)
Beheertype-onafhankelijk beheer	Opstellen boomveiligheidsplan
Beheertype-onafhankelijk beheer	Boomveiligheid (quickscan en controle)
Beheertype-onafhankelijk beheer	Oplossen gebreken boomveiligheid

7.5: Acties niet-terreinbeheer

Actie Omschrijving	Uitvoerder	Status	Datum afgerond	Toelichting
N03.01 Streven naar herallocatie beken	Accountmanager	Open	Eind 2021	Beheertypewijziging
N04.02 Advies over baggeren Veendiepster plassen	Ecoloog	Open	Eind 2020	Verslechterde waterkwaliteit (8 uur ecoloog)
N04.02 Boerendiep: herallocatie naar zwak gebufferd ven	Accountmanager	Open	2018	Beheertypewijziging
N04.02 Vledderbos: verbossing tegengaan: onderhoudsplan opstellen	Beheerteam	Open	2018	
N05.01 Projectplan schrijven Veenhuizerstukken	Ecoloog	Open	Eind 2018	Ambitie kwaliteitsverbetering moeras (16 uur ecoloog)
N05.01 Advies na onderzoek Veenhuizerstukken	Ecoloog	Open	Eind 2019	Kwaliteitsverbetering (8 uur)
N05.01 Kleine oppervlaktes ander Beheertype toekennen. Alleen de Gaast en Veenhuizerstukken als zodanig behouden, rest ven, zoete plas o.i.d.	Accountmanager / Ecoloog	Open	2018	Beheertypewijziging
N05.01 Bij Ter Wupping is het ven nu als moeras gealloceerd, Het zou N06.06 hoogveenven moeten zijn.	Accountmanager / Ecoloog	Open	2018	
N06.04 / N07.01 Heroverwegen begrazing Ter Borg	Ecoloog	Open	Juni 2021	Op basis van analyse en advies (20 uur ecoloog)
N06.05 / N06.06 Nadere analyse huidige situatie	Ecoloog	Open	Eind 2018	Analyse ism B-Ware (8 uur ecoloog)
N06.05 De vennen herallocoeren als N06.06 Zuur ven of hoogveenven. De natuurlijke situatie past daar beter bij. Ook de vegetatie past dan beter.	Accountmanager / Ecoloog	Open	2018	Beheertypewijziging
N06.05 Loosterveen omzetten naar 04.02	Accountmanager / Ecoloog	Open	2018	Beheertypewijziging
N06.05 / N06.06 Advies na rapport B-ware	Ecoloog	Open	Eind 2019	(8 uur ecoloog)
N07.01 Advies over inbrengen entmateriaal en bekalking na plaggen	Ecoloog	Open	Eind 2022	(16 uur ecoloog (5.1.2.e laatste actie voor

				pensioen))
N10.01 Advies over te plaggen locatie Poststruiken	Ecoloog	Open	1 juli 2018	(4 uur ecoloog)
N10.01 / N10.02 Advies over enten vegetaties	Ecoloog	Open	Eind 2020	Veldbezoek en advies (8 uur ecoloog)
N10.01 / N10.02 Advies na bodemanalyse	Ecoloog	Open	Jaarlijks	(jaarlijks 3 uur ecoloog)
N10.02 onderzoek naar de mineralenbalans oa in de Vennekampen	Ecoloog	Open	2018	
N11.01 Plagplan maken na analyse trofiegraad	Ecoloog	Open	Eind 2018 t/m eind 2021	Jaarlijks deelgebieden (jaarlijks 8 uur ecoloog)
N12.02 Advies over toename structuur	Ecoloog	Open	Eind 2020	Beeld bepalen gehele BE (16 uur ecoloog)
N12.05 Advies overleg project ESssentie	Ecoloog	Open	Eind 2019 /eind 2022	(2 x 12 uur ecoloog)
N15.02 Overleg provincie herallocatie Ter Apel, Vledderbos, Alteveer, Loosterveen	Bosadviseur, Accountmanager	Open	15 februari 2018	(4(?) uur bosecoloog en 4(?) uur accountmanager
Alle bossen Oogstprognose o.b.v. SYHY	Bosadviseur	Open	Eind 2017	?
N16.01 / N16.02 Kap- en verjongingsplan maken	Bosadviseur	Open	Eind 2018	?
N17.03 Planontwikkeling Kloosterenclave Ter Apel	Adviseur landschap en cultuurhistorie, Provinciehoofd	Open	?	5.1.2.e 2018 (80 uur), Provinciehoofd 2018 (16 uur), vervolg nader te bepalen
L-typen Beschrijving huidige kwaliteit en kwaliteitsambitie in beheerplan	Adviseur landschap en cultuurhistorie	Open	Eind 2018	5.1.2.e ism beheer (24 uur 5.1.2.e)
Noordmee Speelbosontwikkeling	Adviseur recreatie	Loopt	2018	5.1.2.e (12 uur)
Versterken samenwerking recreatieondernemers Westerwolde	Adviseur recreatie	Loopt	Jaarlijks	5.1.2.e jaarlijks (30 uur)
ACTIE: Er wordt nog een rondhout oogstprognose per werkblok uitgewerkt en besproken. Nadat er overeenstemming over is bereikt zal het op deze plek opgenomen worden. In grote lijnen kan gesteld worden dat in een niet onaanzienlijk areaal er sprake is van eerste dunning in relatief jong bos. Daarnaast de beperkte	Beheerteam en bosecoloog	Open	2018	

verjonging van bos oa populier, essenbos en de oudere bossen van Sellingen. In veel jonge bossen is de infrastructuur niet meer up to date voor de huidige wijze van houtoogst. In 2016 is een eerste aanzet gedaan voor het op orde brengen van de houtafzet-infrastructuur.				
Routenetwerken versterken	Adviseur recreatie	Loopt	Jaarlijks	5.1.2.e jaarlijks (16 uur)

Hieronder zijn de opmerkingen geplaatst bij de beheertypen op een rij gezet. Hier staan mogelijk nog maatregelen in die niet bij de maatregelplanning zijn opgenomen.

03.01
Het verder inrichten en toelaten van zoveel mogelijk natuurlijke processen van de beek is wenselijk.

Het beheertype lijkt vooralsnog heel versnipperd te zijn, in werkelijkheid wordt de beek als een geheel redelijk natuurlijk beheerd. Na de herinrichting is de kadastrale eigendom nog niet aangepast. Streven naar het alloceren van N03.01 op de gehele beek de Ruiten Aa, de oude Loo en een gedeelte van de Mussel Aa.

04.02
o.a. Veendiepse plassen, viswater Holte (viswater), Boerendiep (nu nog), Rietfilter, Vleddervos, de Lethe...
Van belang om een % open water te houden om verlanding tegen te gaan.
- Rietfilter -> 1 x in 3 jaar gefaseerd rupsmaaien (maaien en afvoeren, vegetatie behouden) vanaf 2017 in bestek meenemen
- Boerendiep - moet gewijzigd naar zwakgebufferd ven
- Vledderbos - verbossing tegengaan, onderhoudsplan voor maken (2018)
- de Lethe - redout open houden, 1 x in 3 jaar onderhoud (vanaf 2018), gebruik maken subsidieregeling
Voor grote modderkruiper baggeren met ecologische begeleiding
(Interreg project de Lethe / Brualerschloot -> hoofdstuk ruimtelijke ontwikkeling)

05.01
Kleine oppervlaktes ander Beheertype toekennen. Alleen de Gaast en Veenhuizerstukken als zodanig behouden, rest ven, zoete plas o.i.d.

Het opnieuw overzetten van krabbenscheer op een manier waarop de planten niet beschadigen zou succesvol kunnen zijn. Wel moet dan ook de waterkwaliteit, de bodem en de locatie geschikt zijn.

Het peilbeheer in de Veenhuizerstukken aanpassen: meer fluctuatie is wenselijk om de rietgroei te bevorderen.

Verbeterd waterbeheer waardoor de rietgroei toeneemt door gedeeltelijk droogval o.i.d.

overwegen. Het (water)beheer te behoeve van de steltlopers evalueren.

Ontstaan van opslag in de Gaast kan tot een bepaald aandeel passend zijn in moeras zoals bij de Gaast ('ooibos').

Veenhuizerstukken ongeschikt / kansarm voor krabbescheer

Moerasvogels is hier altijd insteek geweest -
project van maken, (incl voorstellen 5.1.2.e) - omschrijving door 5.1.2.e en 5.1.2.e in 2018
specifiek beheer zorgt voor dit resultaat, altijd water inlaten
- Analyse peilbeheer / vogelwaarden / vis / amfibieen / onderwaterbodem dus eventueel eerste budget €5000 nodig in 2019 voor onderzoek

06.04

Heroverwegen begrazingsdichtheid nu het natter is en een deel wordt mogelijk omgezet wordt tot akker.

In kleine delen hei (Sellingerbeetse) is het tegengaan van vergrassing en verbossing van belang.

Heide terreintjes meer verbinden oa. voor de levendbarende hagedis.

Ter Borg
Heroverwegen begrazingsdichtheid over gehele eenheid -> oude hei uitrasteren? andere betere opties?
Nu jaarrondbegrazing -> misschien drukbegrazing met kuddes een optie -> structuur is goed, weinig oude heide, diversiteit is erg laag
Prioriteit is laag -> 2020/2021

06.05

Herallocatie toepassen door gebruik te maken van de Vensleutel van OBN en recente gegevens over de waterkwaliteit. Waar niets bekend is wateranalyses overwegen.

Vennen in bossen: boomvrije oevers maken tot 2 x boomhoogte vanaf waterlijn. Overwegen delen te plaggen en eventueel te bekalken.

Voor alle vennen in WW -> hoe nu verder na een ronde met B-ware (1 dag met ecologen + monsters)
Uitgangspunt huidig rapport vennen en poelen
In 2018 budget €4000,-
2019 nadere analyse nav rapport B-ware, budget nader te bepalen

Voor boomvrije hoogwaterlijn 30 m aanhouden, niet 2 x boomlengte
Microklimaat erg belangrijk

06.06
Het regelmatig (jaarlijks) verwijderen van bosopslag is lokaal nodig. De successie in het 5.1.2.g tegengaan door verwijderen boompjes. Er is verkennend onderzoek gedaan naar de omstandigehden in dit ven. Preciese eisen t.a.v. waterhuishouding t.b.v. de veenbesblauwtjes moet nog plaatsvinden. Deze plekken zullen mogelijk iets nattere worden door stilzetten grondwaterwinning. Voortbestaan veenbesblauwtje in beeld houden.

Bij Ter Wupping is geen ven maar nu als moeras gealloceerd, Het zou N06.06 hoogveenven moeten zijn.

07.01
Gedeelte van Ter Borg (rund en schaap jaarrond begraasd) en de Vennekampen (schaap) worden begraasd. Vergrassing is daarmee niet geheel te beperken.

Aanvullend plaggen en entmateriaal uit goede bronpopulatie inbrengen lijkt wenselijk.

10.01
Optimalisatie van de waterhuishouding in de Hoorndermeeden.

Overmatige verruiging in de Poststruiken tegen gaan, oa door kleine stukjes te plaggen.

Het waterbeheer in de Poststruiken verbeteren (nu te veel, te lang water erop?) Wat is al gebeurd na UP

Gegevens peilbuizen verzamelen en analysen.

Percelen in Ter Wupping zijn recent onderdeel geweest van een nieuwe inrichting waardoor de watercondities naar verwachting verder verbeteren. Veel aandacht voor het beheer onder die nieuwe omstandigheden en verkennen waar verdere uitbreiding hier mogelijk is van dit beheertype.

Peilbeheer Poststruiken
Plaggen – waar en welke vegetatie (moerasstruisgras – verzuurde stukken) plaggen
verplaatsen naar of uitstrooien langs Ruiten A bij herinrichting
Hoorndermeeden -> niet te regelen waterhuishouding – kwaliteit redelijk op peil

10.02
De meeste gronden zijn in de afgelopen jaren opnieuw ingericht, vernat (Vennekampen) of met de beek verbonden (Smeerling) waardoor ze natter zijn en lastiger te beheren. Ook kan daardoor nog wat fosfaat beschikbaar komen dat in de bodem gebonden zat. Dit vraagt nauwgezet beheer met veel aandacht voor bodemdruk (geen beschadiging en verdichting) en toch voldoende afvoer van gewas om enigszins te verschralen.

Lokaal kan op natte plekken enten van vegetaties uit goed ontwikkelde natte schraallanden (Ter Wupping, Oude loo en Hoorndermeeden) optioneel zijn. Vooral de Vennekampen is lang droog geweest en op veel manieren gebruikt, deels als akker. Hier kan de zaadbank beperkend zijn voor passende soorten.

Voldoende in mozaïek maaien. Dus ook regelmatig delen 2 jaar sparen t.b.v. insektenleven e.d.

Voldoende in mozaïek maaien. Enten overwegen van vegetaties van Nat schraalland.

(Vennekampen Holle Beetse kwaliteit gaat de goede kant op)
Onderzoek of analyse bodemmonsters, jaarlijks budget €1000,-

11.01
Droge schrale bodems is lang een kwaliteitskenmerk van Westerwolde geweest. Vooral de toegenomen N – depositie heeft hier veel invloed gehad op de afname van de kwaliteit.

Het betreft een prioritair type voor Nederland en Westerwolde blijft een gebied met potenties wanneer de ammoniakuitstoot weer afneemt.

Laagsgewijze bodemanalyse om kansrijkdom per gebied te bepalen.
Jaarlijks budget €1000,-
Jaarlijks deelgebieden door 5.1.2.e aan te geven
2018 – Ter Apel
2019 – … (5.1.2.e) enz.

12.04

Meer ruigte laten ontstaan op de plekken waar het kan en het aandeel hoge grassen verminderen.

Langdurige winterinundaties worden niet gehaald, hogere waterstanden zijn wel gerealiseerd.

Als waterbeheer niet verbeterd kan (winter langdurige inundatie tot half april water op het land) worden dan moet het beheertype gewijzigd (N12.02 Kruiden en faunarijk grasland) worden.

(de Gaast) peilbeheer afhankelijke vegetatie – meer tijd tussen water aflaten en maaien
Advies -> peilbeheer aanpassen, dwz peil eerder naar beneden en 2 x per jaar maaien

12.05
Investeren in kennis en tijd om tot een goed passend teelt- en bemestingsplan te komen waarbij het hoofddoel gericht is op de historische biodiversiteit. (Louïs Bolk instituut)

12.06
Het beheertype behoord grootschalig zijn? Op grond van beheertype eisen en grootte van het huidige beheertype is herallocatie te heroverwegen.

Mocht de Hasseberg ontsloten worden voor recreatief verblijf, dan is het goed om daar een visie voor op te stellen.

Wat betreft de bosbouw plannen die ooit voor Westerwolde gemaakt zijn, door de voormalige afdeling landschapsontwerp van Staatsbosbeheer, het principe is dat deze ontwerpen meegenomen worden in het kap en verjongingsplan dat wordt opgesteld.
Wel is het van belang dat de waarde van de oorspronkelijke plannen verder toegelicht en uitgewerkt moeten worden, willen deze ook bruikbaar zijn bij de huidige plannen. Bij kap- en verjongingsplannen is het aan te bevelen daar aandacht aan te besteden.

De structuren van het Vledderbos zijn in 1980 ontworpen door 5.1.2.e Het is een bijzonder landschapsontwerp met een kenmerkend stervormig lanenpatroon, doorzichten en waterpartijen.
De plantkeuze is destijds gedaan door 5.1.2.e en hij wil graag betrokken worden om het plan nog een keer te komen bekijken.
Onderhoud aan het Vledderbos wordt zorgvuldig uitgevoerd, met respect voor de nieuwe structuren.

8: Kosten

8.1: Beheer

Vooralsnog is het erg moeilijk voldoende inzicht te krijgen inde kosten. Het systeem van maatregelenplanning maakt het lastig om overzicht te houden en deze rapportage geeft te weinig inzicht. Vergelijkbaarheid met jaarplan is onvoldoende.

8.2: Monitoring

De kostenraming is gebaseerd op meerjarenplanning monitoring SNL op basis van normkosten.

8.3: Totale kosten

Tabel: Beheerkosten (exclusief monitoring)

Product	2018	2019	2020	2021	2022	2023
L01.01 Poel en klein historisch water	€ 1.614	€ 1.614	€ 1.614	€ 1.614	€ 1.614	€ 1.614
L01.02 Houtwal en houtsingel	€ 7.406	€ 7.406	€ 7.374	€ 5.506	€ 5.506	€ 7.374
L01.03 Elzensingel	€ 0	€ 0	€ 3.744	€ 0	€ 0	€ 0
L01.04 Bossingel en bosje	€ 15.104	€ 15.104	€ 13.054	€ 13.054	€ 13.054	€ 13.054
L01.07 Laan	€ 5.506	€ 253	€ 4.356	€ 7.540	€ 0	€ 1.650
L02.02 Historisch bouwwerk en erf	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
L03.01 Aardwerk en groeve	€ 2.053	€ 4.888	€ 5.352	€ 4.888	€ 2.053	€ 4.888
N03.01 Beek en bron	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N04.02 Zoete plas	€ 3.416	€ 2.382	€ 8.336	€ 23.236	€ 2.075	€ 1.225
N05.01 Moeras	€ 14.099	€ 15.535	€ 12.558	€ 17.283	€ 14.638	€ 14.468
N06.04 Vochtige heide	€ 2.692	€ 2.692	€ 2.692	€ 4.692	€ 4.492	€ 2.692
N06.05 Zwakgebufferd ven	€ 2.518	€ 7.777	€ 2.518	€ 3.518	€ 3.518	€ 3.518
N06.06 Zuur ven of hoogveenven	€ 1.759	€ 2.259	€ 1.759	€ 1.759	€ 1.759	€ 1.759
N07.01 Droge heide	€ 8.758	€ 8.758	€ 8.758	€ 8.758	€ 8.758	€ 8.758
N10.01 Nat schraalland	€ 37.293	€ 35.293	€ 35.293	€ 35.293	€ 35.293	€ 35.293
N10.02 Vochtig hooiland	€ 100.032	€ 100.032	€ 104.532	€ 104.532	€ 104.532	€ 104.532
N11.01 Droog schraalland	€ 17.947	€ 17.027	€ 17.027	€ 15.188	€ 27.556	€ 15.188

N12.01 Bloemdijk	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	€ 34.865	€ 34.865	€ 35.065	€ 35.065	€ 35.065	€ 35.065
N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland	€ 2.318	€ 450	€ 450	€ 2.318	€ 450	€ 450
N12.05 Kruiden- en faunarijke akker	€ 26.557	€ 19.729	€ 19.729	€ 19.729	€ 19.729	€ 19.729
N12.06 Ruigteveld	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N14.02 Hoog- en laagveenbos	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N14.03 Haagbeuken- en essenbos	€ 300	€ 0	€ 0	€ 300	€ 0	€ 0
N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos	€ 27.163	€ 17.057	€ 18.318	€ 16.988	€ 30.923	€ 16.069
N16.01 Droog bos met productie	€ 58.033	€ 61.392	€ 29.977	€ 51.416	€ 30.776	€ 48.770
N16.02 Vochtig bos met productie	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N17.01 Vochtig hakhout en middenbos	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
N17.02 Droog hakhout	€ 0	€ 736	€ 0	€ 0	€ 736	€ 0
N17.03 Park- en stinzenbos	€ 70.450	€ 4.672	€ 6.032	€ 6.254	€ 6.507	€ 4.672
A-type Agrarisch type	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
S98.00 Geen natuurdoelstelling	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
S99.00 Erfpacht	€ 12.469	€ 3.340	€ 3.340	€ 3.340	€ 3.340	€ 3.340
Algemene beheermaatregelen	€ 72.153	€ 66.635	€ 58.295	€ 59.215	€ 58.295	€ 58.295
R2 Opengesteld	€ 83.065	€ 78.219	€ 63.637	€ 63.637	€ 66.137	€ 63.637
Totaal	€ 607.570	€ 508.113	€ 463.811	€ 505.123	€ 476.805	€ 466.039

Tabel: Monitoringskosten

Product	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Monitoring	€ 5.495	€ 17.683	€ 19.062	€ 244.579	€ 1.586	€ 1.586
Totaal	€ 5.495	€ 17.683	€ 19.062	€ 244.579	€ 1.586	€ 1.586

Tabel: Kostenplanning (beheer + monitoring)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Totaal	€ 613.065	€ 525.796	€ 482.873	€ 749.701	€ 478.391	€ 467.625

9: Kwaliteitsevaluatie